

**Kansakoulun kasvitarha- ja maatalousopetukseen
liitetyt ihanteet ja tavoitteet 1898–1939**

Anni Leskinen
Pro gradu -tutkielma
Suomen historia
Joensuun yliopisto
16.8.2007

1. Johdanto	2
1.1 Maatalouden ja puutarhatalouden kehittäminen 1800-luvun lopulla.....	2
1.2 Kansakoulukysymys ja maatalousopetus 1800-luvulla.....	8
2. Tutkimuksesta	12
2.1 Tutkimusongelma ja lähteet	12
2.2 Tutkimusperinne.....	17
3. Kasvitarha- ja maatalousopetus hiipii kansakouluun.....	20
3.1 Mallikurssit 1881 ja oppikirjakomitean mietintö 1899 suuntaavat opetusta.....	20
3.2 Kasvitarhaopetusta koskevia määräyksiä ja ohjeita	25
3.3 Ensimmäiset kasvitarhaopetuksen oppikirjat ilmestyvät	30
3.4 Kasvitarhaopetuksen perusteos tuo aiempaa laajempia näkökulmia keskusteluun	34
3.5 Vahvoja kannanottoja maatalousopetuksen puolesta.....	39
4. Kasvitarha- ja maatalousopetus yleistyy kansakoulussa.....	43
4.1 Keskeytyneitä uudistushankkeita	43
4.2 Epävirallisempia uudistussuunnitelmia tuodaan esiin.....	49
4.3 Kasvitarhaopetuksen puolesta	52
4.4 Oppivelvollisuussäädökset ja yhteys kotitalousopetukseen.....	59
4.5 Uudet oppi- ja opaskirjat	64
5. Kasvitarha- ja maatalousopetus vakiintuu	69
5.1 Maalaiskansakoulun opetussuunnitelma 1925	69
5.2 Uuden opetussuunnitelman mukaiset luonnontiedon oppikirjat	74
5.3 Kasvitarha- ja maatalousopetus pohdinnan alla	78
5.4 Kansakoulun maatalousopetus ja maatalouskerhoto.....	83
6. Johtopäätökset.....	88
Lähteet ja kirjallisuus	94
Liite 1. Kansakoulun asteiden ja luokkien nimityksiä.	103
Liite 2. Kansakouluopetukseen vaikuttaneet komiteat.....	104
Liite 3. Lähdekirjat ryhmittäin.	105

1. Johdanto

1.1 Maatalouden ja puutarhatalouden kehittäminen 1800-luvun lopulla

Maatalouden harjoittaminen koki Suomessa suuria muutoksia 1800-luvun loppupuolella. Uusia viljelymenetelmiä ja -välineitä otettiin käyttöön, karjatalouden merkitys kasvoi huomattavasti ja maatalous alkoi kaupallistua. Viljelykierrossa siirryttiin entisestä kaksivuoroviljelystä kolmivuoroviljelyyn, jolloin kesannolla olevan maan määrä väheni. Uusien kasvilajien käytöllä ja esimerkiksi palkokasvien lisäämisellä viljelyskiertoon pyrittiin nostamaan viljelyn tuottavuutta. Uutta peltomaata raivattiin erityisesti soita kuivattamalla ja järviä laskemalla. Kaskiviljelyn merkitys väheni vuosisadan vaihteeseen tultaessa huomattavasti. Lannoitteiden käyttö lisääntyi karjatalouden kasvaessa, sillä lannoitus nojasi pitkälti karjanlannan käyttöön. Uudet metalliset työkalut ja pikkuhiljaa myös käyttöön tulleet koneet muuttivat viljelyä tehokkaampaan suuntaan, kun maanmuokkaus tehostui, sadonkorjuu ja viljan puinti nopeutuivat ja helpottuivat.¹

Viljaan perustuvasta taloudesta siirryttiin karjapainotteiseen talouteen etenkin 1860-luvulta alkaen. Usein syyksi on mainittu nälkävuosien aiheuttama kriisi ja peltoviljelyn epävarmuus verrattuna karjatalouteen. Tärkeämpänä syynä oli luultavasti kuitenkin maatalouden kaupallistuminen. Karjatalous oli tuottavampaa kuin viljaan pohjaava maatalous. Venäjältä tuotiin halpaa viljaa, joten viljanmyynti ei ollut kannattavaa. Toisaalta maidosta saatu voi oli painoensa nähden arvokasta, joten kuljetuskustannuksetkaan eivät nousseet liian suuriksi tuottoon nähden. Karjatalouden tuottavuutta pyrittiin parantamaan siirtymällä luonnonniittyjen tuotosta kylvöheinän ja rehuviljan käyttöön karjan ruokinnassa. Arvioiden mukaan luonnonniittyjen tuotto oli ainoastaan 40 prosenttia viljellyn heinäpellon tuotosta. Myös järjestelmällisen karjanjalostuksen aloittaminen paransi karjan tuottoa. Karjatilojen koko oli kuitenkin edelleen pieni, mikä vaikutti kaupalliseen tuottavuuteen, kun karjan tuotosta valtaosa meni talouden omaan käyttöön. Tästä syystä myös liittyminen uusien osuusmeijerien osakkaaksi oli melko hidasta. Kuitenkin maidon käsittelyn siirtyminen kotitaloudesta meijereihin nosti tuotteiden laatua ja paransi mahdollisuutta saada tuotteet kaupaksi. Valtio alkoi tukea maitotuotteiden kauppaa myöntämällä lainoja meijereitä varten

---

¹ Östman 2004, 19–21, 32, 43–52; Vihola 2004a, 165.

sekä parantamalla voin juna- ja merikuljetusmahdollisuuksia erityisten voijunien ja jäänmurtajatoiminnan muodossa.²

Metsien käyttöön alettiin 1800-luvulla kiinnittää entistä enemmän huomiota. Kotitarvekulutusta pyrittiin vähentämään tehostamalla rakennustapaa ja lämmitysjärjestelmiä. Puutavarakauppa ei ollut 1800-luvulla myyjän kannalta kovinkaan kannattavaa ja usein myytävää oli vain vähän. Lisääntyvä metsien käyttö heikensi tilattoman väestön asemaa, kun metsien käyttöoikeuksia rajoitettiin. Tämä taas vaikeutti tilattoman väestön toimeentulomahdollisuuksia. Toisaalta lisääntyneet hakkuut toivat lisäansiomahdollisuuksia maaseutuväestölle. Vaikka maatalous kaupallistui hitaasti, toivat karja- ja metsätalous enenevässä määrin rahatuloja maaseudulle. Pitkään valtaosa kaupasta oli kuitenkin vaihtokauppaa, jossa tuotteita vaihdettiin toisiin tuotteisiin tai työsuorituksiin. Rahatulojen niukkuus hankaloitti maanviljelyyn liittyvien investointien tekemistä etenkin pienillä tiloilla, joten uusia menetelmiä ja keksintöjä ei saatu kovin nopeasti käyttöön. Suuri tilattoman väestön määrä ja pieni tilakoko hidastivat myös maatalouden kehitystä.³

Puutarhaviljely⁴ kehittyi huomattavasti muuta maataloutta hitaammin. Suomessa oli harrastettu puutarhanhoitoa jo luostareiden puutarhoissa ja myöhemmin myös kartanoissa. Puutarhanhoito oli 1700-luvun lopulla levinnyt kartanoista pappiloihin ja myös kaupungin säätyläisten ja varakkaan porvariston keskuudessa se alkoi pikkuhiljaa yleistyä. Kaupungeissa ennen yleinen maaseutumainen elämäntapa omine peltoineen ja navetoineen alkoi väistyä ja talon ympärille jäi enää pieni maa-ala, joka yhä useammin muokattiin viihtyisäksi puutarhaksi. Kaupungit palkkasivat puutarhureita kaunistamaan kaupunkiympäristöä ja myös rautatieasemien ympäristöt koristettiin puu- ja pensasistutuksin sekä kukin.⁵

Talonpoikaisväestö sen sijaan pysyi pitkään epäluuloisena puutarhaviljelyn suhteen. Vaikka rahatalous ja monet uudistukset tulivat maaseudulle 1800-luvun lopulla ja elintason nousun

---

² Östman 2004, 38, 54; Peltonen 2004, 89–90, 100–107; Soininen 1982, 27–28, 41–42; Vihola 2004a, 157–160, 164–165.

³ Peltonen 2004, 77–80, 89–91, 108–109, 116, 121–123.

⁴ Käsitteitä puutarha ja kasvitarha käytettiin pitkään rinnakkain eikä niiden merkitys ollut selkeä. Ammattikäytössä 1800-luvun lopulta alkaen puutarha-käsitteestä pyrittiin saamaan ylänimike, joka käsittäisi esimerkiksi hedelmätarhan, kukkatarhan ja vihannesten viljelyn. Kasvitarha-termi taas haluttiin varata tarkoittamaan keittiökasvitarhaa eli kasvimaata, joka puolestaan oli osa puutarhaa. Käsitteiden selkeyttämisessä ei onnistuttu kovin hyvin, joskin puutarha-käsite pikkuhiljaa alkoi syrjäyttää kasvitarha-käsitettä. Tässä tutkimuksessa puutarha- ja kasvitarha-käsitteitä käytetään rinnakkain samassa merkityksessä. Simonen 1961, 185.

⁵ Simonen 1961, 71, 147–148.

myötä puutarhatuotteiden kysyntä kasvoi, eivät talonpojat tunteneet suurta mielenkiintoa puutarhaviljelyn harjoittamiseen. Viljan ohessa peruna oli tärkein ruokakasvi, joka lisäksi oli syrjäyttänyt aiemmin viljellyn nauriin. Koska puutarhaviljelyn ensimmäisiä muotoja oli usein hedelmien viljely, pakkastalvet veivät monilta uskon puutarhatalouden kannattavuuteen. Puutarhaviljelyn kannattajat puolustivat puutarhakasveja, sillä ne nähtiin hyvänä korvikkeena viljasadon epäonnistuessa. Kansaan puhe ei kuitenkaan tehonnut, 1800- ja 1900-luvun vaihteessa puutarhanhoitoa pidettiin monin paikoin edelleen herrasväen puuhana ja Suomen oloissa kannattamattomana. Lisäksi juureksia pidettiin enemmän karjan rehuksi kuin ihmisravinnoksi sopivina.⁶

Jo 1700-luvulla oli Suomeen perustettu talouden ja tuotannon kehittämiseen keskittyviä seuroja, tärkeimpänä Kuninkaallinen Suomen Talousseura vuonna 1797. Sen pääasiallisena tarkoituksena oli maatalouden edistäminen. Puutarhaviljelyn edistäminen kuului myös seuran tavoitteisiin, mutta varsinaista painoarvoa seuran toiminnassa se sai vasta 1800-luvun jälkipuoliskolla. Valtio alkoi tukea maatalouden kehittämistä perustamalla vuonna 1860 Suomen senaattiin toimituskunnan maanviljelyn ja yleisten töiden kehittämistä varten. Toimikunnasta kehittyi myöhemmin maa- ja metsätalousministeriö. Vaikka valtion toiminnalla ei resurssien vähäisyyden vuoksi ollut alkuun kovinkaan suurta merkitystä, toimikunnan perustaminen edusti ajattelun muutosta. Maataloutta ei enää nähty ainoastaan perinteisenä elämänmuotona, vaan se alettiin nähdä elinkeinona ja yritystoimintana, jonka kehittämisellä oli merkittävä vaikutus valtion talouteen.⁷

Paikallisen maatalouden kehittämistoiminnan väyliksi perustettiin 1820-luvulta alkaen maanviljelysseuroja, joiden neuvonta- ja valistustyölle oli kasvavassa määrin kysyntää. Seurat saivat puolivirallisen aseman, läänikohtaisten seurojen johdossa oli usein maaherra. Toiminta painottui etenkin alussa vahvasti ylempiin kansankerroksiin, joilla oli kiinnostusta ja resursseja maatalouden kehittämiseen. Kuitenkin neuvontatyön kautta uudet ajatukset ja työtavat levisivät laajemmallekin, kun uudistuksista otettiin mallia. Maatalousnäyttelyissä viljelytuotteiden ja karjan esittely antoi tavallisillekin viljelijöille mallia siitä, millaisiin tuloksiin kehitystyöllä voitiin päästä. Mallia uuteen toimintaan toivat myös

---

⁶ Simonen 1961, 102–103, 108, 114.

⁷ Simonen 1961, 72, 74–75; Vihola 2004a, 179.

osuustoiminnalliset liikkeet, joista tärkeimpiä olivat osuusmeijerit ja lainoja myöntävät osuuskassat. Yhteistoimin hankittiin jonkin verran myös maatalouskoneita.⁸

Puutarhaviiljely sai ensimmäisen oman seuransa vuonna 1837. Seuran jäsenet olivat ajan tavan mukaan ylempien yhteiskuntaryhmien jäseniä. Seura sai suuren suosion ja varakkaiden jäsenten anteliaisuus mahdollisti oman puutarhan perustamisen Turun liepeille, Kupittaalle. Seuran tavoitteena oli laajentaa puutarhaviiljely tavallisen kansan harrastukseksi.⁹

”Älköönkää se päivä olko kaukana, jolloin oivallinen suomalainen talonpoika seuramme ponnistusten tuloksena voi herkutella omassa puutarhassaan kasvaneilla hedelmillä ja maustaa vaatimatonta ateriansa ravitsevilla ja herkullisilla keittiökasveilla.”¹⁰

Suomen Puutarhaviiljelysseuran toiminta alkoi kuitenkin hiipua 1840-luvulla alkuinnostuksen jälkeen. Seura lakkautettiin vuonna 1855 ja sen omaisuus siirtyi Turun kaupungille. Puutarhatalouden seuratoiminta ei kuitenkaan kokonaan kuihtunut, sillä Puutarhaviiljelysseuran lakkauttamisen aikoihin Suomen talousseura alkoi tuntea kasvavaa mielenkiintoa puutarhataloutta kohtaan. Ensimmäiset puutarhaneuvojat palkattiin 1860-luvulla, usein yhteistyössä maanviljelysseurojen, oppilaitosten ja kaupunkien kesken. Naisia pidettiin usein erittäin sopivina puutarhaneuvojiksi, sillä talven hiljaisena aikana he voivat toimia kotitalousneuvojina ja näin opettaa myös viljeltyjen kasvien käytössä. Kotitalousideologian vahvistuessa monet naisjärjestöt palkkasivat omia kasvitarha- ja kotitalousneuvojiaan, 1900-luvun alkuvuosikymmeninä kotitalousneuvonta uhkasi monin paikoin jopa syrjäyttää maanviljelysseurojen puutarhaneuvonnan.¹¹

Maatalous työllisti 1800-luvun lopulla lähes 75 % kansasta, mutta vain harva sai mitään koulutusta ammattiinsa. Maatalouden harjoittamiseen tarvittavat tiedot ja taidot siirtyivät sukupolvelta toiselle käytännön töiden tekemisen kautta. Koska lukutaito oli usein heikko eikä kansankielistä kirjallisuutta ollut tarjolla, tietoa saatiin ainoastaan lähipiiristä. Näin maatalouden menetelmät kehittyivät vain hitaasti. Varsinaista koulutusta ei kansan parissa yleensä edes kaivattu, vaan tarpeelliset tiedot katsottiin saatavan kotipiirissä.¹²

---

⁸ Vihola 2004a, 179–188, 194–195.

⁹ Simonen 1961, 79–83.

¹⁰ Simonen 1961, 83.

¹¹ Simonen 1961, 85–87, 91, 122, 410–411, 413, 420.

¹² Kivelä 2004, 111–113; Vihola 2004a, 198.

Maatalous nousi huomattavan mielenkiinnon kohteeksi 1700- ja 1800-luvun vaihteessa. Suomessa toimitettiin isojako ja maatalouskysymykset olivat myös yliopiston ja Aurora-seuran kiinnostuksen kohteina. Turun yliopistossa oli annettu 1700-luvun puolivälissä maatalouteen liittyvää opetusta luonnontieteellisten aineiden yhteydessä, mutta 1800-luvulla ”puhtaat luonnontieteet” syrjäyttivät maataloudellisen aineksen opetuksesta.¹³

Seuraavan kerran maatalousopetus sai huomiota, kun kruununvouti Gabriel Ahlman testamenttasi suuren osan omaisuudestaan vuonna 1799 maatalouden ja kansanopetuksen kohottamiseen Tampereen ympäristössä. Puolet lahjoituksesta tuli käyttää maatalouden edistämiseen muun muassa kuivaamalla rämeitä ja soita sekä perkaamalla koskia. Toinen puoli lahjoituksesta tuli käyttää opetuksen järjestämiseen tavallisen kansan lapsille. Oppiaineina tuli olla sisäluvun ja kristinopin lisäksi kirjoitusta ja laskentoa sekä ”älykkään maataloudenhoidon kappaleita”. Käytännön toteutuksessa maatalousopetus jäi hyvin vähälle, lähinnä koulussa luettiin joitain taloutta käsitteleviä kirjasia. Kouluun tulleista oppilaista valtaosa ei osannut lukea, joten koulun opetus jäi usein alkeisopetuksen tasolle. Myös Kainuussa kokeiltiin samantyyppistä opetusta, jossa maatalous olisi ollut yhtenä oppiaineena. Kunnollisten opettajien ja myös oppilaiden puutteen vuoksi tämäkään kokeilu ei saavuttanut suuria tuloksia.¹⁴

Ensimmäinen maatalousopisto perustettiin Mustialaan vuonna 1840. Mustialassa koulutettiin 1800-luvun jälkipuolella agronomeja, kunnes koulutus siirrettiin vuonna 1908 Helsingin yliopiston alaisuuteen, jolloin tutkinnosta tuli akateeminen loppututkinto. Uusia maanviljelyskouluja perustettiin 1850-luvulla seitsemän kappaletta, vuosisadan vaihteessa maatalousoppilaitoksia oli jo 24. Alkuvaiheessa maatalousopetuksessa painottui peltoviljely ja vasta 1800-luvun loppuvuosina karjatalous nousi yhtä suureen asemaan. Karjanhoito oli perinteisesti kuulunut naisten töihin, joten sen kehittämiseen ei aluksi panostettu yhtä paljon, kuin ”oikeaan maatalouteen”.¹⁵

Valtaosa maanviljelyskoulujen oppilaista tähtäsi suurtilojen työnjohtajiksi tai karjakoiksi. Myös kuntiin perustettuihin vaivaistaloihin palkattiin työnjohtajia, sillä laitosten odotettiin

---

¹³ Halila 1949a, 114; Kivelä 2004, 115.

¹⁴ Halila 1949a, 113, 116, 126, 133; Heporauta 1945, 22–25.

¹⁵ Kivelä 2004, 122; Vihola 2004a, 200–201.

kattavan aiheuttamansa kustannukset suurelta osin maataloudesta saatavilla tuloilla. Tavallisten talonpoikien määrä oppilaitoksissa pysyi pienenä. Ennen kansakoululaitoksen vakiintumista ammattiopetuksen antamisessa ongelmana oli se, etteivät oppilaat oppiin tullessaan välttämättä osanneet edes kunnolla lukea. Ammattiopetukseen tarkoitettua aikaa kului tämän takia perustaitojen oppimiseen. Maatalouskouluja käyneistä henkilöistä maanviljelys- ja talousseurat saivat kuitenkin neuvot paikallisten kurssien pitäjiksi. Näin maatalousopetuksella oli välillisiä vaikutuksia ja yhdessä seurojen harjoittaman valistus- ja julkaisu-toiminnan kanssa se vaikutti vähitellen myös paikallistason maatalouden kehittymiseen.¹⁶

Puutarhakouluista ensimmäinen perustettiin vuonna 1841 Kupittaaalle Puutarhaviljelysseuran puiston ja puutarhan yhteyteen. Koulu ei ollut mikään suuri menestys ja pitkään kituneena se lakkautettiin vuonna 1898. Puutarhaoppilaitoksista valmistui kolmenlaisia ammattilaisia. Kauppapuutarhurit ja siemenkauppiat muodostivat ensimmäisen ammattiryhmän, suurten puutarhojen esimiehet ja puutarhaneuvojat toisen ryhmän ja puutarhurin apulaiset ja työmiehet kolmannen ryhmän. Vaativimpia puutarha-alan ammatteja varten perustettiin ylempi puutarhakoulu Mustialaan, josta se siirrettiin pitkän kiistelön ja kieliriitojen jälkeen Lepaan kartanon maille Tyrvääntöön. Alempaa opetusta taas voitiin antaa kauppapuutarhojen yhteyteen perustetuissa oppilaitoksissa.¹⁷

Myöhemmin perustetuista puutarhaoppilaitoksista osa toimi maanviljelyskoulujen yhteydessä, osa taas oli yhdistettyjä, naisille tarkoitettuja kasvitarha- ja kotitalouskouluja. Naisille tarkoitettujen koulujen hyvänä puolena pidettiin sitä, että niistä valmistuneet eivät pyrkineet suuriin puutarhoihin ja muihin korkeisiin toimiin, vaan palasivat kotiseudulleen. Kun miespuutarhurit keskittyivät usein hedelmäpuiden ja marjapensaiden viljelyyn, naiset kiinnittivät enemmän huomiota keittiökasveihin. Kun naiset vielä oppivat kasvitarha- ja talouskouluissa laittamaan ruokaa kasviksista ja heillä katsottiin muiden töidensä ohessa olevan aikaa puutarhanhoitoon, heidän katsottiin miespuutarhureita paremmin hyödyttävän tavallista kansaa.¹⁸

---

¹⁶ Kivelä 2004, 116–117, 122–123; Vihola 2004a, 199–203.

¹⁷ Simonen 1961, 84, 87, 153, 159–160, 172–173.

¹⁸ Simonen 1961, 130, 177–182, 185–186.

1.2 Kansakoulukysymys ja maatalousopetus 1800-luvulla

Kansanopetuksen kehittäminen pääsi uuteen vauhtiin, kun vuonna 1856 keisari Aleksanteri II antoi senaatille ohjeita Suomen suuriruhtinaskunnan kehittämistä. Senaatin tuli pohtia toimia kaupan ja merenkulun kehittämiseksi, teollisuuden edistämiseksi, kansansivistystä kohottavien koulujen perustamiseksi, kulkulaitosten parantamiseksi sekä alempien virkamiesten palkkojen kohottamiseksi. Toimenpiteillä pyrittiin kohottamaan maan talouselämää. Näiden toimenpiteiden osana oli kansanopetuksen kehittäminen etenkin maaseudulla, missä se oli jäänyt heikompaan asemaan kuin kaupungeissa. Tuomiokapituleilta pyydettiin ehdotukset kansanopetuksen järjestämisestä. Tuomiokapitulit pysyivät kansanopetuksen kehittämisessä vanhoillisella kannalla ehdottaen, että kansakoulu toimisi lähinnä rippikouluun valmistavana kouluna niille lapsille, joille tarvittavia tietoja ja taitoja ei voitu kotona opettaa. Kehittämisajatuksia pyydettiin myös suurelta yleisöltä ja niitä saapuikin jonkin verran. Merkittävimpiä kannanottoja olivat J. V. Snellmanin ja Uno Cygnaeuksen ehdotukset.¹⁹

J. V. Snellman oli filosofi ja lehtimies, mutta hänellä oli kokemusta myös opetustyöstä. Hän oli käynyt Turun yliopiston pedagogiseminaariin ja hän hoiti myöhemmin Helsingin yliopiston kasvatustieteiden opetusta. Hän julkaisi pitkän kirjoituksen *Litteraturblad*-lehden numerossa 10/1856. Kirjoituksessa Snellman harmitteli, ettei kukaan Suomessa ollut oikein todella paneutunut kansakoulukysymykseen ja sen kehittämiseen, joten asia oli jäänyt liian vähälle huomiolle. Hänen mielestään alkeisopetus, lähinnä lukemisen ja kristinopin alkeiden opettaminen, kuului vanhempien vastuulle.²⁰

Koulun tärkeimpänä tehtävänä Snellman piti lapsen lukutaidon ja lukuhallun kehittämistä. Myös kirjoitus- ja laskutaito, piirustus ja ”soitanto” voitiin ottaa opetusohjelmaan, teollisuus- ja maanviljelyskouluissa myös ammatilliset aineet. Kaikki opetus tähtäsi kuitenkin siihen, että oppilaat kykenisivät jatkuvaan itsensä sivistämiseen lukemisen avulla. Lukukirjojen sisältöihin Snellman kelpuutti myös maanviljelystä kuvaavat tekstit ja lauluharjoitusten lisäksi hän mainitsi käytännöllisinä harjoituksina puutarhanhoidon ”jos käy pänsä”. Opettajiksi Snellman suositteli talonpoikien poikia, naisten mahdollisuutta toimia opettajana hän ei mainitse lainkaan. Opettajaseminaarien opetusohjelmaan sisältyi Snellmanin ehdotuksessa

---

¹⁹ Halila 1949a, 200–204; Heponiemi 1945, 45.

²⁰ Halila 1949a, 208–210; Snellman 1929, 41–43, 53–54.

puutarhan- ja mehiläisten hoito, vaikka ne eivät kansakoulujen oppiaineisiin kuuluneetkaan. Kansakoululaitoksen Snellman halusi erottaa kirkon alaisuudesta erityisen kouluhallituksen alaisuuteen.²¹

Uno Cygnaeus oli toiminut pappina venäläis-amerikkalaisen kauppayhtiön palveluksessa Sitkan saarella Pohjois-Amerikan luoteisosassa ja sen jälkeen yli kymmenen vuotta suomalaisen seurakunnan palveluksessa Pietarissa. Erityisesti Pietarissa Cygnaeuksen toimeen kuului paljon opetustyötä ja hän joutui pohtimaan monia opetuksen järjestämiseen ja kehittämiseen liittyviä kysymyksiä. Pietarin aika oli merkittävä myös Cygnaeuksen kasvatustieteellisen ajattelun kehityksen kannalta, sillä hän liikkui paljon Pietarin saksalaisten pedagogien piirissä ja omaksui heiltä monia uusia kasvatustaiteita. Erityisesti Pestalozzin ja Fröbelin²² ajatukset oppimisesta työn kautta työhön tulivat tärkeiksi Cygnaeukselle.²³

Cygnaeus otti kantaa kansakouluasiaan Wiborg-lehdessä, jossa hänen artikkelinsa *Muutamia sanoja Suomen kansakoululaitoksesta* ilmestyi toukokuussa 1857. Muutamaa kuukautta myöhemmin hän lähetti korjailtun version samasta tekstistä senaatille nimellä *Hajanaisia mietteitä Suomeen aiotusta kansakoulusta*. Cygnaeuksen mukaan kansanopetus tuli siirtää pois kirkon alaisuudesta ja opetusta tuli nykyaikaistaa. Cygnaeuksen mielestä opetuksen keskeinen edellytys oli kunnollinen opettajankoulutus, jota varten tuli perustaa suomenkielinen opettajaseminaari. Seminaarin opetusaineiksi hän ehdotti *Muutamissa sanoissa* raamatunhistoriaa, maantietoa, luonnontieteitä, laskentaa, mittausoppia, viivainpiirustusta, kasvatustieteellistä voimistelua, terveydenhoito-oppia, ”ruumiillista lastenhoitoa”, laulua, puutarhanhoitoa, mehiläisten hoitoa ja naisosastolle käsitöitä. *Hajanaisissa mietteissä* näiden lisäksi mainittiin raamatuntunteminen, kasvatustiede, opetustiede, suomenkieli ja ”sielullinen lastenhoito”. Cygnaeus ei erikseen mainitse kansakoulun oppiaineita, mutta luultavasti ne olisivat kutakuinkin samat, kuin seminaarinkin aineet.²⁴

---

²¹ Halila 1949a, 214–215; Snellman 1929, 56–63, 66.

²² Pestalozzin ja Fröbelin kasvatustieteellisen ajattelun keskeiselle sijalle nousee havaintojen ja tekemisen kautta oppiminen. Pestalozzi korosti etenkin äidin roolia lapsen varhaiskasvatuksessa ja kansanopetuksen tärkeyttä, Fröbel taas kehitti varhaiskasvatusta ja lastentarhatoimintaa. Salo 1939, 79–81, 86–89.

²³ Halila 1949a, 242–248.

²⁴ Cygnaeus 1910, 3–16, 18–25; Halila 1949a, 253–254; Salo 1939, 228.

Cygnaeuksen näkemykset ja asiantuntemus tekivät vaikutuksen senaattiin, joka päätti vuonna 1858 lähettää Cygnaeuksen tutustumaan kansakoululaitokseen. Cygnaeuksen tuli matkustaa ensin Suomessa ja sitten ulkomailla, lähinnä Pohjoismaissa ja saksankielisessä osassa Eurooppaa. Cygnaeus kirjoitti matkastaan kertomuksen senaattia varten. Matkakertomus myös julkaistiin 2 000 kappaleen suuruisena painoksena ja jaettiin yleisölle.²⁵

Matkan aikana Cygnaeuksen työkasvatusajatukset saivat jäsentyneemmän muodon. Hän oli jo aiemmin tutustunut muun muassa Pestalozzin ja Fröbelin pedagogiikkaan, mutta vasta matkallaan hän näki työkasvatusta käytännössä. Työkasvatus ja havaintojen kautta oppiminen nousivat entistä tärkeämpään asemaan Cygnaeuksen ajattelussa. Työkasvatus oli Suomessa uutta, eikä sitä Keski-Euroopassakaan oltu kovin laajalti toteutettu. Cygnaeus kuitenkin havaitsi työkasvatuksen paremmuuden erityisesti verratessaan sitä aiempaan kansanopetukseen, jossa pääpaino oli ollut mekaanisella lukemisella ja ulkoluvulla. Cygnaeuksen mukaan työkasvatuksella oli asiasisältöjen oppimisen lisäksi suuri merkitys oppilaiden siveellisessä kasvatuksessa ja koko kansakunnan aineellisen hyvinvoinnin kohottamisessa. Cygnaeuksen mukaan oikeanlainen työkasvatus kehitti ajattelua, työnhalua, voimaa, taitoa, kätevyyttä ja tottumusta, mistä oli hyötyä kaikille kansalaisille heidän elämässään. Käsityö- ja maatalousopetus ei kuitenkaan saanut olla liian ammattimaista.²⁶

Cygnaeus oli opintomatkinsa jälkeen kiistämättä Suomen asiantuntevin henkilön kansakoulun järjestämisen suhteen. Hänellä oli sekä teoreettista että käytännöllistä näkemystä sekä kansakoulutoimen että opetuksen järjestämisestä. Senaatti antoikin Cygnaeuksen tehtäväksi laatia suunnitelmat kansakoulunopettajaseminaarille sekä koko kansakoululaitokselle. Cygnaeus nimitettiin kansakoulujen ylitarkastajaksi, jonka velvollisuuteen kuului myös mahdollisen seminaarin johtajan tehtävät. Cygnaeuksen matkakertomuksessaan tekemän ehdotuksen mukaisesti kuusi mies- ja kaksi naisopettajaa lähetettiin ulkomaille tutustumaan seminaareihin ja kansakouluihin, jotta he voisivat myöhemmin toimia opettajina kansakoulunopettajaseminaarissa.²⁷

Ehdotus Suomen kansakoulutoimesta valmistui loppuvuonna 1860. Ehdotuksessa Cygnaeus oli pitkälti samoilla linjoilla kuin aiemmissa ehdotuksissaan ja matkakertomuksessaan.

---

²⁵ Cygnaeus 1910, 26–34; Halila 1949a, 267, 270, 278; Salo 1939, 236–237, 371–372.

²⁶ Halila 1949a, 273; Nurmi 1988, 106; Salo 1939, 236–237, 255, 258–259, 298–303, 378–379.

²⁷ Halila 1949a, 278–279.

Cygnaeus halusi kansakoulusta sisäoppilaitosmaisen, oppilaat sukupuolen mukaan erottelevan koulun, jonka lisäksi nuoremmille oppilaille olisi yhteinen lastentarhamainen koulu. Tyttökoulussa tuli olla naisopettaja ja palvelijatar, joka oli perehtynyt käsitöihin ja karjanhoitoon, poikakouluissa taas miesopettaja ja käsitöihin ja maanviljelykseen perehtynyt mieshenkilö. Cygnaeus siis halusi antaa käytännöllisten aineiden opetuksen niihin erityisesti perehtyneiden henkilöiden käsiin. Cygnaeuksen ehdotukset herättivät heti vastustusta muun muassa kalleutensa takia. Toisaalta käytännöllinen opetus herätti myös innostusta, tosin maatalousopetusta pidettiin käsityötä hankalampana aineena, koska se oli vuodenaajoista ja säästä riippuvaista. Toiset pitivät maatalousopetusta kansakouluun sopimattomana, toiset taas suunnitelman parhaana puolena.²⁸

Kansakouluasetus annettiin 1866 laajan keskustelun jälkeen. Monia Cygnaeuksen uudistuksia lievennettiin, kansakoulusta ei esimerkiksi tullut koko kansalle yhteistä pohjakoulua²⁹ ja lastentarhavihe jätettiin pois. Koulut eroteltiin kaupunki- ja maalaiskansakouluihin. Kaupungit veloitettiin perustamaan riittävästi kouluja kaikille kouluikäisille lapsille, jotka eivät saaneet muuta opetusta, mutta maalla määräys oli lievempi. Maaseudulla vasta vuoden 1898 piirijakoasetus lisäsi koulujen määrää huomattavasti. Maatalouden ja puutarhanhoidon opetus tehtiin kaupungeissa kuntien tahdosta riippuvaiseksi. Maalaiskansakoulujen oppiaineisiinkaan maatalous- ja puutarhaopetusta ei otettu pakollisena, vaan kunnat tai koulupiirit saivat itse päättää yleishyödyllisten aineiden opettamisesta. Käsityö otettiin kuitenkin Cygnaeuksen ehdottamista käytännöllisistä aineista mukaan opetusohjelmaan, tosin sekään ei ollut kaupungeissa poikien osalta pakollista. Opettajien palkkaus liitti kuitenkin osaltaan kansakoulun maaseudun elämään, sillä opettajille ei haluttu antaa suurta rahapalkkaa, vaan osa palkasta tuli luontaisetuina, joihin kuului asunto, peltoa sekä navetta lehmälle. Maatalouden harjoittamisen avulla opettajan katsottiin pysyvän lähempänä tavallista kansaa. Toisaalta syrjäisillä seuduilla viljely ja lehmänpito saattoivat olla välttämättömyyksiä, sillä kaupat olivat kaukana eikä paikallisilla asukkailla aina ollut maataloustuotteita, ainakaan kovin monipuolista valikoimaa, myytävänä.³⁰

---

²⁸ Cygnaeus 1910, 300–301; Halila 1949a, 279, 286, 289–294.

²⁹ Pohjakoulukysymyksellä tarkoitetaan kysymystä siitä, tuliko kansakoulun oppimäärä asettaa ehdoksi oppikouluun pääsyyllä.

³⁰ Halila 1949a, 366–376.

Cygnaeuksen suunnitelmiin tehdyistä lievennyksistä huolimatta hänen valitsemisensa kansakoulun suunnittelijaksi oli merkittävä ja se vaikutti huomattavasti siihen, millaiseksi kansakoululaitos Suomessa rakentui. Cygnaeusta on myöhemmin alettu kutsua Suomen kansakoulun isäksi hänen kansanopetukselle antamansa merkittävän panoksen vuoksi. Kun Snellmanilla lukutaidon antaminen ja lukuhulun synnyttäminen olivat tärkeimpiä koulun tehtäviä, näki Uno Cygnaeus koulun tehtävän moninaisempana. Voidaankin sanoa, että Snellmanilla koulun tehtävä oli opettaa, Cygnaeuksella taas kasvattaa.

2. Tutkimuksesta

2.1 Tutkimusongelma ja lähteet

”Monille maalauskansakouluille on jo erityiset oppilaskasvitarhatkin perustettu [...] Monille opetusaineille tarjoaa se [koulukasvitarha] runsaasti havainto-aineita, tai muodostaa itse etevän havaintovälikappaleen; toisille aineille antaa se runsaasti vertailukohtia [...]”³¹

”Opetuskasvimaata puuhattiin pitkin talvea; kasvatettiin taimia, kylvettiin penkkiin ja pian koulun alettua ryhdyttiin korjuu- ja säilöntäpuuhiin. [...] vierailuista löytyy ammennettavaa lähes kaikkiin oppiaineisiin. Ennen tilakäyntiä kirjoitettiin maalaistarinoita, ja vierailun jälkeen ryhdytään tekemään oppimispäiväkirjoja.”³²

Edellä olevat katkelmat ovat sisällöltään hyvin samankaltaisia. Ensimmäinen katkelma on 1900-luvun alusta ja toinen katkelma on 2000-luvun alusta. Puhetta koulukasvitarhoista kuultiin jo yli 150 vuotta sitten, kun suomalaista kansakoululaitosta lähdettiin rakentamaan. Kasvitarha- ja maatalousopetus kuului kansakoulun opetusohjelmaan lähes koko sen olemassaolon ajan. Peruskouluun siirryttäessä kasvitarhaopetus hävisi kouluista kokonaan. Vaikka taito- ja taideaineiden osuus kouluopetuksessa on viime vuosina vähentynyt, niille löytyy paljon puolustajia. Monet olisivat valmiita lisäämään käytännönläheisen opetuksen määrää ja laajentamaan sen sisältöjä peruskoulussa. Tultaessa 2000-luvulle on alettu

---

³¹ Luukko 1918, 89, 146.

³² Palokari 2006, 35–36.

uudelleen puhua koulupuutarhojen hyödyistä opetuksessa. Kasvitarhaopetus näyttäisi olevan palaamassa kouluun, ainakin erilaisten kokeilujen muodossa.³³ Nykyään käytännönläheistä opetusta perustellaan muun muassa havainnollisuudella ja erilaisten oppijoiden huomioimisella.

Pro gradu -tutkielmassani tutkin kansakoulun kasvitarha- ja maatalousopetukseen liitettyjä ihanteita ja tavoitteita vuosina 1898–1939. Miksi kasvitarha- ja maatalousopetus pyrittiin tuolloin saamaan kansakoulussa opetettavaksi aineeksi? Millaisilla syillä tätä perusteltiin? Millaiseksi opetus haluttiin muodostaa? Millaisena kasvitarha- ja maatalousopetuksen asema nähtiin suhteessa muihin oppiaineisiin ja esimerkiksi ammattiopetukseen? Millaisia yhteiskunnallisia ja kasvatuksellisia merkityksiä opetukselle annettiin? Tutkimuksen rinnalla kulkee luonnollisesti kysymys siitä, miten kasvitarha- ja maatalousopetuksen asema todellisuudessa muuttui vuosien kuluessa. Kasvitarha- ja maatalousopetus kansakoulun jatko-opetuksessa jää tämän tutkimuksen ulkopuolelle, vaikka oppiaineilla olikin maaseudun jatko-opetuksessa keskeinen rooli. Jatko-opetus sisältöineen ja tavoitteineen on jo itsessään niin laaja kysymys, ettei sitä voida käsitellä tämän tutkimuksen yhteydessä.

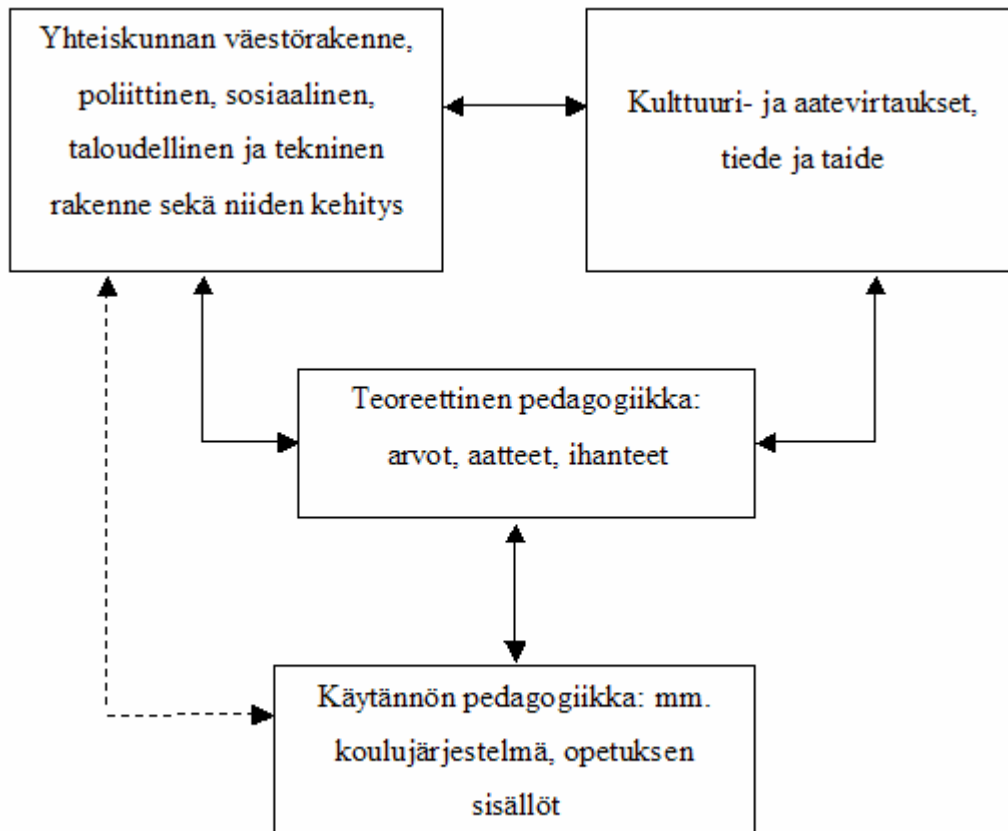
Kasvatuksen historian tutkimus voidaan jakaa kahteen osaan: teoreettisen pedagogiikan eli kasvatuksen aatehistorian ja käytännön pedagogiikan eli asiahistorian tutkimukseen. Teoria ja käytäntö ovat kiinteässä yhteydessä toisiinsa ja sen lisäksi kasvatukseen vaikuttavat ympäröivä yhteiskunta sekä yleiset ajattelun muutokset. Näitä yhteyksiä havainnollistetaan kuviossa 1.³⁴ Opetuksen sisältöjä ja niiden muotoutumista tutkittaessa tulee siis huomioida käytännön pedagogiikan taustalla olevat arvot, aatteet ja ihanteet sekä näihin vaikuttaneet yhteiskunnalliset ja kulttuuriset tekijät.

---

³³ Kati Ruuth on soveltavan biologian alan pro gradu -tutkielmassaan *Puutarhaviljely ympäristökasvatuksen sovelluskeinona ala-asteella* pohtinut mahdollisuutta hyödyntää puutarhaa kouluopetuksessa. Ruuth 2002. Nykyisessä keskustelussa puutarhaopetus liitetäänkin yleensä ympäristökasvatuksen ja luonnontiedon opetukseen. Lasten puutarhatoimintaa on käsitelty myös useissa Opettaja-lehden artikkeleissa. Vihtiläisen Haimoon koulun puutarhatoiminnasta Palokari 2006. Katso myös Mäkinen 2002 ja Tarsalainen 2006. Lasten ja nuorten puutarhayhdistyksen edustajat kirjoittivat lasten puutarhatoiminnan hyödyistä Helsingin Sanomissa 22.7.2007. Laaksoharju, Lappalainen ja Nurmi 2007.

³⁴ Hirsjärvi, Löfman ja Tahvanainen 1976, 1–2.

Kuvio 1. Kasvatuksen ja yhteiskuntarakenteen suhde (Hirsjärven, Löfmanin ja Tahvanaisen pohjalta³⁵).

Rinne, Kivinen ja Kivirauma puolestaan näkevät koulujärjestelmän yhteiskunnallisen integraation keskeisenä toteuttajana. Heidän mukaansa koulun perustehtävänä on turvata yhteiskunnan jatkuvuus siirtämällä kulttuuriperintöä ja sosiaalistamalla oppilaat yhteiskunnan jäseniksi. Koulu sosiaalistaa oppilaat yhteiskunnassa vallitseviin arvoihin, mutta se myös muokkaa yhteiskunnan arvoja työnsä kautta. Rinteen mukaan opetussuunnitelma on keskeinen tekijä tässä työssä. Erilaiset arvot ilmenevät opetuksen sisällöissä, joten sisällöistä käydään jatkuvasti kamppailua eri intressiryhmien kesken. Tässä tutkimuksessa keskitytään siis kasvitarha- ja maatalousopetuksen tarkoituksesta ja sisällöistä käytyyn keskusteluun sekä sen taustalla vaikuttaneisiin arvoihin, ihanteisiin sekä yhteiskunnallisiin kysymyksiin. Tutkimalla opetuksen järjestämistä koskevia ehdotuksia ja suunnitelmia sekä niihin liittyviä perusteluja voidaan päästä käsiksi niiden takana oleviin arvoihin ja ihanteisiin. Ehdotuksissa

³⁵ Hirsjärvi, Löfman ja Tahvanainen 1976, 2.

ja suunnitelmissa, joihin myös oppikirjat kuuluvat, nähdään myös heijastumia kunkin hetken yhteiskunnallisesta tilanteesta.³⁶

Pro gradu -tutkielmani kattaa vuodet 1898–1939. Vuonna 1898 annettiin piirijakoasetus, jonka mukaan maa jaettiin kansakoulupiireihin siten, että jokaisella kouluikäisellä olisi mahdollisuus saada opetusta omalla äidinkielellään ilman, että koulumatka olisi yli viisi kilometriä (harvaanasuttuja seutuja lukuun ottamatta). Asetus velvoitti kunnat perustamaan kansakoulun jokaiseen piiriin, jossa oppilaaksi ilmoittautui vähintään 30 lasta. Näin kansakouluverkko alkoi huomattavasti kasvaa (taulukko 1).³⁷

Taulukko 1. Kansakouluverkoston ja oppilasmäärän kasvu.

Lukuvuosi	Yläkansakouluja	Oppilaita kansakoulussa, lkm	Oppilaita kansakoulussa, % kouluikäisistä
1900–1901	1 873	82 614	34
1936–1937	5 573	480 413	80

Lähde: Halila 1949c, 63-64; Halila 1950, 30-31.

Tutkimus päättyy vuoteen 1939, jolloin oppivelvollisuus oli ulotettu koskemaan koko maata ja kouluverkko oli maantieteellisestikin laajimmillaan. Samaan aikaan kouluverkon laajenemisen kanssa myös kasvitarha- ja maatalousopetus tuli kansakouluihin. Asiasta alettiin käydä aktiivisempaa keskustelua 1800-luvun lopulla ja 1930-luvun loppuun mennessä opetuksen voidaan katsoa saavuttaneen vakaan aseman kansakoululaitoksessa.

Tutkimuksen lähteinä käytän kasvitarha- ja maatalousopetusta käsittelevää kirjallisuutta, kuten kasvitarha- ja maatalousopetukseen tarkoitettuja oppikirjoja sekä valikoidusti myös luonnontiedon oppikirjoja. Luonnontiedon oppikirjoihin päästyään kasvitarha- ja maatalousopetukseen liittyvä oppiaine on yleensä jo saanut vakiintuneen aseman, joten näihin kirjoihin ei liity kovinkaan paljon opetukseen liittyviä kannanottoja tai perusteluja. Varsinaisesti kasvitarha- ja maatalousopetusta varten tehdyt kirjat taas yleensä ottavat kantaa oppiaineen tärkeyden puolesta. Ensimmäinen koulukasvitarhaa koskeva kirja ilmestyi vuonna 1894, jolloin Sortavalan seminaarin lehtori Arvid Th. Genetz julkaisi teoksensa *Kansan ja*

³⁶ Rinne 1984, 9; Rinne, Kivinen ja Kivirauma 1984, 25–27.

³⁷ Kansakouluverkon kasvu oli kuitenkin suurinta niillä alueilla, joissa kansakoululaitos oli jo suhteellisen kehittynyt. Erityisesti Itä- ja Pohjois-Suomessa kouluverkko oli vielä pitkään varsin harva. Halila 1949c, 31–33.

kansakoulun kasvitarhakirja. Kymmenisen vuotta myöhemmin ilmestyi jo useita kansakoulun kasvitarha- ja maatalousopetusta koskevia kirjoja. Olen pyrkinyt saamaan lähteikseni kaikki tutkimusaikana ilmestyneet oppi- ja opaskirjat. Käsittelen kirjoja enemmän käsittelyluvuissa tapahtuvan analyysin yhteydessä.

Toisena lähdeyyppinä ovat puutarha- ja maatalousopetusta käsittelevät kirjat, siis muut kuin oppikirjat, joista valtaosa pyrki ajamaan oppiaineen saamista kansakouluun tai sen aseman kohottamista. Tällaisia teoksia ovat esimerkiksi H. V. Luukon *Sydänjuuret maahan: koulukasvitarhat kansantaloudellisina ja pedagogisina kasvatusvälineinä* sekä Juhani Leppälän *Maatalous ja kansakoulu*. Tällaisia kirjoja kirjoittivat yleensä opettajat, jotka olivat huolissaan maatalousopetuksen määrästä tai laadusta kansakoulussa ja jotka pyrkivät herättämään kouluväen tai suuren yleisön mielenkiintoa asiaa kohtaan.

Kolmantena lähdeyryhmänä ovat opetuksen suunnittelua koskevat tekstit. Vuonna 1899 oppikirjakomitea jätti mietintönsä *Suunnitelmia Suomen kansakoulujen oppi- ja lukukirjoja varten*. Mietintö sai varsin pian opetussuunnitelmallisen luonteen, sillä siinä annetut ehdotukset siitä, mitä asioita eri aineiden kurssien tuli sisältää ja miten opetus tuli järjestää, otettiin usein velvoittavina määräyksinä. Lisäksi uudistetuissa oppikirjoissa noudatettiin komitean antamia ohjeita, joten sekin yhtenäisesti opetusta eri puolilla maata. Puolivirallisena seuraajana oppikirjakomitean mietinnölle voidaan pitää vuonna 1916 ilmestynyttä, työnsä kesken jättämään joutuneen opetussuunnitelmakomitean julkaisua *Kansakoulun opetussuunnitelmakomitea: sen toiminta ja suuntaviivoja kansakouluopetuksen uudistamiseksi*. Teos tunnetaan yleisesti Suuntaviivojen nimellä, mitä nimeä teoksesta tässäkin tutkimuksessa käytetään. Ensimmäinen virallinen opetussuunnitelma kansakoulua varten julkaistiin vuonna 1925. Komiteamietintö *Maalaiskansakoulun opetussuunnitelma* oli voimassa vuoteen 1951 saakka. Muita puolivirallisen aseman saavuttaneita opas- ja ohjekirjoja olivat muun muassa Mikael Soinisen (ent. Johnsson) vuonna 1916 ilmestynyt teos *Maalaiskansakoulun uudistuksesta* sekä Aukusti Salon vuosina 1921 ja 1935 julkaisema *Alakansakoulun opetussuunnitelma*.

Opetussuunnitelmalliset tekstit yhdessä lakien ja asetusten kanssa loivat kehyksen, jossa käytännön opetus toimi. Toisaalta mielipiteiden esille tuomisen kautta pyrittiin muuttamaan opetuksen sisältöjä ja käytäntöjä. Opetuksen järjestämistä koskevat kirjoitukset ja kasvitarha- ja maatalousopetusta puoltavat kannanotot luovat kuvaa siitä, millaisia tavoitteita opetukselle

asetettiin, millaisia ihanteita siihen liitettiin ja mihin suuntaan opetusta pyrittiin kehittämään. Opetuksen käytännön järjestelyä koskevista oppi- ja opaskirjoistakin voi löytää erilaisia tavoitteita ja opetukseen liitettyjä ihanteita. Pysin vertailun ja analyysin avulla löytämään lähdeteksteistä kasvitarha- ja maatalousopetukseen liitettyjä tavoitteita ja ihanteita sekä liittämään nämä ihanteet aikakauden yhteiskunnallisiin, kulttuurisiin ja kasvatuksellisiin teemoihin.

Käyttämäni lähteet luovat kattavan kuvan kasvitarha- ja maatalousopetuksesta käydystä keskustelusta. Näiden lähteiden lisäksi laajemmassa tutkimuksessa voisi käyttää lähteinä esimerkiksi ammatti- ja aikakauslehdissä sekä sanomalehdissä julkaistuja artikkeleita ja mielipidekirjoituksia. Viranomaislähteistä varsinaisten kasvitarha- ja maatalousopetusta koskeneiden päätösten lisäksi voisi hyödyntää myös aiheesta käytyjä keskusteluja.

2.2 Tutkimusperinne

Tutkimukseeni liittyvä aiempi tutkimus voidaan jakaa kolmeen osaan: kasvatusta, koululaitosta sekä puutarha- ja maatalousopetusta koskevaan tutkimukseen. Kasvatusta ja koululaitosta on tutkittu melko laajasti, kun taas puutarha- ja maatalousopetus on jäänyt vähemmälle huomiolle.

Martti T. Kuikka on teoksessaan *Kasvatuksen historian tutkimus* jakanut kasvatuksen historian erilaisiin tutkimusalueisiin. Kasvatushistorian piirissä on tutkittu koululaitoksen historiaa sekä sen osa-alueita, kuten perusopetusta, ammatillista koulutusta ja korkeakouluhistoriaa. Rajauksia on tehty myös erilaisten kohderyhmien mukaan: tutkimusta on tehty muun muassa aikuiskasvatuksesta, erityiskasvatuksesta ja varhaiskasvatuksesta. Koulun toimintaa on tarkasteltu didaktiikan, opetussuunnitelmien ja oppimateriaalien tutkimisen kautta, koulua fyysisenä paikkana taas arkkitehtuuria ja kouluympäristöä tutkimalla. Myös koulujen toimintaa kriisiaikoina on tutkittu, erityisesti toisen maailmansodan aikaa koskien.

Keskeisenä juonteena kasvatuksen historian tutkimuksessa on ollut myös henkilöhistoriallinen tutkimus, joka on usein liittynyt pedagogiikan muutosten tutkimiseen. Myös opettajuuteen ja oppilaisiin liitettyjä ihanteita ja käytäntöjä on tutkittu. Kun kasvatusta on tarkasteltu

koulutusta laajempänä käsitteenä, on huomiota kiinnitetty muun muassa kotikasvatukseen, koulun yhteyteen liitettyihin muihin toimintoihin, kuten harrastustoimintaan, sekä siihen, miten koulua on kuvattu esimerkiksi kirjallisuudessa tai elokuvissa.

Kasvatuksen historian näkökulmia ja tutkimusmenetelmiä on esitelty Kuikan teoksen lisäksi useissa kirjoissa, kuten Minna Vuorio-Lehden ja Marjo Niemisen toimittamassa teoksessa *Kasvatushistoria nyt* (2003) sekä Jukka Rantalan toimittamassa kirjassa *Koulu ja kansalaisyhteiskunta historiallisessa perspektiivissä* (2003). Näissä teoksissa on tuotu esiin kasvatuksen tutkimuksen uusia suuntauksia, kuten mikrohistoriallista tutkimusotetta sekä marginaali- ja sukupuolihistorian huomioon ottamista. Uusien näkökulmien avulla kuva yhtenäisestä kasvatuksen historiasta on alkanut säröillä ja tutkimus on saanut uusia sävyjä.

Valtaosa kasvatuksen historiaa koskevista tutkimuksista keskittyy perusopetukseen aina kirkollisesta kiertokoulusta nykyiseen peruskouluun. Eniten tutkimuksia on kansakoulun historiaa koskien. Tämä on ymmärrettävää, sillä vaikka ajallisesti pisin jakso suomalaisen perusopetuksen historiassa on kirkollisen opetuksen aika, niin vasta kansakoulun ajalta on kattavammin säilynyt lähteitä. Kansakoulun tulon myötä kasvatukseen alettiin kiinnittää aiempaa enemmän huomiota ja sen merkitys yhteiskunnassa kasvoi, joten myös aihetta koskeva tutkimus sai uusia virikkeitä. Erityisen paljon tutkimuksia ja historiikeja on ilmestynyt eri kuntien tai alueiden koululaitoksen kehityksestä. Luonnollisesti paikallishistorioiden tieteellinen taso vaihtelee paljon. Suurta osaa historiikeista ei ole edes pyritty tekemään tieteellisen tutkimuksen kriteerien mukaisesti.

Kasvatukseen liittyviä arvoja ja ihanteita ovat tutkineet muun muassa Hirsjärvi, Löfman ja Tahvanainen teoksessaan *Arvot ja aatteet kasvatuksessa ja eräillä kulttuurin pääaloilla* vuodelta 1976. Tutkimuksen alun teoreettinen osa on ansiokkaasti tehty, mutta varsinainen tutkimustulosten esittely jää hieman luettelomaiseksi. Opetushallituksen vuonna 1993 järjestämän seminaarin esitykset on koottu Sirkka Kinoksen toimittamaan julkaisuun *Kasvatus ja arvot*. Seminaarin puheenvuoroissa tunnustetaan arvojen merkitys kasvatuksessa, mutta kovin laajaan pohdintaan kasvatuksen ja arvojen suhteesta ei erillisten puheenvuorojen myötä päästä. Tuomas Takala on puolestaan tutkimuksessaan *Oppivelvollisuuskoulu ja yhteiskunnalliset intressit* pyrkinyt löytämään koulutuspoliittista päätöksentekoa ohjaavia intressejä oppivelvollisuuden säätämisen ja peruskoulu-uudistuksen aikoina.

Ensimmäinen kansakoulun historiaa laajemmin käsittelevä teos oli vuonna 1916 julkaistu F.A. Hästeskon (myöh. Heporauta) *Suomen kansakoululaitoksen historia*, joka julkaistiin uudistettuna vuonna 1945. Hästeskon teos käsitteli lähinnä kansakoulutoimen järjestelyä, siinä ei juurikaan puututtu esimerkiksi eri oppiaineisiin. Kansakoulun historian edelleen monilta osin ylittämätön perusteos on Aimo Halilan tutkimus *Suomen kansakoululaitoksen historia*, jonka neljä osaa ilmestyivät vuosina 1949-1950. Tutkimus käsitteli kansanopetuksen historiaa uskonpuhdistuksesta vuoteen 1939. Halila tarkasteli varsin perusteellisesti kansakoulun eri kehitysvaiheita ja niihin vaikuttaneita henkilöitä, opetuksen pedagogista taustaa ja sisältöjä sekä opetuksen ulkoisia puitteita.

Veli Nurmen vuonna 1989 ilmestyneessä teoksessa *Kansakoulusta peruskouluun* käsitellään aikaa vuodesta 1939 vuoteen 1972, joten ajallisesti Nurmen teos kattaa kansakoulun loppuvaiheet Halilan teoksen käsittelemän ajan lopulta peruskoulun tuloon. Nurmen näkökulma on kuitenkin huomattavasti suppeampi kuin Halilan, Nurmi tarkastelee kansakoulun loppuvaihetta ja peruskoulun tuloa koulutoimen näkökulmasta keskittyen kouluhallintoon ja järjestelmän muutoksiin. Hannu Syväojan teos *Kansakoulu – suomalaisten kasvattaja* ilmestyi vuonna 2004. Syväoja käsittelee kansakoulua monesta näkökulmasta, mutta ei kaikilta osin kovin johdonmukaisesti tai kattavasti. Teoksessa esitellään tarkemmin jotain osa-alueita, kuten kansakoulun suhdetta kirkkoon ja isänmaallisuuteen. Ajallisesti teos kattaa vuodet 1866–1977.

Kansakoulun historiaa käsittelevissä teoksissa kasvitarha- ja maatalousopetusta käsitellään jonkin verran. Halila käsittelee teossarjassaan kasvitarha- ja maatalousopetusta sekä luonnontieteiden opetuksen yhteydessä että erillisissä koulukasvitarhoja koskevissa luvuissa. Teosten laajan aihepiirin takia aiheen käsittely ei kuitenkaan ole kovin syvällistä. Teoksissa kuitenkin käydään pääpiirteittäin läpi kasvitarha- ja maatalousopetuksen kehitys 1800-luvun puolivälistä vuoteen 1939. Syväojan teoksessa *Kansakoulu – suomalaisten kasvattaja* käydään lyhyesti läpi kansakoulun ja maaseudun suhdetta, kasvitarhaopetuksen sekä maa- ja metsätalousopetuksen kehitystä. Syväoja analysoi myös muutaman kasvitarha- ja maatalousopetusta puoltaneen kirjan sisältöä ja tavoitteita. Analysoitavat kirjat on valittu esimerkinomaisesti eikä kattavaa kuvaa teoksista ja niiden luonteesta synny.

Kalle Kalervon teokseen *Koulupuutarha-aatteen kehitys meillä ja muualla* vuodelta 1913 on kerätty tietoja koulupuutarha-asian alkuvaiheista Suomessa sekä esimerkkejä muissa maissa

toteutetusta opetuksesta. Kirja on kuitenkin lähinnä kokoelma erilaisia puheenvuoroja, ei niinkään varsinainen tutkimus aiheesta. Maija-Leena Pernu on kirjoittanut artikkelin *Koulupuutarha historiallisena ilmiönä*. Pernu esittelee pääpiirteissään koulupuutarhojen syntyä ja kehitystä, mutta kovin yksityiskohtaista tietoa artikkeli ei tarjoa. Koulupuutarhojen alkuvaihetta esitellään lyhyesti myös Seppo Simosen teoksessa *Suomen puutarhatalouden historia*.

Kasvitarha- ja maatalousopetusta kansakoulussa on siis käsitelty useissa yhteyksissä, mutta varsinaista kattavaa tutkimusta aiheesta ei ole tehty. Erityisesti opetukseen liitetyt tavoitteet ja ihanteet ovat jääneet käytännön työn esittelyn varjoon. Muista kouluaineista esimerkiksi käsitöiden ja kuvataiteen osalta tutkimusta on tehty muutamien opinnäytteiden verran. Muun muassa Hanna-Kaisa Tapaninen ja Solja Toivio ovat opinnäytteissään tutkineet käsitöiden asemaa kansakoulussa ja Nora Holstein on opinnäytteessään tutkinut kansakoulun kuvataideopetuksen alkuvaiheita.

Ammatillisen maatalousopetuksen kehitystä on tutkinut Markku Kivelä, joka teoksessaan *Luomusta luomuun, opetuksesta oppimiseen* keskittyy Pohjois-Suomen maatalousopetuksen ja -tuotannon tutkimiseen. Myös *Suomen maatalouden historian* toisessa osassa käsitellään lyhyesti ammatillisen maatalousopetuksen kehitystä sillä aikajaksolla, jota tutkimukseni käsittelee. Jotkin maatalousoppilaitoksista ovat myös saaneet omat historiikkinsa, mutta mitään laajempaa tutkimusta ammatillisesta maatalousopetuksesta koko maata koskien ei ole tehty. Puutarha-alan ammattiopetuksen kehitystä on esitelty melko laajasti *Suomen puutarhatalouden historiassa*. Myös jotkin puutarha-alan oppilaitokset ovat saaneet omat historiikkinsa.

3. Kasvitarha- ja maatalousopetus hiipii kansakouluun

3.1 Mallikurssit 1881 ja oppikirjakomitean mietintö 1899 suuntaavat opetusta

Kansakoululaitoksen perustamisen jälkeen 1860-luvulla kävi nopeasti ilmi, ettei kansakouluasetuksessa annettuja ohjeita täysin voitu noudattaa. Opetettavia aineita oli paljon ja suunnitellut kurssit olivat laajoja. Keskeisimpänä ongelmana oli kouluun tulevien oppilaiden yleinen lukutaidottomuus tai vähintäänkin heikko lukutaito. Koska

alakansakouluja ei saatu heti toimintaan, oppilaat tulivat varsinaiseen kansakouluun (myöh. yläkansakoulu) heikoin tiedoin ja opiskelutaidoin. Niinpä eri aineiden opetukseen liitettyjä tavoitteita ei kyetty saavuttamaan. Koska mitään erityisiä ohjeita kurssien muokkaamisesta ei ollut, kouluissa tehtiin omia päätöksiä siitä, mitä asioita kansakoulukursseista jätettiin pois. Moni turhana pidetty aine, kuten piirustus, voimistelu tai mittausoppi, saatettiin jättää kokonaan pois opetusohjelmasta, kun taas lukemisen ja uskonnon opetuksen osuus oli usein hyvin korkea. Asevelvollisuutta koskevassa julistuksessa puhuttiin kansakoulun tietomäärästä, mutta käytännössä tuo tietomäärä oli eri puolilla maata hyvin erilainen. Tämän vuoksi alettiin 1870-luvun lopulla vaatia, että kansakoulua varten määriteltäisiin mallikurssit. Nämä saatiinkin vuonna 1881.³⁸

Mallikurssien suunnitelman mukaan luonnontietoa ei opetettu lainkaan alaluokilla ja yläluokillakin³⁹ sitä oli vain kaksi viikkotuntia. Luonnontiedon opetuksessa painotettiin kotieläin-, viljelykasvi- ja metsänhoito-opin perusteiden selvittämistä. Suunnitelmaa pidettiin kuitenkin liian laajana ja opettamista hankalana, muun muassa havaintoesineiden puutteen vuoksi. Lisäksi etenkin maalaiskouluissa yksi opettaja opetti koko yläkoulua eli neljää eri osastoa, joilla kaikilla saattoi olla eri opetus menossa yhtä aikaa. Vaikka luonnontiedon opetuksessa painotettiin maataloudellista ainesta, ei erillistä maatalousoppiainetta pidetty tärkeänä. Halilan mukaan tähän vaikutti karjatalouden aseman nousu, jolloin maanviljelytaidon⁴⁰ opettamista ei enää pidetty keskeisenä kansantalouden kohottamisessa.⁴¹

Piirijakoasetus vuonna 1898 nopeutti kansakouluverkon laajenemista, mutta se ei vaikuttanut kansakoulujen opetusohjelmaan. Seuraavana vuonna annettu oppikirjakomitean mietintö sen sijaan otti kantaa oppikirjojen sisällön lisäksi myös opetuksen järjestämiseen ja sen sisältöihin. Heporauta puhuikin *Suomen kansakoululaitoksen historiassaan* komitean laatimista opetussuunnitelmista, vaikka virallisesti ehdotukset eivät olleet opetussuunnitelmia. Yleisessä kansakoulukokouksessa vuonna 1893 oli toivottu, että määrättäisiin ne periaatteet, ”joita itse oppiaineen laatu, oppilaiden kehitys, oppiaika ja muut kansakoululle omittuiset

---

³⁸ Halila 1949b, 228–235; Oppikirjakomitea 1899, 7.

³⁹ Tässä viitataan varsinaisen eli yläkansakoulun luokkiin, jotka vastasivat myöhemmän kansakoulun luokkia 3–4 (alaluokat) ja 5–6 (yläluokat). Alaluokalle tulevat olivat siis periaatteessa noin yhdeksänvuotiaita, mutta varsinkin kansakoulun alkuvaiheessa kouluun tulevat olivat hyvin eri-ikäisiä. Ks. kansakouluun liittyvistä luokkien ja asteiden nimistä liite 1. Eri nimityksiä käytettiin eri aikoina sekaisin, joten tarkkoja aikoja tiettyjen käsitteiden käytölle on vaikea antaa.

⁴⁰ Maanviljelyllä tarkoitetaan usein nimenomaan viljanviljelyä vastapainona karjanhoidolle, mihin Halilakin viittaa.

⁴¹ Halila 1949b, 256–260; Heporauta 1945, 229; Oppikirjakomitea 1899, 6.

*[ominaiset] olosuhteet vaativat noudatettaviksi oppikirjain tekemisessä*⁴². Toivomusta perusteltiin sillä, että haluttiin päästä eroon oppikirjojen epäkäytännöllisyydestä ja monenkirjavuudesta sekä edistää opetustyötä ja kehittää kansakoululaitosta kokonaisuudessaan.⁴³

Oppikirjakomitea perustettiin vuonna 1894 ja siihen kuuluivat seminaarinjohtajat Y. K. Yrjö-Koskinen, K. Raitio ja F. W. Sundvall, seminaarinlehtorit Gustaf Hedström ja K. Suomalainen sekä kansakoulujen tarkastaja W. Weckmann. Komitea antoi mietintönsä vuonna 1899. Mietinnössään komitea pohti kansakoulukokousta huolettaneita asioita. Komitean mukaan tärkeää oli, että opetus eri oppiaineiden erilaisista sisällöistä huolimatta muodostaisi kasvattavan kokonaisuuden (”konsentratiooni”) ja että uudet asiat liitettäisiin oppilaiden mielessä aiemmin opittuihin (”appersepsiooni”). Komitean näkemyksissä on tältä osin havaittavissa herbartilaisuuden⁴⁴ vaikutusta, vaikka muuten komitea ei Herbartin kanssa täysin samoilla linjoilla ollutkaan.⁴⁵

Komitea esitti tuntijaon sekä neliosastoista kansakoulua eli yläkansakoulua että kuusiluokkaista kansakoulua varten. Tuntijaoissa luonnontietoa ei ollut ollenkaan alakoulussa eikä yläkoulun kahdella ensimmäisellä luokalla. Yläkoulun kahdella jälkimmäisellä luokalla luonnontietoa oli molempina vuosina kaksi viikkotuntia. Mallikursseissa jokaiselle osastolle oli ollut omat opetussisältönsä tai samaa aihetta oli opetettu kahdelle osastolle niin, että ylemmällä osastolla olevat olivat käsitelleet aihetta syvällisemmin. Tällaisista rinnakkaiskursseista haluttiin nyt luopua ja tuoda tilalle vuorokurssit. Vuorokursseissa opetettava aines jaettiin osiin, jotka opetettiin vuorovuosin. Komitea suositteli, että luonnontiedon opetus jaettaisiin vuorokursseihin siten, että joka toinen vuosi käsiteltäisiin eläin- ja terveystoppi ja joka toinen vuosi kasvioppi ja ”oppi elottomasta luonnosta”.⁴⁶

Luonnontiedon opetuksen tarkoituksena oli komitean mukaan:

---

⁴² Oppikirjakomitea 1899, 3.

⁴³ Heporauta 1945, 228–229; Oppikirjakomitea 1899, 3.

⁴⁴ Herbartilaisuudeksi nimitetään J. F. Herbartin 1800-luvun alussa kehittämää kasvatustieteen suuntausta, jonka keskeisiä piirteitä olivat uusien asioiden liittäminen aiemmin opittuun sekä ”harrastuksen” kehittäminen kasvatettavassa. Kasvatuksen tuli olla kokonaisvaltaista ja kehittävää. Herbartilla oli keskeinen osa kasvatustieteen tieteellistämisenä. Kasvatustieteen keskeisinä pohjatieteinä hän piti muun muassa etiikkaa ja psykologiaa. Suutarinen 1992, 15–16.

⁴⁵ Oppikirjakomitea 1899, 3–4, 13–14; Suutarinen 1992, 15–16, 93.

⁴⁶ Halila 1949c, 159–161; Heporauta 1945, 229; Oppikirjakomitea 1899, 8–11, 82.

”teroittaa lapsen havaintokykyä, herättää hänessä rakkautta ja harrastusta luontoon, antaa hänelle oikea käsitys luonnosta ja sen merkityksestä ihmiselle sekä saattaa häntä huomaamaan luomakunnan tarkoituksenmukaisuutta ja siinä vallitsevaa yhteyttä.

Luonnon tuntemisesta on käytännölliselle elämällekin mitä suurin hyöty, koska luonto juuri on ihmisellä ikäänkuin varastoaittana, josta hän saa kaiken mitä hän ajalliseksi toimeentulokseen tarvitsee. Ja tämä luonnon tunteminen on samalla omiansa haihduttamaan vallitsevia vääriä ja taikauskoisia käsityksiä luonnon ilmiöistä.”⁴⁷

Luonnontiedon opetukseen liitettiin siis varsinaisen luonnontuntemuksen ja ymmärtämisen lisäksi myös uskonnollisia ja käytännön elämään liittyviä tavoitteita. Havainnollisuutta ja käytännöllisyyttä painotettiin entistä enemmän ja suositeltiin, että tarkasteltavat eläimet ja kasvit olisivat lähinnä kotimaan tärkeimpiä lajeja. Kasvit *”pitäisi [...] valittaman niin, että itse kasvia kävisi luokalla näyttäminen.”*⁴⁸ Tämä kuitenkin onnistui komitean mukaan vain kaupunkikansakouluilla, joissa koulu alkoi syyskuun alussa. Maalla koulut alkoivat yleensä lokakuun alussa, jolloin kukkivia kasveja ei enää luonnosta löytynyt. Havaintovälineinä olikin käytettävä pääasiassa kuvia.⁴⁹

Komitea suositteli, että kasviopin lopussa käsiteltäisiin erikseen viljelyskasveja, koska niillä oli suuri merkitys ”varsinkin maamiehelle”. Suunnitelmassa oppikirjaa varten mainitaan kasviopissa käsiteltäviksi peruna, ruis sekä ”muutamia tärkeimmät kotimaiset viljelyskasvit”. Eläinopissa maataloudelle tärkeitä eläimiä taas olivat hevonen, ”raavas-eläimet” (nautaeläimet), sika ja kesy kana. Varsinaista maatalousopetusta ohjelmaan ei kuitenkaan sisältynyt. Komitean jäsen K. Suomalainen itse asiassa suhtautui komiteanmietintöön jättämässään eriävässä mielipiteessä erittäin kriittisesti maatalousopetukseen. Hän arvosteli sitä, että kansakouluun on yritetty saada liian paljon eri aineita, jolloin jokaista ainetta ehditään käsitellä hyvin niukasti ja opetus on raskasta sekä opettajalle että oppilaille. Hyödyllisyyden tavoittelussa oli hänen mukaansa menty aivan liian pitkälle: *”Onhan kuultu kansakoulun oppiaineiksi täydellä todenteolla vaadittavan lain-oppia, veterinäritaitoa [eläinlääkintää], kasvitarhan viljelyksestä ja maanviljelyskemiasta puhumattakaan.”* Nämä

---

⁴⁷ Oppikirjakomitea 1899, 82.

⁴⁸ Oppikirjakomitea 1899, 85.

⁴⁹ Oppikirjakomitea 1899, 85–86.

vaatimukset eivät suinkaan hiljentyneet komitean päätettyä työnsä, vaan niitä alettiin esittää yhä enenevässä määrin.⁵⁰

Keskustelu maatalouden ottamisesta koulun oppiaineisiin sisälsi 1800- ja 1900-luvun vaihteessa kysymyksen siitä, tuliko aineen sisältöjä opettaa omana oppiaineen vai luonnontiedon yhteydessä. Erillisiä kirjoja julkaistiin erityisesti kasvitarhanhoidosta, mutta myös joihinkin luonnontiedon kirjoihin sisällytettiin maataloudellista ainesta, vaikka kirjojen sisältämää tietomäärää pidettiin usein jo valmiiksi liian suurena.⁵¹

Esimerkkinä luonnontiedon oppikirjoista 1800- ja 1900-luvun vaihteessa käsitellään O. A. Forsströmin (myöh. Hainari) ja John Lindénin Kansakoulun luonnontiedon ensimmäistä painosta vuodelta 1900 ja kymmenettä painosta vuodelta 1914. Kirja oli jäsenelty noudattamaan oppikirjakomitean suositusta. Teos oli todellinen klassikko, josta otettiin uusia painoksia vielä 1930-luvun lopulla. Ensimmäinen painos noudatti sisältönsä puolesta hyvin tarkasti oppikirjakomitean suosituksia. Oppikirjoissa ei selkeästi tuotu esiin syytä, miksi maataloudellista ainesta opetettiin tai miksi juuri tietyt oppisisällöt oli kirjaan otettu.

Kasviopissa käsiteltiin peruna, ruis ja herne sekä lyhyesti juurikasvit ja kaali, kaura, ohra, vehnä, riisi ja maissi sekä rehukasveista kaksi heinälajia: timotei ja alopekuuri. Vaatetuskasveista mainittiin pellava, hamppu, niini (lehmus) sekä puuvilla. Käytännöllisiä ohjeita kasvien viljelyyn ei annettu. Kasvien lisääntymisen yhteydessä mainittiin marjapensaiden lisääminen pistokkaista sekä lyhyesti myös omenapuiden jalostamisesta ja vanhan puun hoidosta. Männyn yhteydessä käsiteltiin lisäksi metsien taloudellista merkitystä. Eläinopissa maataloudelle tärkeistä eläimistä käsiteltiin hevonen, lehmä, lammas, poro, sika ja kesykana. Eläinten yhteydessä annettiin myös ohjeita niiden hoidosta ja tuottavuuden kasvattamisesta, joskin hyvin lyhyesti. Oppilaita kehoitettiin tekemään havaintoja lähiympäristössään, mutta varsinaisia käytännön sovelluksia ei opetukseen liitetty.⁵²

Kymmenennessä painoksessa vuodelta 1914 maatalousoppi sai oman osionsa kirjan lopussa. Tämän lisäksi jo ensimmäisessä painoksessa olleet osiot säilyivät omalla paikallaan eläin- ja kasviopin yhteydessä, joskin kuvia oli tullut lisää. Maatalousoppi alkoi maatalouden

---

⁵⁰ Oppikirjakomitea 1899, 86, 88–90, 92–93.

⁵¹ Halila 1949c, 208–210, 234–235.

⁵² Forsström ja Lindén 1900, 55–68, 86–89, 141–146, 154–156, 158–166, 180–181, 187–190.

tärkeyden selvittämisellä sekä maanviljelijän raskaan, mutta palkitsevan työn esittelemisellä. Tämän jälkeen selvitettiin erilaisia maanlaatuja ja kasvien elinehtoja sekä niiden parantamista. Erilaisia viljelykasveja esiteltiin lyhyesti niin pellolla kuin puutarhassakin viljeltävien kasvien osalta.⁵³

Toisin kuin varsinaisissa kasvitarhakirjoissa, Hainarin ja Lindénin luonnontiedossa käsiteltiin lyhyesti myös metsänhoitoa ja kotieläinten hoitoa. Metsänhoitoon annettiin ohjeita, lähinnä käsiteltiin istuttamista ja harventamista. Kotieläinten hoidossa käsiteltiin eri eläinten ruokintaa, eläinrotuja ja niiden jalostamista sekä näiden kautta tapahtuvaa tuottavuuden kasvua. Kokonaisuudessaan metsän- ja kotieläintenhoiton osuus oli kuitenkin vain kymmenen sivua, joten kovin laajasti aihetta ei käsitelty.⁵⁴

3.2 Kasvitarhaopetusta koskevia määräyksiä ja ohjeita

Vuonna 1904 oli asetettu komitea tekemään ehdotusta puutarhanhoidon opetuksen uudelleen järjestämisestä. Komitean johtoon asetettiin K. A. O. Relander, joka oli puutarhaopetuksen vahva puolestapuhuja ja syksystä 1905 alkaen toimi Helsingin piirin kansakouluntarkastajana. Vaikka komitean pääpaino olikin ammattiopetuksessa, se käsitteli ehdotuksessaan myöskin kansakoulun puutarhaopetusta, sillä kansakouluja pidettiin sopivana väylänä puutarhanhoidon edistämiseksi. Komitean mietintö julkaistiin vuonna 1906. Komitea antoi yksityiskohtaisia ohjeita opetuksen järjestämisestä kansakoulunopettajaseminaareissa. Seminaareihin tuli palkata puutarhuri, joka kykeni antamaan ohjausta sekä puutarhanhoidon käytännöllisessä että tiedollisessa puolessa. Vanha prosenttipalkkausjärjestelmä, jossa osa puutarhurin palkasta oli koostunut puutarhan tuotteiden myynnistä, piti poistaa. Seminaareissa puutarhanhoidon tuli korostaa ensi sijassa opetuksellisia, ei tuotannollisia näkökohtia. Seminaarin opiskelijoiden tuli perehtyä puutarhanhoitoon sekä teoreettisen opetuksen että käytännön toiminnan kautta. Myös jo työssä olevia kansakoulunopettajia tuli kouluttaa puutarha-asiaan järjestämällä heille erillisiä kursseja aiheesta. Kansakouluja varten perustettavien mallipuutarhojen suunnittelemista varten komitea ehdotti perustettavaksi erityisen kansakoulupuutarhurin viran.

---

⁵³ Hainari ja Lindén 1914, 75–90, 111–116, 173–177, 185–189, 193–203, 233–236, 327–353.

⁵⁴ Hainari ja Lindén 1914, 354–364.

Komiteamietinnön ilmestymisen aikaan puutarhuri oli jo toimessa, joskaan hänen virkansa ei ollut vakinainen.⁵⁵

Kansakoulujen puutarhaopetusta koskevissa ehdotuksissaan komitea oli sitä mieltä, että opetukselle ei voitu varata kovinkaan suurta tuntimäärää. Opetuksen keskeisenä tarkoituksena olikin herättää oppilaissa harrastusta puutarhanhoitoa kohtaan, ei suinkaan antaa heille ammattisivistystä. Koulupuutarhakysymyksen heikkoa tilaa komitea selitti sillä, että moni koulu oli perustettu paikalle, joka oli puutarhanhoidolle sopimaton. Toisaalla taas puutarhat oli suunniteltu epätarkoituksenmukaisesti, jolloin hankaluudet puutarhan hoitamisessa olivat sammuttaneet innostuksen asiaan. Opettajat olivat myös osaltaan syyllisiä koulupuutarhojen huonoon tilaan. Opettajilta puuttui innostusta asiaan, he viettivät liian usein kesät poissa koulultaan tai vain lyhyeksi aikaa koululle tulleet opettajat eivät viitsineet käyttää työpanostaan koulupuutarhan hyväksi.⁵⁶

Laissa määrättiin ainoastaan opettajan palkkamaasta, jonka tuli olla viljelyskunnossa olevaa peltomaata. Sen sijaan koulun tonttimaasta ei ollut tarkempia asetuksia olemassa. Komitea suositteli, että kunta suorittaisi koulutontilla puutarhan perustamistyöt, jonka jälkeen opettaja ja oppilaat voisivat suorittaa kevyemmät raivaus- ja istutustyöt. Komitean mukaan olisi suotavaa, että valtio myöntäisi kunnille apurahoja puutarhojen perustamiseen. Koulun puutarhan tuli sisältää kolme erilaista osiota. Näytepuutarhassa tuli olla esillä ja nimilapuin varustettuna yleisimpiä koristekasveja, puita ja pensaita sekä marjapensaita ja ehkä myös joitain omenapuita. Oppilaiden puutarhassa taas tuli olla jokaiselle kolmannen luokan oppilaalle esimerkiksi 30 neliömetrin suuruinen maapalsta, jonka viljelystä ja hoidosta oppilas vastaisi ja saisi myös palstansa tuoton itselleen. Koulun taimistossa tulisi kasvattaa erilaisia taimia koulun tarpeisiin ja myös koulunsa päättävälle oppilaille jaettavaksi. Komitea piti tärkeänä, että myös kaupunkilaislapset pääsisivät tutustumaan puutarhanhoitoon, tosin vain mallipuutarhoissa vierailemalla.⁵⁷

Kesken komitean työskentelyn syksyllä 1905 komitean puheenjohtaja Relander teki ehdotuksen kansakoulunpuutarhurin palkkaamiseksi, jotta huonolla tolalla oleva kansakoulujen puutarhaopetus saataisiin kohotetuksi. Relanderin mukaan hänen

---

⁵⁵ Kalervo 1913, 38–42, 47, 170–171; Puutarhanhoito-opetuskomitea 1906, 5-6, 56-59; Simonen 1961, 190.

⁵⁶ Kalervo 1913, 42–44; Puutarhanhoito-opetuskomitea 1906, 60-62.

⁵⁷ Kalervo 1913, 42–47; Puutarhanhoito-opetuskomitea 1906, 62-65; Simonen 1961, 189.

tarkastuspiirissään ei kyseisenä aikana ollut yhtään oppilaspuutarhaa eikä kaikilla kouluilla ollut edes opettajan puutarhaa. Relander uskoi, ettei syynä ollut ainoastaan haluttomuus edistää puutarha-asiaa, vaan monilta opettajilta yksinkertaisesti puuttui tarvittava tieto siitä, miten puutarha piti suunnitella ja järjestää.⁵⁸

Senaatti myönsikin joulukuussa 1905 rahat puutarhurin palkkaamiseksi. Puutarhurin tuli ryhtyä alustaviin toimenpiteisiin puutarhojen perustamiseksi kansakoulujen ympäristöön. Pysyvämmälle kannalle asia tuli, kun Keisarillinen Majesteetti myönsi kesällä 1909 varat puutarhurin viran asettamiseksi kouluylhallitukseen. Viran ensimmäinen haltija oli kansakoulunopettaja August Wiksten⁵⁹, joka oli jo aiemmin toiminut koulupuutarha-aatteen puolestapuhujana. Wiksten kuoli elokuussa 1910 oltuaan virassa ainoastaan vajaan vuoden. Wikstenin seuraajaksi nimitettiin seminaarin puutarhuri Kalle Kalervo. Hän oli jo aiemmin käynyt senaatin toimesta tutustumassa koulupuutarha-asiaan ulkomailla sekä järjestänyt puutarhakursseja kansakoulunopettajille. Kalervo kirjoitti myöhemmin myös useita puutarhanhoidon oppikirjoja. Vuonna 1919 kansakoululaitos sai toisenkin puutarhurin, kun läntiset tarkastuspiirit määrättiin Väinö Mäntykiven toimialueeksi itäisten piirien jäädessä Kalervon vastuulle. Kansakoulupuutarhurien virat lakkautettiin vuonna 1924 säästösyistä, mutta Kalervo jatkoi puutarha-aatteen levittämistä maatalouskerhotojen parissa.⁶⁰

Toimessaan kansakoulupuutarhurina Kalervo laati seminaareille entistä tarkemmat ohjeet seminaaripuutarhojen järjestämisestä ja hoidosta sekä puutarhaopetuksen järjestämisestä seminaariopiskelijoille. Peruseriaatteiltaan ohjeet noudattivat puutarhaopetuskomitean kantoja. Ohjeet sisälsivät neuvoja siitä, mitä kasveja ja kuinka järjestettynä seminaarin puutarhassa tuli olla. Myös opetuksen järjestämisestä annettiin tarkat ohjeet sekä seminaaria että harjoituskouluja varten. Varsinaisten kansakoulujen puutarhaopetukseen Kalervo puuttui myös. Hän alusti kaksi keskustelukysymystä kansakoulujen piiritarkastajien kokouksessa Helsingissä vuonna 1912. Kalervo julkaisi puheenvuorot seuraavana vuonna ilmestyneessä kirjassaan *Koulupuutarha-aatteen kehitys meillä ja muualla*. Keskeisinä kysymyksinä olivat koulupuutarhojen perustaminen sekä opetuksen järjestäminen.⁶¹

---

⁵⁸ Kalervo 1913, 170–174.

⁵⁹ Nimi kirjoitetaan joissain yhteyksissä myös Vikstén tai Wikstén.

⁶⁰ Halila 1949b, 196; Halila 1949c, 119; Kalervo 1913, 169–170; Simonen 1961, 192.

⁶¹ Kalervo 1913, 175–190.

Koulujen tonttimaakysymykseen oli jo aiemmin ottanut kantaa professori Mikael Soininen, jonka näkemyksiin myös Kalervo vetosi. Opaskirjassaan *Neuvoja maalaiskansakoulujen perustamiseen ja hoitoon* Soininen oli määritellyt koulutontille sopivan maan. Innokkaana koulupuutarha-aatteen kannattajana Soininen oli sitä mieltä, että koulupuutarha oli jokaisella koululla välttämätön, vaikka mikään asetus ei puutarhan perustamiseen velvoittanut. Soininen arveli opettajan viihtyvän koululla paremmin, jos koulua ympäröi puutarha. Oppilaiden tutustuttamisella puutarhanhoitoon taas voitiin edesauttaa puutarhanhoidon juurtumista paikkakunnalle. Koulupuutarhan suunnittelussa tuli käyttää asiantuntijaa, jotta tulos olisi mahdollisimman hyvä. Soinisen oppaan kirjoittamisaikaan eduskunta oli jo varannut avustusrahoja koulupuutarhojen perustamiseen, mutta tarkempia päätöksiä ei ollut tehty. Soininen tahtoi kiinnittää huomiota myös opettajan palkkaan kuuluvaan viljelysmaahan, jonka tuli olla opettajalle luovutettaessa hyvässä kunnossa.⁶²

Kalervo jatkoi Soinisen ajatuksia pidemmälle. Kalervon mukaan koulupuutarhan keskeisin tehtävä oli toimia opetusvälineenä. Koulupuutarhat tuli järjestää niin

”että ne kohta ensi näkemältä tekevät katsojaan miellyttävän ja innostavan vaikutuksen,

että niissä olisi puu- ja kasvitarhanhoidon eri puolet riittävästi edustettuina,

että ne ovat selvinä pienoistodistajina siitä, että tämä viljelys meillä menestyy, että se on tuottavaa ja että sitä voidaan harjoittaa varsin hyvin kaikkialla – ottamalla kuitenkin huomioon paikalliset olosuhteet.”⁶³

Koulupuutarhan tehtävänä oli siis kaunistaa koulun ympäristöä, esitellä puutarhanhoitoa mahdollisimman laajasti, sisältäen mahdollisimman monta erilaista kasvilajia, sekä todistaa, että puutarhaviljely Suomessa oli mahdollista ja kannattavaa.⁶⁴

Kalervon käsitys kattavasta puutarhasta oli varsin laaja. Hän listasi kasvit jotka *ainakin* tuli olla koulupuutarhan ”hedelmäosastolla”. Näitä kasveja olivat omena-, päärynä-, luumu- ja kirsikkapuut, karviaismarjapensaat, puna-, valko- ja mustaherukat, vadelmapensaat, mansikat ja raparperi. Hedelmäosaston lisäksi puutarhassa tuli olla keittokasviosasto ja olosuhteiden salliessa myös oppilaspuutarha, josta kukin kolmannen ja neljännen osaston oppilas saisi 10–

---

⁶² Halila 1949c, 237; Soininen 1914, 97–99.

⁶³ Kalervo 1913, 193.

⁶⁴ Kalervo 1913, 193–194.

15 neliömetrin laajuisen maakaistaleen. Kuten aiemmissakin ehdotuksissa, myös Kalervolla oppilaspuutarhan antimet kuuluivat oppilaille itselleen, kun taas muun koulupuutarhan tuotto kuului opettajalle palkaksi hänen siellä tekemästään työstä. Koska kaikki kasvit eivät Suomen kesässä ehtineet kasvaa siemenestä valmiiksi, tuli koulupuutarhassa olla myös taimilava. Taimilavaa varten tarvittiin lantaa, joten opettajan tuli huolehtia lannanhoidosta, opettajan palkkaetuihinhan kuului navetta ja usein opettajat pitivätkin omaa lehmää.⁶⁵

Silloisissa olosuhteissa Kalervo piti koulupuutarhan saamista kaikille kansakouluille hyvin vaikeana. Hän kuitenkin laski puutarhaan tarvittavan maa-alan ja perustamiskustannukset. Hänen mukaansa yhden opettajan koululle tarvittiin 30 aaria maata, jonka lisäksi vielä opettajan viljelysmaa, rakennusten vaatima maa-ala sekä leikkikenttä. Puutarhan perustamiskustannuksiksi Kalervo laski tulevan noin neljäsataa markkaa, josta puolet maanmuokkaukseen ja muihin perustustöihin, toinen puoli taas taimien, siementen ja työvälineiden ostoon. Samaan aikaan Suomeen tuotiin vuosittain puutarhatuotteita 17 miljoonan markan arvosta, joten perustamiskustannuksia voitiin pitää varsin kohtuullisina ja kannattavina.⁶⁶

Kalervon mukaan kansakoulun puutarhanhoidon opetukseen tuli kehittää opetusohjelma. Hän jakoi puutarhaopetuksen tarkoituksen kahteen osaan: ihanteelliseen ja käytännölliseen eli kasvattavaan ja taloudelliseen puoleen. Kalervon mielestä taloudellinen puoli oli ensisijainen, koska Suomessa ruokatalous oli liian yksipuolinen ja jopa riittämätön. Käytännön hyödyn tuli siis olla ohjaavana tekijänä, jolloin ihanteellinen puoli seuraisi itsestään. Kalervo kannatti opetusajan ottamista muilta aineilta, etenkin uskonnolta, ja puu- ja kasvitarhanhoidon järjestämistä omaksi oppiaineekseen. Puutarhanhoidolle tuli varata yksi viikkotunti koko vuoden ajan. Syksyllä ja keväällä maan ollessa sula tuli antaa käytännöllistä opetusta, kun taas talvella voitiin keskittyä tietopuoliseen opetukseen. Myös kesällä lasten tuli ehdotuksen mukaan kokoontua koululle kerran viikossa tai vähintään kerran kahdessa viikossa. Mikäli oppilaspuutarhaa ei voitu järjestää, tuli lapsille antaa kasvien siemeniä kotona viljeltäviksi ja syksyllä koota tuotteet koululle näyttille. Puutarhaopetuksella voitiin Kalervon mukaan ravinnon monipuolistamisen lisäksi herättää lapsissa maahenkeä ja käytännöllistää kansakoulun opetusohjelmaa.⁶⁷

---

⁶⁵ Kalervo 1913, 194–196.

⁶⁶ Halila 1949c, 120; Kalervo 1913, 196–197.

⁶⁷ Kalervo 1913, 198–203.

Puheenvuorot eivät luonnollisesti velvoittaneet kouluja mihinkään, mutta niiden voidaan katsoa toimineen ohjeena asiassa. Vaikka koulupuutarhojen määrä alkoi kasvaa etenkin 1910-luvulla, niiden määrä pysyi suhteellisen pienenä. Esimerkiksi Kotkan tarkastuspiirissä vain kymmenellä koululla oli koulupuutarha ja vain yksi näistä oli varsinainen mallipuutarha. Kuntien nihkeä suhtautuminen koulupuutarha-asiaan kuitenkin hidasti Kalervon ajatusten toteutumista. Koulupuutarhan perustaminen aiheutti kustannuksia, puutarhanhoitoa pidettiin edelleen monin paikoin herrasväen puuhana ja puutarhanhoidon opetuksen sijaan olisikin mieluummin haluttu maatalousopetusta. Näin ollen kunnilta ei aina löytynyt tukea puutarhasialle. Toteutuneetkin puutarhat olivat usein kunnianhimoisia suunnitelmia huomattavasti vaatimattomampia, osittain jo luonnonoloista johtuen. Kuitenkin koulupuutarhoja oli 1900-luvun alussa niinkin pohjoisessa kuin Enontekiössä ja Inarissa.⁶⁸

3.3 Ensimmäiset kasvitarhaopetuksen oppikirjat ilmestyvät

Ensimmäinen kansakoulua varten tarkoitettu kasvitarhakirja, *Kansan ja kansakoulun kasvitarhakirja*, ilmestyi vuonna 1894. Sen kirjoittaja oli Sortavalan seminaarin luonnontieteen lehtori Arvid Th. Genetz. Kirja antoi ohjeita puutarhan perustamiseen ja hyötykasvien viljelyyn sekä myös ohjeita kasvien säilöntään ja ruoanvalmistukseen. Kirjassa puutarhaviljelyn hyödyllisyyttä perusteltiin sillä, että esimerkiksi juurikasvien, vihannesten, marjojen ja hedelmien käytön lisäämisellä voitiin vähentää viljan kulutusta ja tuontia Venäjältä. Kasvitarhakirjassa kansakouluun viittasi ainoastaan nimi, sisällössä ei koulua mainittu millään tavalla. Kenties Genetz seminaarin lehtorina toivoi kirjansa kannustavan kansakoulunopettajia perustamaan koulunsa ympärille puutarhoja ja näin levittämään puutarhanhoitoa kansan keskuuteen. Ainakin hänen hoidossaan ollut Sortavalan seminaarin puutarha toimi mallipuutarhana, joka oli seminaarilaisille esimerkkinä hyvin hoidetusta koulun ympäristöstä. Seminaareissa puutarhaoppi tuli myös pakolliseksi oppiaineeksi.⁶⁹

Yksitoista vuotta Genetzin kirjan jälkeen ilmestyi seuraava, selkeämmin kansakouluille suunnattu kasvitarhakirja. *Puutarhakirja kansakouluja varten* ilmestyi ensimmäisen kerran vuonna 1905 ja jo vuonna 1909 siitä otettiin uusi painos, 3. ja 4. painos ilmestyivät vuosina

---

⁶⁸ Halila 1949c, 121–122.

⁶⁹ Genetz 1894, 3–4; Halila 1949b, 377; Halila 1949c, 238.

1914 ja 1919. Kirja oli siis varsin suosittu kansakoulun kasvitarhaopetuksen alkuvaiheessa. Kirjan kirjoittaja oli K. A. O. Relander, joka kirjan kirjoittamisen aikaan oli Jyväskylän seminaarin äidinkielen opettajana. Kirjan ilmestymisen aikaan hän aloitteli työtään Helsingin piirin kansakouluntarkastajana ja teki muun muassa edellä mainitun ehdotuksen kansakoulunpuutarhurin palkkaamisesta. Ennen opettajan ja kansankoulutarkastajan työtään Relander oli toiminut muun muassa lehtimiehenä. Vuosina 1907-1928 hän toimi Sortavalan seminaarin johtajana, lukuun ottamatta aikaa 26.11.1916–30.4.1917, jolloin hän oli avoimien poliittisten kannanottojensa takia karkotettuna Siperiaan. Vaikka Relander ei työnsä puolesta ollut ollut tekemisissä puutarhanhoidon kanssa, hän tunsu suurta kiinnostusta siihen. Vuosina 1905 ja 1910 hän teki ulkomaanmatkat, joilla hän tutustui muun muassa saksalaisiin puutarhoihin.⁷⁰

Genetz oli kirjassaan käsitellyt lähinnä hyötykasvien kasvattamista, mutta Relander otti kirjassaan huomioon myös puutarhan koristekasvien sekä huonekasvien viljelyn. Muutoin kirja noudatti Genetzin teoksen viitoittamaa tietä esitellen puutarhan perustamistöitä ja erilaisten kasvien viljelemiseen liittyviä seikkoja. Huomion arvoista molemmissa kirjoissa oli se, että niissä esiteltiin hyvin monipuolisesti erilaisia hyötykasveja erilaisista kaaleista, melonista ja piparjuuresta alkaen. Osa kasveista oli sellaisia, että niiden kasvattaminen vaati kasvilavarakennelmia ja muutenkin tarkkaa hoitoa. Tässä voidaan nähdä kirjoittajien yläluokkaisen taustan vaikutus, tavallisella kansalla tuskin oli juurikaan kiinnostusta mangoldin tai ruusukaalin viljelyyn. Toisaalta puutarhaharrastuksen levittämisessä monipuolisuus oli keskeinen tavoite. Puutarhasuunnitelmiin kuului vähintään keittiökasvitarha ja pienimpiinkin puutarhoihin suositeltiin monenlaisia marjapensaita ja hedelmäpuita, yleensä myös joitain koristekasveja.⁷¹

Relander liitti puutarhakirjansa alkuun johdannon, jossa hän perusteli kirjan kirjoittamista sekä antoi ohjeita sen käyttöön. Relander vastusti sitä, että kansakoulun opetus muodostuisi ammattiopetuksen kaltaiseksi. Sen sijaan puutarhanhoidon avulla voitiin herättää oppilaiden mieltymystä puutarhatyöhön sekä ohjata ajattelemaan eri töiden merkitystä. Puutarhanhoidon tavoitteet olivat moninaiset:

”Samalla kun se herättää mieltymystä terveelliseen, hyödylliseen, kaikille kansankerroksille yhtä hyvin soveltuvaan työhön, avaa silmät syvemmillä

⁷⁰ Halila 1949c, 237, 309, 397; Halila 1950, 292; Relander 1905, johdanto; Suutarinen 1992, 131–132, 148.

⁷¹ Genetz 1894; Relander 1905.

käsittämään kasvikunnan elämää, se vaikuttaa kasvattavasti ja jalostavasti nuorten mieliin.”⁷²

Seminaarin äidinkielen opettajana toimiessaan Relander oli painottanut havainto-opin merkitystä alaluokkien opetuksessa. Oppilaiden havaintokykyä sekä taitoa kertoa havainnoistaan tuli kehittää kaiken opetuksen yhteydessä. Käytännöllinen työ ei sekään ollut vähäarvoista. Rinnan kirjan lukemisen kanssa oppilaita tuli totuttaa käytännön työhön koulun puutarhassa. Toiveissa oli, että oppilaat ryhtyisivät myös kotonaan hoitamaan puutarhaa. Havaintojen tekeminen ja työskentely puutarhassa eivät ainoastaan tarjonneet oppilaille tietoja ja taitoja, vaan ne jalostivat myös mieltä.⁷³

Ajatuksia työn jalostavasta ja moraalialia kohottavasta merkityksestä alkoi nousta esiin 1800- ja 1900-luvun vaihteessa, kun työkasvatus valtasi entistä enemmän jalansijaa. Jo Cygnaeuksen aikana työn hyödyllisyydestä oli puhuttu, Cygnaeus oli halunnut perustaa koulun, joka kasvatti oppilaita työn avulla työhön. Lopulta käytännöllisen opetuksen osuus suomalaisessa kansakoulussa oli jäänyt varsin pieneksi teoreettisen tiedon viedessä valtaosan opetusajasta. Vuosisadan vaihteessa ”kirjakoulua” vastaan kohdistunut kritiikki tuli entistä kuuluvammaksi. Kouluihin alettiin vaatia enemmän käytännön työtä, omatoimisuutta ja jopa itsehallintojärjestelmää.⁷⁴

Vaikutteet tulivat lähinnä Saksasta, muun muassa Georg Kerschensteinerin pedagogiikasta, ja toisaalta Yhdysvalloista John Deweyn ajattelusta. Työkasvatuksen keskeisenä ajatuksena oli, että teoria ja käytäntö eivät ole toisistaan irrallisia osa-alueita, vaan oppimisessa keskeistä on oma tekeminen. Kerschensteinerin mukaan koulun perustehtäviä olivat ammattikasvatus, ihmisten kiinnittäminen yhteiskuntaan työn kautta ja työelämän kehittäminen. Työkoulupedagogiikan ei ollut tarkoitus ainoastaan kehittää työelämässä tarvittavaa ammattitaitoa, vaan keskeistä oli oppia ymmärtämään työn arvoa ja sen henkilökohtaista ja yhteiskunnallista merkitystä. Työkoulukasvatus painotti voimakkaasti arvo- ja asennekasvatusta sekä luonteenkasvatusta työn kautta.⁷⁵

---

⁷² Relander 1905, johdanto.

⁷³ Relander 1905, johdanto; Suutarinen 1992, 131–132.

⁷⁴ Halila 1949c, 146–147, Mantere 1914, 4.

⁷⁵ Halila 1949c, 147; Hämäläinen ja Komonen 2003, 21–22.

Dewey puhui ”Learning by doing” –periaatteesta, tekemällä oppimisesta. Deweyn mukaan lapselle tyypillisiä ominaisuuksia olivat sosiaalisuus, tutkiminen, uuden luominen, toimiminen ja taiteellisuus. Nämä olivat voimavaroja, joita koulun tuli hyödyntää opetustyössä. Koulun velvollisuus oli antaa lapselle mahdollisuus toteuttaa näitä luontaisia tarpeitaan. Deweyn asenne oli hyvin lapsikeskeinen: opetuksen tuli perustua lapsen omien tarpeiden ja mielenkiinnon tyydyttämiseen.⁷⁶

Oskari Mantere julkaisi vuonna 1914 työkasvatuksen periaatteista kertovan kirjan *Työkoulu, tulevaisuuden koulu*. Mantere toimi Helsingin Uuden yhteiskoulun rehtorina, myöhemmin hänestä tuli Kouluhallituksen ylijohtaja, kansanedustaja ja sosiaali-, opetus- ja pääministeri. Mantere oli aiemmin tutustunut herbartilaiseen kasvatustieteeseen ja kirjoittanut muun muassa teoksen *Yksilöllisyys ja persoonallisuus kasvatuksessa* (1906). Herbartilaisuuden jälkeen Mantere löysi työkasvatuksen, jonka puolestapuhuja hänestä tuli. Mantere liitti työkasvatuksen kuitenkin herbartilaisiin periaatteisiin. Hän korosti työkoulun menetelmiä havaintojen tekemistä helpottavina keinoina. Vain havaintojen kautta voitiin ymmärtää käsitteellistä tietoa.⁷⁷

Mantere vastusti kirjatieiden pänttäämistä ja halusi antaa oppilaille mahdollisuuden omaan tutkimiseen ja ajatteluun. Hänen mielestään koulun ja elämän välille oli syntynyt syvä juopa, joka voitiin kuroa umpeen ainoastaan lähentämällä kouluopetusta käytännön elämään. Työkasvatuksen avulla voitiin kehittää sekä ihmisen luonnetta että hänen fyysistä toimintakykyään. Työopetuksen kautta voitiin Mantereen mukaan myös kehittää oppilaiden yhteistyötaitoja. Ottamalla fyysistä työtä koulun ohjelmaan, koulu Mantereen mukaan tunnustaisi fyysisen työn arvon henkisen työn rinnalla ja pienentäisi näin näiden kahden välistä kuilua. Käsin tekeminen tuli Mantereen mielestä liittää muihinkin kuin perinteisiin käsityöaineisiin. Esimerkiksi luonnontieteissä kokeiden tekemiselle ja harjoituksille tuli antaa lisää aikaa ja havaintojen tekemistä tuli korostaa. Oppilaat piti viedä luontoon retkille ja työskentelemään koulupuutarhassa. Työkasvatus nousi entistä tärkeämmäksi perusteluksi myös kasvitieteen opetuksen tuomisessa kouluun..⁷⁸

---

⁷⁶ Iisalo 1991, 213–314.

⁷⁷ Mantere 1914, 1–4, 10–11; Suutarinen 1992, 106–107.

⁷⁸ Mantere 1914, 3–7, 12–13.

3.4 Kasvitarhaopetuksen perusteos tuo aiempaa laajempia näkökulmia keskusteluun

Vuonna 1913 ilmestyi M. Hyvösen kirja *Koulupuutarha: käsikirja koulupuutarhan perustamista ja hoitoa varten*. En ole onnistunut löytämään tarkempia tietoja Hyvösestä. Luultavasti hän oli kansakoulunopettaja, sillä kirjan alkulauseessa hän puhuu opettajatovereistaan, jotka ovat häntä kirjan kirjoittamiseen kannustaneet. Aiemmin ilmestyneet Genetzin ja Relanderin kirjat olivat hyvin ohuita, ensimmäinen oli noin viisikymmensivuinen, toinen satasivuinen. Hyvösen teos puolestaan oli yli 300 sivun mittainen ja sisälsi 127 kuvaa.⁷⁹

Hyvösen kirja alkoi luvulla koulupuutarhan tarkoituksesta. Kuten Mantere työkoulua käsitelleessä kirjassaan, myös Hyvönen puhuu kuilusta koulun ja käytännöllisen elämän välillä. Tämän kuilun umpeen kuromiseksi koulun tuli tulla lähemmäs käytännön elämää. Koulun tuli palvella todellisen elämän tarpeita ja koulussa piti oppia soveltamaan tietoja käytännön taidoiksi. Hyvösen mukaan koulupuutarhan käytännöllinen hyöty aineellisten tuotteiden, oppiaineiden elävöittäjän tai ammattitaidon antajan muodossa ei ollut kuitenkaan puutarhaopetuksen tärkein puoli. Koulupuutarhan kasvattava vaikutus tuli olla keskeinen tekijä opetusta suunniteltaessa. Kuitenkin myös käytännöllinen hyöty osaltaan puolusti puutarhaopetuksen ottamista kouluun. Muista ammattialoista poiketen puutarhanhoidon opetuksen katsottiin hyödyttävän kaikkia oppilaita heidän tulevasta ammattialastaan riippumatta, sillä työnsä ohessa jokainen saattoi hyötyä kotipuutarhastaan, mikäli hänellä vain oli pienikin maatilkkä käytössään. Puutarhanhoidon Hyvönen katsoi vieroittavan kansan pahoista tavoistaan, kuten juopottelusta, kun kodista tuli tyytyväisen puuhailun tyyssija. Kodin talouden kohentamisessa puutarhalla oli tärkeä osa ja työskentely ulkona paransi myös terveyttä ja työkykyä. Puutarhaviljelyn avulla vähennettiin riippuvuutta ulkomaisista elintarvikkeista.⁸⁰

Lapsen kehityksessä ruumiilliset kyvyt tulivat Hyvösen mukaan ennen sielullisia kykyjä, joten toiminta oli lapselle ominaisin oppimisen muoto. Työkasvatuksen merkitystä korostaessaan Hyvönen vetosi Rousseauun, Pestalozzin, Fröbelin sekä Cygnaeuksen ajatteluun. Hänen mielestään oli väärin, että koulu painotti niin paljon älyn kehitystä toiminnan kustannuksella. Lapsen tuli saada havainnoida ympäristöään ja hankkia tietoa siitä

---

⁷⁹ Hyvönen 1913, 3.

⁸⁰ Hyvönen 1913, 11–12, 22–25, 27–28.

kokemuksen kautta Hyvösen mukaan käytännön toiminta teki vastenmielisetkin tehtävät miellyttäväksi ja kasvatti lapset käytännöllisiksi ja kyvykkäiksi. Liika tiedon korostaminen sen sijaan teki lapsista avuttomia ja vei heistä yritteliäisyyden ja toimintahalun. Jo kansakoulun alkuvaiheista lähtien oli pelätty, että liika tiedollinen sivistys vieroittaa lapset vanhempiensa elinpiiristä ja tekee heistä laiskoja. Pahinta oli, että hieman oppia saaneet jäivät ”puolisivistyneiksi”, jotka eivät kyenneet itseään koulutuksensa avulla elättämään, mutta joille ei myöskään enää ruumiillinen työ kelvannut.⁸¹

Mantereen tavoin Hyvönen tahtoi korottaa fyysisen työn arvostusta:

”Onhan ruumiillinen työ suuren kansamme osan silmissä jo alentumaisillaan aivan arvottomaksi. Moni nuorukainen ja neitonen punastuu pahanpäiväisesti häpeästä, jos hänet yllätetään omia matkatavaroitaan omin voimin kuljettamasta. Kaupunkilaisperheen isä ja äiti pyytävät tuhannesti anteeksi ikäänkuin rikosta, jos vieras tullessaan sattuu heidät tapaamaan kotoisen elämän arkiaskareissa. Tervettä maalaiselämää vierotaan ja paetaan ummehtuneeseen kaupunki-ilmaan, ”hienompaa”, vähemmän ruumiillista kykyä kysyvää toimialaa etsimään.”⁸²

Hyvönen rakensi voimakasta vastakkainasettelua maaseudun ja kaupungin välille, mikä ei vuosisadan vaihteessa ollut lainkaan tavatonta, vaan yleinen puheenaihe. Maaseutu nähtiin ihanteellisena, rehellisen työn ja kauniin luonnon seutuna, kun taas kaupunkia pidettiin pölyisenä, turhan kiireisenä, jopa moraalittomana paikkana, jossa ihmisten työnä oli ”hypistellä paperilappuja ja numeroita”, kuten Hyvönen totesi. Maatyön arvostus liitettiin näin myös maaltapako-ongelman ratkaisuun. Työn arvostus piti Hyvösen mukaan tuoda historian tuntien korvenraivaajakertomuksista nykypäivään. Näin myös koulun heikkolahjaisiksi määrittämät oppilaat pääsisivät näyttämään osaamistaan.⁸³

Hyvönen kuvasi ihannoiden sitä, millaisella innolla ja utteruudella lapset kävisivät töihin puutarhaan. Toiminnan puutteesta johtuva pahanteko, kuten oravien ja pikkulintujen pesien tuhoaminen ja kaupungissa ”katuilkeydet” jäisivät taakse, kun lapset pääsisivät purkamaan toimintatarmoaan hyödylliseen työhön. Päinvastoin luonnossa työskennellessään lapset tuntisivat yhteyttä kasveihin ja eläimiin eivätkä enää hennoisi niitä ajattelemattomasti tuhota vaan vaalisivat hoitamiaan kasveja suurella hellyydellä. Hyvönen näki puutarhurin

---

⁸¹ Halila 1949c, 146–147, 149–150; Hyvönen 1913, 13–15; Syväoja 2004, 176.

⁸² Hyvönen 1913, 15.

⁸³ Halila 1949c, 235; Hyvönen 1913, 15–16; Peltonen 2004, 126; Syväoja 2004, 176–177.

luomakunnan herrana jumalallisesti suojelevan ja jalostavan ympäristöään. Puutarhassa tehdyt havainnot herättäisivät lapsissa myös kauneudentajua, johon Hyvösen yhdisti siisteyden, puhtauden ja järjestyksen.⁸⁴

Opetuksessa koulupuutarhasta olisi selvin hyöty kasviopin käsittelyssä, mutta puutarha tarjoaisi Hyvösen mukaan virikkeitä myös moneen muuhun aineeseen. Kasviopissa selkein hyöty saavutettaisiin omakohtaisen tutkimisen ja havaintojen teon kautta. Usein kouluissa tyydyttiin tarkastelemaan kasveja kuvista, mutta puutarhassa oppilaat saisivat nähdä kasvin sen eri elämänvaiheissa. Myös eläinoppiin kasvitarha tarjosi tarkasteltavaa erilaisten perhosten, kovakuoriaisten, mehiläisten ja muiden hyönteisten sekä pikkulintujen muodossa. Fysiikan perusteiden opetuksessakin voitaisiin koulupuutarhaa hyödyntää: vipuja ja kiiloja voitaisiin tarkkailla käytännössä, ilmanpaine, sade ja lämmönvaihtelut aistia. Mittausopin opiskelussa puutarha oli hyvä havainnollistamisen väline. Erilaisten kuvioiden mittaamista ja alojen laskemista voitaisiin harjoitella niin, että siitä koulunjälkeisessä elämässäkin osattaisiin soveltaa ja siitä olisi hyötyä. Hyvösen ehdotti jopa, että koko mittausopin oppimäärä voitaisiin suorittaa puutarhassa! Piirustukselle puutarha tarjoaisi monia malleja, etenkin jos kauniita kukkia varta vasten puutarhassa viljeltäisiin.⁸⁵

Samoin kuin aiemmat koulukasvitarhoja käsitelleet kirjat, myös Hyvösen teos sisälsi ohjeita puutarhan perustamiseen ja hoitoon, tosin edeltäviä teoksia huomattavasti laajemmin. Koristekasvit ja puutarhan sommittelu polkuineen ja aitoineen nousivat suurempaan arvoon, kuin aiemmissa teoksissa. Hyvösen mukaan koulupuutarhaan tuli sovittaa myös kasvitieteellinen osasto, jossa viljeltiin erilaisia pelto- ja niittykasveja, joiden suurimuotoisempaan viljelyyn ei kasvitarhassa ollut mahdollisuutta. Osastossa tuli kasvattaa erilaisia myrky-, lääke- ja teollisuuskasveja sekä myös sellaisia kasveja, joissa ”mahdollisimman selvästi havaitaan kasvimaailman biologiaa elonilmauksia”⁸⁶ eli joiden avulla voitiin tarkastella esimerkiksi kasvin rakennetta, sopeutumista ja lisääntymistä.⁸⁷

Koulukasvitarhaan tuli Hyvösen mukaan saada myös koekenttä, jossa voitiin tarkastella eri kasvilajien menestymistä sekä tehdä taloudellisuus- ja lannoituskokeita. Koeviljelyssä tuli

---

⁸⁴ Hyvönen 1913, 16–18.

⁸⁵ Hyvönen 1913, 18–22.

⁸⁶ Hyvönen 1913, 58.

⁸⁷ Hyvönen 1913, 58–60.

noudattaa tarkkuutta ja tehdä tulosten perusteella laskelmia kannattavuudesta. Hyvösen mukaan tällainen tutkiva toiminta kehitti tarkkuutta ja huolellisuutta sekä herätti oppilaisissa mielenkiintoa ja tarjosi mahdollisuuksia monenlaisten havaintojen tekoon. Perimmäisenä tavoitteena oli kuitenkin tutustuttaa tulevat viljelijät havaintojen ja kokeiden tekoon sekä opettaa heitä kehittämään viljelyksiään ja niiden kannattavuutta.⁸⁸

Samanlaisia tavoitteita oli myös maanviljelysseuroilla. Alkuun seurojen työ lähti käyntiin varsin hitaasti, sillä perustavat jäsenet olivat yleensä ylemmistä yhteiskuntaluokista ja lisäksi ruotsinkielisiä. Kuitenkin vuosisadan vaihteessa maamiesseurojen ja isäntäyhdistysten jäsenmäärät nousivat huomasti (ks. taulukko 1). Jäsenistö oli kuitenkin lähinnä talollisväestöä, tilattomien viljelijöiden määrä pysyi vähäisenä. Yhdistykset välittivät maataloudellista valistusta ja pitivät näyttelyitä kannustaakseen viljelijöitä kohottamaan ammattitaitoaan ja viljelyn sekä karjanhoidon tuottavuutta. Osuustoimintaliike kytkeytyi myös kiinteästi yhteen maamiesseurojen toiminnan kanssa. Osuustoiminnan keskusseura Pellervo julkaisi myös maataloudellista tutkimus- ja neuvontakirjallisuutta sekä omaa lehteä, joiden kautta uutta tietoa levisi tavallisenkin kansan keskuuteen.⁸⁹

Taulukko 1. Maamiesseurojen ja isäntäyhdistysten määrä sekä arvioitu jäsenluku

Vuosi	Seurojen määrä	Arvioitu jäsenmäärä
1898	169	3 000
1906	469	20 000

Lähde: Vihola 2004, 186-187.

Maatalouden tieteellinen tutkimus oli alkanut jo Turun akatemian aikoina, mutta varsinaista jalansijaa ja vankemman tieteellisen pohjan se sai vasta 1800-luvun lopulla. Yliopistoon perustettiin kaksi professorin virkaa, joiden aloina olivat maanviljelyskemia ja -fysiikka sekä maanviljelystalous ja -oppi. Mustialassa toteutettiin maataloustieteellistä koetoimintaa vuodesta 1883. Tieto levisi tavallisen kansan keskuuteen kuitenkin vasta kansakoululaitoksen myötä, kun lukutaito parani ja viljelijät oppivat tekemään kannattavuuslaskelmia. Kaupallisen maatalouden läpimurto vaikutti myös siihen, että maatalouden kannattavuuteen alettiin kiinnittää entistä enemmän huomiota. Maatalousseurojen tekemän valistustoiminnan lisäksi kansankirjastojärjestelmän kehittyminen toi maataloudellisen tiedon kansan ulottuville.

⁸⁸ Hyvösen 1913, 56–58.

⁸⁹ Vihola 2004a, 185–188, 206–207.

Kirjastoihin hankittiin maataloutta koskevaa kirjallisuutta ja usein sitä saatiin myös lahjoituksina esimerkiksi juuri maatalousseuroilta. Kansakoulun tuli herättää kansan lapsissa harrastuneisuutta lukemiseen ja itsensä kehittämiseen, jotta he myös koulun päätyttyä jatkaisivat opin hakemista erilaisista lähteistä.⁹⁰

Hyvösen mielestä nimenomaan kansakoulussa puutarhanhoidolla oli keskeinen merkitys, sillä kansakoulua kävivät ne oppilaat, jotka sekä henkisessä kuin aineellisessakin suhteessa eniten koulupuutarhan hyötyjä kaipasivat. Hyvönen teki kuitenkin eron maalaiskansakoulujen ja kaupunkikansakoulujen välille, lähinnä käytännön järjestelyjen vuoksi. Maalla koulupuutarha oli usein mahdollista saada koulun ympärille, kun taas kaupungissa se saatettiin joutua perustamaan kauaksikin koulusta. Taloudellisinta olikin, jos useampien koulujen tai kaikkien kaupungin koulujen puutarhat olisivat samalla alueella. Hyvösen mukaan suurempien kaupunkien esikaupunkialueita oli vältettävä, sillä niiden ”*elämäntavat vaikuttavat epäedullisesti kasvavaan polveen*”.⁹¹

Kesäistä puutarhatoimintaa lapsille järjestettiin Helsingissä jo ainakin kesällä 1903. Järjestäjinä olivat yksityiset yhdistykset, kaupunki alkoi järjestää kesätoimintaa vuonna 1912. Tampereella toiminta alkoi vuonna 1909, aluksi yksityisten aloitteesta ja ainoastaan pojille suunnattuna. Vuodesta 1912 alkaen myös tamperelaiset tytöt pääsivät mukaan toimintaan. Viipurissa toiminta alkoi vuonna 1909, jolloin Suomalaisen Naisliiton paikallisosasto alkoi järjestää puutarhatoimintaa köyhille lapsille. Oulussa toiminta pääsi käyntiin vuonna 1912. Joissain kaupungeissa kasvitarihatoimintaa johtamaan perustettiin erillinen lautakunta, toisissa hallinto kuului kasvatustalokunnan tai kansakoulujen johtokunnan alaisuuteen. Toiminnassa oli jatkuvasti myös mukana yksityisiä tahoja, joten hallinto oli sangen kirjavaa.⁹²

Kaupungeissa puutarhojen yhteyteen pyrittiin saamaan tilaa urheilulle, leikille ja mahdollisuuksien mukaan myös uinnille. Kaupunkien koulupuutarhatoiminta liitettiin kiinteästi sosiaaliseen huoltoon ja sitä pidettiin osana kesävirikistötoimintaa. Virikistötoiminnan muotoina oli puutarhanhoidon lisäksi kesäsiirtolatoiminta, jossa lapsia lähetettiin kesäksi erityisiin kesäsiirtoloihin tai yksityisiin koteihin maalle. Siirtoloissa lasten katsottiin vahvistuvan raikkaan maalaisilman ja ravitsevan ruoan vaikutuksesta, mutta myös

---

⁹⁰ Vihola 2004a, 203–209.

⁹¹ Hyvönen 1913, 29, 35.

⁹² Halila 1949c, 121–122; Kalervo 1913, 111, 117–118, 131, 136, 152; Kauranne 1995, 76.

kohtuullinen määrä työtä kuului ohjelmaan. Erityisesti sairaalloisia ja köyhistä oloista tulevia lapsia pyrittiin saamaan virkistystoiminnan piiriin.⁹³

Osan koulupuutarhasta muodosti opettajan oma puutarha, jonka taloudellisen merkityksensä lisäksi piti olla mallina ympäristölleen. Opettaja sai osan palkastaan rahana, osan luontaisetuina. Opettajan tuli saada asunto, valo, lämpö sekä peltomaata ja karjanlaidun. Sekä rahapalkka että luontaisedut olivat miesopettajilla naisopettajia paremmat, sillä heidän katsottiin joutuvan palkallaan elättämään myös perheensä. Opettajan oli mahdollista saada lisää rahatuloja hyödyntämällä luontaisetuna saamaansa viljelysmaata. Hyvönen suositteli opettajalle puutarhaviljelystä, sillä se oli peltoviljelystä tuottavampaa, joskin myös työläämpää. Työ kuitenkin tarjosi tulojen lisäksi myös virkistystä paremmin kuin kesäinen matkailu, joten siinä yhdistyivät sekä henkiset että aineelliset hyödyt. Luonnollisesti opettajan tuli omiksi tarpeikseen viljellä hyötykasveja. Erityisen tuottavaa oli taimien kasvatusta edelleen myytäväksi. Mikäli koululle ei heti voitu saada koulupuutarhaa, oli opetuksessa käytettävä hyödyksi opettajan puutarhaa. Usein vanhemmat nousivat kuitenkin vastustamaan lastensa työskentelyä opettajan puutarhassa, sillä opettaja hyötyi näin oppilaiden työpanoksesta.⁹⁴

3.5 Vahvoja kannanottoja maatalousopetuksen puolesta

Kirjailija ja poliitikko Santeri Alkio alkoi 1900-luvun alussa puhua maahengestä ja sen katoamisesta. Alkiolle maahengen katoaminen merkitsi sitä, etteivät talonpojat enää pitäneet maataloutta turvallisimpana ja vakaimpana elinkeinona. Alkio pelkäsi, että talonpojat luopuisivat isiensä ammatista ja alistuisivat markkinavoimien houkutuksille, kuten tukkiyhtiöiden tarjouksille ostaa talonpoikien maat.⁹⁵

Vuoden 1909 valtiopäivillä Santeri Alkio toi esille ehdotuksen maaseudulle perustettavista vapaista kansakouluista. Entinen Nuorsuomalaisen puolueen edustaja oli vuonna 1908 perustanut Maalaisliiton, jonka tavoitteena oli ajaa maaseudun asioita. Alkion mukaan kansakoulu oli liiaksi rakennettu kaupunkien tarpeita ajatellen. Hän halusi maalaiskansakoulujen yhteyteen maatiloja, joilla lapset oppisivat maatalouden perusasioita ja

---

⁹³ Hyvönen 1913, 36–37; Kauranne 1995, alkuksena, 76; Pernu 2000, 107–108.

⁹⁴ Halila 1949c, 287–289; Hyvönen 1913, 62–65; Pernu 2000, 106–107, 110.

⁹⁵ Peltonen 2004, 126.

kasvaisivat ahkeruuteen. Koulun yhteydessä hän ajatteli järjestettäväksi kasvatusopillisia kursseja vanhemmille ja näin alkuopetus voitaisiin siirtää takaisin kotien vastuulle. Alkion suunnitelman mukaan osa viikosta tuli varata työskentelylle kodin askareissa. Suunnitelma ei kuitenkaan saanut tarvittavaa suosiota, mutta se toi näkyvästi esille halun muuttaa kansakoulua maaseudun tarpeita paremmin vastaavaksi.⁹⁶

Vuonna 1912 asetettiin kansakoulun opetussuunnitelmakomitea pohtimaan koko kansakoulun oppisisältöjen uudistamista. Komitean puheenjohtajaksi valittiin Mikael Soininen, joka toimi ylimääräisenä kasvatustieteen professorina Helsingin yliopistossa ja oli vaikuttanut suuresti suomalaiseen pedagogiikkaan koulujärjestelmää ja opetusoppia käsittelevien kirjojensa kautta. Muut jäsenet olivat kansakouluntarkastajia, seminaarinlehtoreita sekä kaupunki- ja maalaiskansakoulujen opettajia. Komitea perusti kokeilukansakoulun Pukinmäkeen. Komitea alkoi saada ohjeita ja ehdotuksia kansakouluasioista kiinnostuneilta henkilöiltä, opetuksen mittava uudistus herätti vilkasta keskustelua.⁹⁷

Eräs keskusteluun osallistuneista henkilöistä oli opettaja Juhani Leppälä, joka julkaisi vuonna 1915 pienen kirjan *Maatalous ja kansakoulu*, jossa hän kannatti maatalouden ottamista kansakoulun oppiaineeksi. Puheenvuoro herätti kannatusta muun muassa opetussuunnitelmakomitean johtajan, Mikael Soinisen, maanviljelysseurojen sekä lukuisten opettajien taholta. Leppälä ajoi koko elämänsä ajan maatalousopetuksen puolta. Hän toimi vuosikymmenien ajan Maalaisliiton kansanedustajana, kahdesti ministerinä ja muissa huomattavissa luottamustehtävissä. Lisäksi hän toimi sivutoimisena maanviljelijänä omalla tilallaan.⁹⁸

Leppälän tavoitteena oli tuoda tavallisen kansan opettajan näkemys opetussuunnitelmakomitean tietoon. Hän halusi tuoda esille maalaislapsen sielunelämää, tuoda työperiaatetta kansakouluun, saattaa kansakoulu maatalouden palvelukseen ja tuoda esiin maatalouden merkitystä kulttuuritekijänä. Vaikka Leppälä luottikin opetussuunnitelmakomitean ammattitaitoon, hän pahoitteli sitä, ettei siinä ollut mukana ketään maatalousalan ammattilaista. Leppälä kuvasi erittäin runolliseen sävyyn maalaislapsen elämäntulkua, jonka aikana tämä oli seurannut maalaiselämää ja vanhempiensa töitä.

---

⁹⁶ Halila 1949c, 151–152.

⁹⁷ Enemmän komitean työstä luvussa 4.1. Halila 1949c, 168–169.

⁹⁸ Leppälä 1915, 5–6; Syväoja 2004, 180.

Leppälän mukaan kansakoulu ei tarjonnut maalaishengen kyllästäälle lapselle mitään, mikä hänen henkeään ravitsisi ja kiinnostustaan ylläpitäisi. Vanhemmatkaan eivät suosineet lastensa koulunkäyntiä, kun koulu oli niin vieras arkielämälle. Leppälän mukaan vanhemmat olisi saatu suhtautumaan myönteisemmin kansakouluihin, mikäli he olisivat kokeneet opetuksen hyödylliseksi ja kodin arvoja vastaavaksi. Tällöin myös kansakoulun kustannukset olisi maksettu ilman vastustusta. Leppälän mukaan kansakoulu vieroitti lapset maataloudesta ja ruumiillisesta työstä ylipäänsä. Vielä pahempi tilanne oli kansanopiston tai oppikoulun käyneillä ja yliopistossa opiskelleet eivät Leppälän sanojen mukaan erottaneet ruista kaurasta.⁹⁹

Leppälän mukaan iso osa kansakoulun käyneistä nuorista muutti tehtaisiin, kaupunkiin ja Amerikkaan. Lapsissa piti synnyttää maahenkeä, jotta he jäisivät maaseudulle jatkamaan vanhempiansa ammattia. Maaseutu oli Leppälän teoksen kirjoitusaikana muutoksessa. Vuosina 1880–1930 maalta kaupunkiin muutti yli 300 000 henkeä ja merten taakse, lähinnä Amerikkaan, muutti samana aikana noin 380 000 suomalaista. Vuosisadan alussa syynä pidettiin usein Leppälänkin mainitsemaa maahengen puutetta. Tosiasiassa valtaosa muuttaneista oli maaseudun tilatonta väestöä, sillä voimakkaan väestönkasvun seurauksena maaseudun liikaväestön määrä kasvoi rajusti ja toimeentulo vaikeutui. Vuosina 1890–1920 koko maan väestö kasvoi 0,94 prosenttia vuodessa. Kaupungeissa väestönkasvu oli suhteellisesti suurempaa, vuosittain väkimäärä lisääntyi 2,56 prosentilla. Kyseisinä vuosina kaupunkilaisväestön osuus koko maan väestöstä kasvoi kymmenestä kuuteentoista prosenttiin.¹⁰⁰

Maaseudulla työpalkat kohosivat, joten talolliset eivät enää kyenneet palkkaamaan yhtä suurta palkollismäärää kuin aiemmin. Käsityötuotteet alkoivat korvautua tehdasvalmisteisilla tuotteilla, mikä heikensi maaseudun ansiomahdollisuuksia. Pitkään jatkuneiden maatalojen jakojen seurauksena tilat eivät enää voineet elättää kaikkia lapsia, metsienkäyttö muuttui metsäteollisuuden myötä tilattomalle väestölle epäedulliseen suuntaan ja toisaalta kaupunki tarjosi uusia työmahdollisuuksia erityisesti teollisuudessa ja naisille myös kotiapulaisina. Vaikka maalaisväestö suuntasi entistä suuremmassa määrin kaupunkiin, maalaisväestön lukumäärä kuitenkin lisääntyi jatkuvasti. Vuonna 1880 maalaiskuntien väkiluku oli ollut 1,9 miljoonaa, vuonna 1930 luku oli jo 2,7 miljoonaa. Muuttoliike ei siis poistanut liikaväestön

---

⁹⁹ Leppälä 1915, 10–18.

¹⁰⁰ Haatanen 1968, 135, 138; Leppälä 1915, 17, 45–46; Rasila 1982, 139.

ongelmaa. Maan- ja torpansaanti oli vaikeaa aina vuosien 1918 ja 1922 asetuslakeihin saakka.¹⁰¹

Leppälä ei halunnut kehittää kansakoulusta oppikoulun pohjakoulua, sillä silloin tietoainekselle olisi tullut entistäkin suurempi osuus. Kansakoulua tuli kehittää omana laitoksenaan vahvasti käytännön suuntaan. Leppälä kritisoi kasvatustieteilijöitä siitä, että näille käytännöllisyys, hyöty ja työ olivat kammoksuttavia asioita. Todellisuudessa työkasvatuksen periaatteet valtasivat jatkuvasti entistä enemmän alaa myös kasvatustieteen piirissä, joten Leppälän käsitys oli melko vanhanaikainen ja luultavasti tarkoitettukin kärjistämään eroa teorian ja käytännön välillä.¹⁰²

Leppälä halusi, että kaiken opetuksen pohjaksi asetettaisiin oppilaan kokemukset omasta kotipiiristään. Tälle pohjalle tuli lähteä rakentamaan siveellistä luonnetta ja isänmaanrakkautta. Maatalous itsessään oli Leppälän mielestä niin suuri arvo, että sen suojelemiseksi tuli tehdä kaikki voitava. Ei riittänyt, että maataloudellisia asioita käsiteltiin jonkin toisen oppiaineen sivussa, maatalous piti saada itsenäiseksi oppiaineeksi kansakouluun.¹⁰³

Luonnontiede oli Leppälän mukaan tutkiva tiede, kun taas maatalousoppi oli soveltava tiede. Niiden välillä oli hänen mukaansa yhteyksiä, mutta niiden opettaminen yhdessä ei ollut paras ratkaisu. Luonnontieto oli liian teoreettinen ja luonnon järjestelmiin keskittyvä oppiaine soveltuakseen yhteen käytännöllisen maatalousopin kanssa. Leppälän mukaan uusiin luonnontiedon kirjoihin lisätty erillinen maatalousopin osio enteili aineiden lopullista eroa. Opetustunteja maataloudelle Leppälä oli valmis ottamaan vaikka kaikilta muilta aineilta, sillä hänen mukaansa maatalousopetus oli monia muita aineita tärkeämpi ja sen avulla voitiin elävöittää muitakin aineita ja liittää ne käytännön elämän tarpeisiin. Maatalousopetuksen avulla oli mahdollista luoda entistä kiinteämpiä siteitä kodin ja koulun välille ja olipa maatalousopetus onnen omiaan myös työkoulun periaatteiden toteuttamisessa. Mikäli koulussa lapsille opetettiin järkipäisen maatalouden periaatteita, kantautuivat nämä myös vanhempien korviin ja aiheuttivat näin entistäkin suurempaa hyötyä.¹⁰⁴

---

¹⁰¹ Haatanen 1968, 132, 137, 141; Rasila 1982, 135–136.

¹⁰² Leppälä 1915, 19.

¹⁰³ Leppälä 1915, 20–22.

¹⁰⁴ Leppälä 1915, 27–36, 44–45.

Opetuksen keskeisinä sisältöinä tuli Leppälän mukaan olla kotitalous, rakennukset, kotiteollisuus, kotieläimet, metsästy, kalastus, hyöty- ja vahinkoeläimet, maanviljely, metsänkäyttö ja puutarhanhoito. Maataloustuotteiden myynnin kautta, tarvikkeiden oston ja maanomistuksen kautta voitiin käsitellä yhteiskuntaopin asioita, yhteistoimintaa ja säästäväisyyttä. Lukuvuosi tuli Leppälän mukaan järjestää uudelleen, jotta saataisiin viljelylle sopivaa aikaa opetuskäyttöön. Kuitenkin osa viikosta tuli jättää vapaaksi, jotta kodin töille jäisi riittävästi aikaa. Opetusta tuli antaa sekä tytöille että pojille.¹⁰⁵

Leppälä puolustautui maatalousopetuksen ammattiopetusluonnetta kohtaan kohdistuneita syytöksiä vastaan sanomalla, että koulu silloisessa muodossaan oli myös ammattiopetusta, se vain tähtäsi sivistysammatteihin. Maatalousopetusta hän puolusti myös sillä, että valtaosa kansasta eli maataloudesta. Hän oli valmis ottamaan muidenkin ammattialojen vaatimia taitoja opetusohjelmaan, mutta ainoastaan samassa suhteessa, kuin noiden ammattien edustajia väestössä oli. Puutarhanhoidolle hän ei halunnut omistaa kovinkaan paljon aikaa ennen kuin perusmaatalous eli viljanviljely ja karjanhoito oli saatu nostettua heikosta tilastaan. Kansanopistoissa annettavaa maatalousopetusta hän piti liian teoreettisena ja vain harvojen saatavilla olevana.¹⁰⁶

4. Kasvitarha- ja maatalousopetus yleistyy kansakoulussa

4.1 Keskeytyneitä uudistushankkeita

Sortovuosien aikana venäläistämiskaavat ulotettiin myös opetustyöhön, joskin ne vaikuttivat lähinnä opettajaseminaareihin ja oppikouluihin. Venäjän kieli pyrittiin saamaan pakolliseksi aineeksi ja Venäjän maantiedon ja historian tuntimääriä haluttiin nostaa. Monet suomalaiset heräsivät näkemään kansansivistyksen merkityksen kansallisaatteen juurruttamisessa. Kansan sivistystasoa pidettiin liian alhaisena ja kansaa näin väärille vaikutuksille alttiina. Vapaata kansansivistystyötä ryhdyttiin kehittämään.¹⁰⁷

---

¹⁰⁵ Leppälä 1915, 36.

¹⁰⁶ Leppälä 1915, 23–26.

¹⁰⁷ Halila 1949c, 35–37.

Monet uudistushankkeet olivat ensimmäisen sortokauden aikana jäissä, mutta suurlakon jälkeisessä vapauden huumassa uudistukset nousivat vilkkaan keskustelun kohteiksi. Keskeisiä keskustelunaiheita olivat alkuopetuksen uudistus, pohjakoulukysymys¹⁰⁸, kouluhallinnon kansanvaltaistaminen ja uskonnonopetuskysymys. Kansakoulua haluttiin tuoda lähemmäs käytännöllistä elämää ja uusiksi aineiksi ehdotettiin muun muassa yhteiskuntaoppia, talousopetusta, raittiusopetusta ja kasvitarhaopetusta. Myös oppilashuollon kysymyksiin kiinnitettiin huomiota, keskustelua käytiin esimerkiksi koulukeittoloista, koululääkäritoiminnasta sekä ilmaisten koulutarvikkeiden jakamisesta kaikille oppilaille.¹⁰⁹

Oppivelvollisuutta oli yritetty ajaa valtiopäivillä läpi jo 1800-luvun puolella. Suurlakon jälkeen oppivelvollisuuskysymys nousi uudelleen esiin ja tällä kertaa sen kannatus oli huomattavasti suurempaa kuin vuosikymmen aikaisemmin. Erityisesti yleisen ja yhtäläisen äänioikeuden katsottiin vaativan koko kansan sivistämistä, jotta se voisi oikein käyttää uusia oikeuksiaan. Vuonna 1906 asetettiin oppivelvollisuuskomitea, jonka johtoon määrättiin Mikael Soininen. Soininen toimi komitean nimittämisen aikaan seminaarinjohtajana, vuonna 1907 hänet valittiin ylimääräiseksi kasvatusopin professoriksi. Oppivelvollisuuskomitea sai työnsä valmiiksi seuraavana vuonna ja ehdotti maaseudulle kuusivuotista oppivelvollisuutta ja kaupunkeihin tämän lisäksi vielä yhtä vuotta jatkokoulua. Kun kouluylhallituksen puoltavasta kannasta huolimatta keisari-suuriruhtinas palautti ehdotuksen uuteen valmisteluun, eduskunnassa päätettiin tehdä erillisiä ehdotuksia oppivelvollisuuden saamiseksi. Päätös asiasta tehtiin kuitenkin vasta vuonna 1910, kun hallituksen esitys saapui eduskunnan päätettäväksi. Eduskunta hyväksyi oppivelvollisuuslain, mutta senaatin esityksestä keisari kuitenkin hylkäsi ehdotuksen taloudellisiin seikkoihin vedoten.¹¹⁰

Uudistusten kohtaamista vaikeuksista huolimatta uusia ehdotuksia kansakoululaitoksen kehittämiseksi tehtiin jatkuvasti. Vuonna 1911 pidetyssä yleisessä kansakoulukokouksessa esitettiin toiveita oppiaineksen muodostamiseksi kotiseututiedolliseksi eli sellaiseksi, että opetus käsittelisi alkuun oppilaan lähiympäristöä ja siirtyisi siitä pikkuhiljaa koskemaan

---

¹⁰⁸ Keskustelua pohjakoulukysymyksestä oli käyty jo kansakouluasetuksen säätämisen aikoihin. Pohjakoulukysymyksellä tarkoitetaan kysymystä siitä, tuliko kansakoulun oppimäärä asettaa ehdoksi oppikouluun pääsulle. Vuosisadan alussa suuri osa oppikouluihin tulevista oppilaista, etenkin ylempien luokkien lapsista, tuli ns. valmistavista kouluista. Kansakoulustakin oli mahdollista jatkaa oppikouluun, mutta määrättelemättä oli se, kuinka monta luokkaa kansakoulua oli oltava käytynä, jotta oppikoulun vaatima sivistystaso oli saavutettu. Ahonen 2003, 51; Halila 1949b, 71–76.

¹⁰⁹ Ahonen 2003, 77; Halila 1949c, 39.

¹¹⁰ Ahonen 2003, 73, 78–80; Halila 1949c, 50–55, 57; Suutarinen 1992, 26.

laajempia piirejä. Koulun haluttiin kehittävän oppilaissaan käytännöllisiä ja taloudellisia harrastuksia ja teon periaatetta sekä omatoimisuutta haluttiin tuoda opetukseen. Oppikirjakomitean työn jälkeen oppiaineiden sisällöistä ja tuntimääristä ei oltu saatu uusia ohjeita. Uudistustyötä pidettiin kuitenkin välttämättömänä ja suunnittelemaan määrättiin erillinen komitea.¹¹¹

Kansakoulun opetussuunnitelmakomitea aloitti työnsä vuonna 1912. Puheenjohtajaksi valittiin oppivelvollisuuskomiteaakin johtanut Mikael Soininen ja sihteeriksi edellisenkin komitean sihteerinä toiminut tarkastaja A. J. Tarjanne. Muita jäseniä olivat tarkastajat K. G. Aminoff ja A. Lilius, jonka tilalle myöhemmin tuli A. Takolander. Näiden lisäksi komiteaan kuuluivat seminaarinlehtori K. Oksala, Heinolan seminaarin harjoituskoulun opettaja Helmi Lehtonen sekä opettajat Jaakko Laurila, Aina Johansson ja Salomon Lilja, jonka tilalle pian tuli opettaja Pekka Ollilainen. Opettajat oli valittu erilaisista kouluista, jotta yksiopettajaisen maalaiskoulun, suuremman maalaiskoulun ja kaupunkikoulun näkökannat tulisivat työssä huomioituiksi. Oppikurssien laajuuden ja sisältöjen lisäksi komitean tuli kiinnittää erityistä huomiota koulun kehittämiseksi käytännöllisen elämän tarpeita ja ”nykyajan kasvatustieteen vaatimuksia” vastaaviksi. Lisäksi komitean tuli antaa ehdotus kansakoulun jatko-opetuksen järjestämisestä sekä kansakoulun suhteesta ammattiopetukseen ja oppikouluun.¹¹²

Koska tarkoituksena oli uudistaa koko kansakoululaitoksen työ, komitea halusi kokeilla suunnitelmiaan ennen lopullisten päätösten tekemistä. Käytännön kokeiluille oli varattava useita vuosia aikaa, jotta uusien suunnitelmien mukaan opiskelleita oppilaita voitaisiin seurata kansakoulun eri asteilla. Komitea perusti kokeilukoulun Pukinmäkeen (Boxbackaan). Koulua johti komitean puheenjohtaja Mikael Soininen. Eräitä pienempiä kokeiluja toteutettiin myös Tammisaassa, jossa komitean jäsen Alfons Takolander oli kaupungin kansakouluntarkastajana, sekä Helsingissä, jossa toinen komitean jäsen Aina Johansson oli yläkansakoulunopettajana.¹¹³

Marraskuussa 1915 senaatti antoi määräyksen ”että komitean on ennen tämän vuoden loppua annettava selostus tekemästensä työstä sekä myöskin lausunto siitä, millä perusteilla ja millaista oppisuunnitelmaa noudattaen kansakoulujen uudistaminen olisi pantava toimeen, ja

---

¹¹¹ Halila 1949, 167–168; Suuntaviivat 1916, 3.

¹¹² Halila 1949c, 168; Suuntaviivat 1916, 3–4.

¹¹³ Halila 1949c, 168–169; Suuntaviivat 1916, 11–13.

on komitean tämän jälkeen katsottava lopettaneen työnsä”¹¹⁴. Halilan mukaan syynä komitean työn keskeytykseen oli senaatin vastenmielisyys moderneja kansansivistyspyrkimyksiä kohtaan. Merkkinä tästä oli Halilan mukaan se, että myös opettajien yliopistolliset jatkokurssit oli keskeytetty. Komitean työ jäi määräyksen takia kesken. Komitea oli ehtinyt pohtia lähinnä maalaiskansakoulujen tarpeita. Työn keskeneräisyydestä johtuen komitean lausunnon katsottiin sisältävän vain suuntaviivoja, ei varsinaisia loppuun asti harkittuja ehdotuksia. Mietinnön sisältöön keskeisimmin vaikuttaneita komitean jäseniä olivat Soininen ja Oksala, joista ensimmäinen kirjoitti *Suuntaviivojen* yläkoulua ja toinen alakoulua koskevan osion.¹¹⁵

Kasvitarha- ja maatalousopetuksen kannalta keskeistä esityksessä oli sen esiintuoma havainto- ja työopetuksen tärkeys. Tähän liittyviä perusteluja löytyy etenkin alkuopetusta (alakansakoulua) koskevien suunnitelmien yhteydestä. Kasvatusopin tutkimustuloksiin vedoten komitea esitti, että alkuopetusikäisten lasten oppimisessa keskeistä oli havaintojen tekeminen ja pohtiminen, kun taas laajempien asioiden ajattelemisen oli lapsille vielä liian vaikeaa. Lasten ruumiin ja hengen rakenne vaati toimintaa, ei paikallaan istumista ja abstraktien kirjainmerkkien ja numeroiden parissa työskentelyä. Alkuopetuksen tarkoituksena ei komitean mukaan saanutkaan olla pelkän luku-, kirjoitus- ja laskutaidon antaminen, vaan opetuksen piti lähteä lapsen luonnollisista tarpeista ja kyvyistä. Lukukoulun tilalle haluttiin toiminnan koulu. Lapsille tuli antaa tilaisuuksia heitä kiinnostavaan havainnointiin ja toimintaan ja heidän kykyjään tuli kehittää tasasuhtaisesti. Havainnoinnin avulla voitiin kehittää eri aisteja, sijainnin ja muotojen hahmottamista, aikakäsityksen muodostumista sekä havaintojen muistamista ja niistä kertomista.¹¹⁶

Opetussuunnitelmakomitean mietinnössä ilmenee kaksi pedagogista suuntausta. Keskeisimpänä voidaan pitää herbartilais-zilleriläisestä suuntausta, joka korosti vahvasti havaintojen merkitystä opetuksessa. Toisaalta herbartilaisesta, opettajakeskeisestä pedagogiikasta oltiin siirtymässä kohti oppilaseskeistä pedagogiikkaa, mihin suuntaukseen esimerkiksi työkouluuute kuuluu. Komitean puheenjohtajan, Mikael Soinisen voidaan katsoa olleen herbartilaisuuden vahvin puolestapuhuja Suomessa, mutta juuri 1900-luvun alussa hänen kirjoituksiinsa ilmestyy merkkejä myös uusista pedagogisista virtauksista, etenkin

---

¹¹⁴ Suuntaviivat 1916, IX.

¹¹⁵ Halila 1949c, 170; Suuntaviivat 1916, IX, 13–15; Suutarinen 1992, 109–110.

¹¹⁶ Suuntaviivat 1916, 22–24, 30–33.

työkouluuasteesta. Herbartilaisuuden ja työkouluuasteen lisäksi komitean työskentelyyn voidaan katsoa vaikuttaneen agraariutilitarismin, joka työkoulua enemmän keskittyi käytännön hyötyyn eikä niinkään korostanut työn osuutta henkisessä kasvussa. Etenkin vuoden 1911 yleisessä kansakoulukokouksessa esitettiin agraariutilitaristisia kannanottoja. Jotkut jopa katsoivat kansakoulun olevan uhattuna, jollei opetussuunnitelmaan saataisi lisää maatalousopetusta.¹¹⁷

Komitean mukaan havainto-opetuksen aiheet tuli valita lapsen lähiympäristöstä, sekä luonnon että ihmisten toiminnasta, koska nämä asiat lapsia eniten kiinnostivat. Lapsilla oli jo tietoa lähiympäristön asioista, mutta tiedot kaipasivat usein selventämistä ja täydentämistä. Havainto-opetukseen kuuluivat luokkaan tuotujen esineiden lisäksi retket ja aiemmin nähtyjen asioiden muistelu. Myös kuvia, satuja ja kertomuksia voitiin valikoiden käyttää opetuksessa, joskin itse tehdyt havainnot oli asetettava etusijalle. Toiminnan kautta voitiin kehittää lapsen *”liikekoneistoa, kasvattaa tahtoa, herättää mieluisaa tunnetta ja kehittää kaikkia tiedon voimia ja niistä ennen kaikkea itse havaintokykyä”*¹¹⁸. Luonnon hoito kuului komitean mukaan jo alakansakoulun opetukseen. Tätä voitiin toteuttaa esimerkiksi ruokkimalla lintuja ja hoitamalla kasveja.¹¹⁹

Yläkansakoulussa opetuksen johtavina periaatteina tuli olla kotiseutuperiaate ja käytännöllisyys. Näitä voitiin opetussuunnitelmakomitean mukaan toteuttaa lähinnä luonnontiedollisten oppiaineiden yhteydessä. Näissä aineissa oli keskityttävä kansan elinkeinoelämää lähellä oleviin asioihin, maaseudulla lähinnä maanviljelyyn ja karjanhoitoon. Myös muissa aineissa, esimerkiksi historiassa, tuli painottaa oppilaiden omaa ympäristöä ja omaa kansaa. Koska olosuhteiden pakosta varsinaista maanviljelysopetusta ei katsottu voivan antaa, tuli opetus antaa kasvitarhanhoidon muodossa. Kasvitarhanhoidolla ja maanviljelyllä oli useita yhteisiä töitä, kuten ojitus, maanmuokkaus, lannanhoito, lannoitus ja rikkaruohojen hävitys. Maanviljelyä voitiin komitean mukaan opettaa kasvitarhaan perustettavien koeruutujen avulla. Ruuduissa tuli havainnollistaa erilaisten seikkojen vaikutusta viljelykasvien menestykseen vertaamalla esimerkiksi viljan kasvua hyvin muokatussa ja huonosti muokatussa maassa.¹²⁰

---

¹¹⁷ Rinne 1984, 122, 138; Suutarinen 1992, 27, 96–97, 110–111.

¹¹⁸ Suuntaviivat 1916, 33.

¹¹⁹ Halila 1949c, 171; Suuntaviivat 1916, 24–29, 33, 37.

¹²⁰ Halila 1916, 171; Suuntaviivat 1916, 64–65.

Kasvitarhanhoidossa pääpaino tuli olla vihanneskasvien ja marjapensaiden sekä kenties jonkin hedelmäpuun kasvatuksessa. Kasvatuksen tuli tapahtua lähinnä koulukasvitarhassa, mutta myös luokassa voitiin joitain kasveja kasvattaa. Jotta opitut käytännöt taidot eivät kouluajan jälkeen unohtuisi, lasten tuli perustaa myös kotipihoilleen pieniä kasvitarhoja, joissa taitoja ja tietoja voitiin soveltaa. Kasviopin opetuksen tuli komitean mukaan tapahtua lähinnä kasvitarhanhoidon ja maanviljelyksen yhteydessä. Näin oppilaat pääsisivät seuraamaan kasvin koko elämää ja kasvun eri vaiheita. Jonkin verran oli kuitenkin tarpeen myös järjestää teoreettisempaa opetusta, erityisesti koskien kasvien rakennetta ja elintoimintoja. Käytännön opetuksen järjestämisen mahdollistamiseksi koulujen lukuvuosi piti komitean mukaan aloittaa jo syyskuun alussa ja lopettaa toukokuun lopussa, jolloin mainitut kuukaudet voitiin käyttää kasvitarhanhoidon ja maanviljelyn opetukseen.¹²¹

Kasvitarhanhoidon ja maanviljelyopetuksen lisäksi kouluihin tuli ottaa myös hieman metsänhoidon opetusta, sillä ”*metsätalous on maanviljelyksen rinnalla maamme tärkein elinkeino ja sen säästämisen ja hoitamisen harrastus nousevassa polvessa vaatii erityistä kasvatustyötä*”¹²². Komitea arveli yhden päivän vuodessa riittävän metsän kylvämisen, istuttamisen, perkaamisen ja harventamisen opettamiseen. Myös kotieläinten hoitoa tuli käsitellä, ensin teoreettisesti luokassa ja sitten havainnollisesti vierailuilla navettaan, talliin, sikalaan ja kanalaan. Mehiläistenhoidon opetuksen komitea katsoi kenties olevan paikallaan joissain kouluissa. Eläintiedon opetuksessakin pääpaino tuli olla ihmistä lähinnä olevissa eläimissä. Edellä mainittujen aineiden lisäksi komitea luki terveysopin, kotitalouden sekä fysiikan ja kemian luonnontiedollisiin oppiaineisiin, joiden kautta kansakoulun oppimäärää saataisiin lähemmäs kansan tarpeita ja elämää. Kotitalouden ja terveydenhoidon liittäminen yhteen kasvitarha- ja maatalousopetuksen kanssa ei ole lainkaan yllättävää, kun muistetaan, että samaan aikaan monet, lähinnä naisille tarkoitettut, ammattioppilaitokset olivat puutarha- ja kotitalousoppilaitoksia. Puutarhanhoito nähtiin osana hyvää taloudenhoitoa: puutarhatuotteet toivat oman lisänsä ruokatalouteen ja niistä piti opetella valmistamaan uudenlaisia, ravitsevia ruokia.¹²³

---

¹²¹ Suuntaviivat 1916, 57, 64–66.

¹²² Suuntaviivat 1916, 65.

¹²³ Simonen 1961, 177–180; Suuntaviivat 1916, 65–70.

Suuntaviivojen julkaisemisen jälkeen komitean ehdotuksista käytiin vilkasta keskustelua. Esitys sai osakseen melko vahvaa kritiikkiä. Suunnitelmia pidettiin liikaa hyötyyn tähtäävinä. Vaikka komitean työn alkaessa oli vaadittu nimenomaan opetuksen tuomista lähemmäs kansan elämää, joidenkin mielestä komitea oli mennyt tässä jo liian pitkälle. Toisia uudet suunnitelmat kuitenkin miellyttivät suuresti ja suunnitelmat otettiin monin paikoin käyttöön.¹²⁴

4.2 Epävirallisempia uudistussuunnitelmia tuodaan esiin

Mikael Soininen julkaisi opetussuunnitelmakomitean työssä heränneitä ajatuksiaan ja käytännön kokemuksiaan *Suuntaviivojen* lisäksi myös kirjassa *Maalaiskansakoulun uudistuksesta*. Soinisen mukaan maalaisväestö tahtoi, että koulu entistä enemmän nostaisi lapsissa maahenkeä ja herättäisi kunnioitusta työhön, jota lasten kodeissa tehdään. Myös muualla kuin maaseudulla kansakoulun tuominen lähemmäs käytännön elämää oli ensisijaisena vaatimuksena. Kouluun ei Soinisen mukaan kansan keskuudessa aina suhtauduttu kovin lämpimästi, lähinnä sen aiheuttamien kustannusten ja vähäiseksi katsotun hyödyn vuoksi. Poliittisesti tietoisien työväestön silmissä koulua saatettiin myös pitää väärän tiedon ja asenteiden levittäjänä. Kuitenkin Soininen halusi puolustautua niitä syytöksiä vastaan, joissa suunnitelmia pidettiin liiaksi hyötyyn tähtäävinä. Hänen mukaansa käytännöllisyyden tavoittelu johti väistämättä myös hyödyn tavoitteluun, mutta sen ei tarvinnut olla opetuksen ainoa tavoite. Opetuksen hengestä riippui, millaisia vaikutuksia sillä oli. Oppilaiden opettamisella ottamaan osaa kodin töihin oli Soinisen mielestä yhteishenkeä ja yhteistyötä lisäävä vaikutus. Töiden kautta opittu tieto muuttui taidoiksi ja luonnetta kasvattavaksi seikaksi.¹²⁵

Soininen perusteli kasvitärhanhoidon keskeistä asemaa luonnontiedon opetuksessa sillä, että 90 % maalaiskansakoulujen oppilaista tuli kodeista, joissa maanviljely oli pääelinkeino tai tärkeä sivuelinkeino. Näin kasviopin opetuksen tuli tarjota lasten tarvitsemia käytännöllisiä tietoja ja taitoja, ei laajaa lajituntemusta tai kasvien järjestelmää. Soinisen mukaan koulukasvitärhakysymys oli jo pitkään ollut pohdinnan alla, mutta sen toteutus oli monin paikoin viivästynyt. Syyksi tähän Soininen arveli sitä, että vanhemmat eivät olleet

---

¹²⁴ Halila 1949c, 171; Rinne 1984, 140; Suutarinen 1992, 110.

¹²⁵ Ahonen 2003, 72; Halila 1949c, 170; Soininen 1916, 8–9, 214–216.

suhtautuneet kovin suopeasti siihen, että koulukasvitarhassa oppilaat tekivät työtä, mutta opettaja sai sadon. Ratkaisuna pulmaan komitea oli pohtinut mahdollisuutta, että oppilaille olisi kasvitarhatilkku kotonaan. Toinen mahdollisuus, oppilaille koulutontille perustettavat kasvitarhat, oli Soinisen mielestä huonompi vaihtoehto, sillä tällöin kasvitarhan kesähoito aiheuttaisi ongelmia. Kotikasvitarhan hoito sitä paitsi totuttaisi lapsia puutarhanhoitoon kotona, mikä oli Soinisen mielestä koko opetuksen tarkoitus. Kuitenkaan kaikilla lapsilla ei ollut mahdollisuutta perustaa pientä puutarhaa kotiinsa, jolloin koulun tuli tarjota kasvitarhamaata koululla.¹²⁶

Kasvitarhanhoidon opetus tuli suorittaa opettajan kasvitarhassa, jonka jälkeen lasten tuli toteuttaa samat työt omassa kasvitarhassaan. Opettajan tarhassa tehty työ tuli rajoittaa tiukasti siihen, mitä töiden oppiminen edellytti. Näin voitiin välttyä syytöksiltä, että opettaja hyötyy lasten tekemästä työstä. Lisäkorvauksena oppilaiden suorittamasta työstä opettaja voisi kasvattaa puutarhassaan erilaisia taimia, joita voitiin jakaa oppilaille ilmaiseksi. Opettajan työmäärä kyllä Soinisen mukaan kotitarhajärjestelyssä hieman kasvoi, kun hänen tuli valvoa kasvitarhojen hoitoa oppilaiden kotona, mutta hyödyt tästä järjestelystä olivat kuitenkin haittoja suurempia. Vierailuilla oppilaiden kasvitarhoissa opettajalla oli tilaisuus luonnollisella tavalla tutustua oppilaan kotioloihin ja hänen vanhempiansa sekä rakentaa yhteyksiä koulun ja kodin välille. Mikäli opettajalla ei ollut mahdollisuutta käydä kotikasvitarhoja tarkastamassa, voitiin oppilaista kenties muodostaa lautakunta, joka valvoi kasvitarhojen hoitoa ja raportoi tuloksista opettajalle. Soinisen mielestä myös syksyllä järjestettävä kasvinäyttely kannusti oppilaita työskentelemään puutarhassaan.¹²⁷

Myös maanviljelyopetusta Soininen käsitteli kirjassaan laajemmin kuin opetussuunnitelmakomitean mietinnössä. Hän toi esille kaksi näkökantaa, jotka kansakoulun maatalousopetuksen suhteen olivat vallitsevina. Toisaalta maanviljelyopetuksen oli katsottu olevan lapsille liian vaikeata teoreettisesti sekä liian raskasta ja laajaa käytännöllisesti opittavaksi, tämän vuoksi kasvitarhaopetus oli saanut suurempaa suosiota ikään kuin maanviljelyopetuksen esikouluna. Toisaalta etenkin viljelijäväestö oli vaatinut nimenomaan varsinaista maanviljelyopetusta kansakouluun, sillä kasvitarhanhoidon ei katsottu maatalousopetusta korvaavan eikä kasvitarhanhoitoa pidetty maalaiskansan keskuudessa niin tärkeänä. Komitea oli tullut siihen tulokseen, että vaatimukset maanviljelyn opettamisesta

---

¹²⁶ Soininen 1916, 109–110, 112–113.

¹²⁷ Soininen 1916, 113–114, 120–121.

olivat oikeutettuja, mutta käytännöllisen maatalousopetuksen raskauden vuoksi tuli tyytyä viljelemään peltokasveja koeruuduissa. Näin opetus oli havainnollista ja käytännöllistä, muttei lapsille kuitenkaan liian raskasta. Kasvitarhaopetuksen yhteydessä maanviljelyn perustyöt, kuten maanmuokkaus, ojitus ja lannoitus, tulivat joka tapauksessa esille pienemmässä mittakaavassa. Joitakin viljelyyn liittyviä kokeita voitiin Soinisen mukaan tehdä myös kasvattamalla kasveja luokassa. Tällaisesta kasvien kasvatuksesta voitiin hyötyä myös varsinaisen kasviopin opetuksessa.¹²⁸

Soininen halusi perustella metsänhoitopäivää myös laajemmin kuin komitea oli *Suuntaviivoissa* tehnyt. Soinisen mukaan metsänhoito tuli tulevaisuudessa kenties olemaan Suomen pääelinkeino, joten yhden päivän käyttäminen metsäopetukseen vuodessa ei voinut kenenkään mielestä olla liioiteltua. Kansassa vallitsi Soinisen mukaan vielä laajalti ”metsän ylenkatse ja raiskaamishalu”, joten metsän vaalimista oli opetettava. Käytännön työn kautta lapset oppivat arvostamaan metsiä ja halusivat hoitaa niitä parhaansa mukaan. Painopiste tuli Soinisen mielestä olla metsän kylvämisessä ja istutuksessa, mutta myös raivaamista ja harvennusta tuli opettaa, jos siihen oli tilaisuus.¹²⁹

Kotieläinopin opetusta koulussa tukivat Soinisen mukaan monet seikat. Lapsi tunsi luonnostaan vetoa kotieläimiin ja niiden hoitamisen kautta hän voi oppia hellyyttä ja hyväsydämisyttä. Koska kotieläintenhoitolla oli maalaiskansalle niin keskeinen merkitys, tuli koulun eläinopin keskittyä nimenomaan tähän puoleen. Kuten kasviopinkin suhteen, Soininen ei halunnut tehdä kotieläinopista rakenteita ja järjestelmiä tutkivaa oppiainetta, vaan opetuksen tuli olla käytännönläheistä ja keskittyä eläinten ruokintaan, kohteluun ja hyödyksi käyttämiseen sekä kunnollisten eläinsuojien piirteisiin. Opetuksessa tuli myös tehdä laskelmia rehunkäytöstä, mutta liiallista vaikeutta oli vältettävä. Käsiteltäviksi eläimiksi Soininen ehdotti lehmää, hevosta, sikaa, kanaa ja ehkä myös mehiläistä, sillä nämä eläimet olivat yleisimpiä hyötyeläimistä. Soininen myönsi, että opetus ei ollut helppoa, kun täytyi tasapainoilla pintapuolisen jutustelun ja liian ammattimaisen opetuksen välillä. Lisäksi tietoaiksen kerääminen oli vaivalloista eikä havaintovälineitä ollut helposti saatavissa. Vaikeuksista huolimatta oppilaat tunsivat suurta mielenkiintoa ainetta kohtaan.¹³⁰

---

¹²⁸ Soininen 1916, 116–119, 124–128.

¹²⁹ Soininen 1916, 123–124.

¹³⁰ Soininen 1916, 128–131.

Alakansakoulun osalta *Suuntaviivoista* innoitusta sai Aukusti Salo, joka julkaisi vuonna 1921, siis ennen oppivelvollisuuslakia, *Alakansakoulun opetussuunnitelman*, joka ei kuitenkaan ollut virallinen opetussuunnitelma, vaan kirja tarjosi ohjeita kouluissa tehtävään suunnittelutyöhön. Salo nojasi pitkälti *Suuntaviivoihin* ja lainasi pitkiä pätkiä mietinnöstä. Tätä hän perusteli sillä, että vaikka *Suuntaviivat* oli julkaistu, ei teosta enää ollut juurikaan saatavissa. Juurikaan uutta Salon teos ei tuonut keskusteluun kasvitarha- ja maatalousopetuksesta. Kuitenkin Salo painotti opetussuunnitelmakomiteaa vahvemmin kasvien hoidon merkitystä jo alakansakoulussa. Hänen mukaansa kaikissa kansakouluissa tuli olla pieni ruukkupuutarha ikkunalla, jonka avulla lapset pääsivät kokeilemaan kylvöä ja seuraamaan kasvien itämistä, taimelle tuloa ja kehitystä sekä hoitamaan kasveja. Myös kasvitarhaa Salo piti alakansakoulullekin tarpeellisena, joskin viljelytoimet piti rajoittaa esimerkiksi kukkien kasvatukseen pienillä tilkuilla. Salon mukaan ympäristöopetuksen, hän tarjosi tätä käsitettä opetussuunnitelmakomitean käyttämän havainto-opetuksen tilalle, tuli muodostaa alakansakoulun opetuksen runko, joka liitti yhteen kaikki muut oppiaineet.¹³¹

4.3 Kasvitarhaopetuksen puolesta

Vuonna 1914 koulukasvitarha-aate sai vahvan puolestapuhujan, kun yleisen kansakoulukokouksen yhteydessä perustettiin Suomen Koulukasvitarha-Yhdistys. Johtokuntaan valittiin muun muassa kasvitarhanhoidon neuvoja Kalle Kalervo sekä useita kasvitarha-aatetta ajaneita opettajia. Senaatti vahvisti yhdistyksen säännöt vasta tammikuussa 1916, mutta käytännössä yhdistys toimi jo perustamisestaan lähtien. Yhdistyksen tarkoituksena oli koulukasvitarhaharrastuksen herättäminen ja vireillä pitäminen sekä maalla että kaupungissa, neuvojen ja avun tarjoaminen tarhoja perustettaessa sekä asiaa koskevan tiedon välittäminen, Suomen ilmastoon sopivien siementen, taimien, hedelmäpuiden ja pensaiden hankkiminen kouluille ja opettajien neuvominen koulukasvitarhanhoidossa. Yhdistys harjoitti julkaisutoimintaa ja palkkasi kiertävän puutarhaneuvojan. Yhdistys myös välitti taimistojen tuotteita kansakouluille ja vuodesta 1921 alkaen järjesti kursseja kansakoulunopettajille. Kasvitarhanhoito oli yhdistyksen toiminnan alkuaikana jo sangen laajalle levinnyttä, vuonna 1917 koulukasvitarha oli 75 prosentilla Turun ja Porin läänin

---

¹³¹ Salo 1921, 3, 11, 41–42.

kouluista, Mikkelin ja Hämeen lääneissä luku oli 66 %, Vaasan läänissä 64 %, Viipurin ja Kuopion lääneissä 54 % ja Oulun läänissä 40%.¹³²

Yhdistyksen johtokunnan jäsen ja Tampereella koulukasvitarha-aatetta toteuttanut Herman V. Luukko kirjoitti teoksen *Sydänjuuret maahan!*, jonka Koulukasvitarha-Yhdistys julkaisi. Herman Luukko oli maatilan poika, joka Jyväskylän seminaarin käytyään toimi ensin kansakoulunopettajana ja myöhemmin kansakouluntarkastajana. Kirja oli kirjoitettu vuonna 1917, esipuhe on päivätty joulukuun 28. päivälle, mutta julkaisu tapahtui seuraavan vuoden puolella. Kirjassa Luukko esitteli kasvitarhaopetuksen kehitystä Suomessa ja ulkomailla, mutta pääpaino teoksessa oli kasvitarhaopetuksen hyödyllisyyden perustelulla. Käynnissä ollut maailmansota oli selvästi vaikuttanut Luukkoon, sillä perusteluissa suuri paino oli kansantaloudellisilla ja ruoan riittävyyteen liittyvillä perusteluilla. Toisaalta usko tulevaisuuteen oli luja. Voidaan miettiä, olisiko Luukon usko tulevaisuuteen ja kansaan ollut heikompa, jos kirja olisi kirjoitettu vasta kansalaissodan jälkeen.¹³³

”Tämä julma sota-aika on meitä paljon opettanut. Olemme oppineet tuntemaan, miten onnetonta ja arvotonta on taloudellisestikin olla ulkomaista niin suuressa määrin riippuvaisia, kuin viime aikoina olemme olleet. Olemme oppineet käsittämään, miten välttämätöntä on yrittää saada omasta maastamme tärkeimmät elintarpeemme. Ja tämä päämäärä on varmasti saavutettavissa, joskin se vaatii paljon työtä, paljon harrasta, uhrautuvaa ja uupumatonta työtä. Mutta tässäpä onkin lippu, työn lippu, jonka nyt uuden päivän koitossa täytyy voida kaikki kunnon suomalaiset yhdistää. Tämän lipun ympärille tahdomme koota nuorisomme, lapsemme, ”kussa kansan toiveet on”, uutta, onnellisempaa isänmaata luomaan, vapaata Suomeamme rakentamaan.”¹³⁴

Ensimmäisen maailmansodan syttyessä Suomen suuriruhtinaskunnassa ei oltu mitenkään varauduttu sodan aiheuttamiin muutoksiin taloudessa ja elintarvikkeiden saannissa. Suomi oli 1800-luvulla muuttunut vilja vievästä maasta viljaa tuovaksi maaksi, myös maitotalous- ja lihatuotteita vietiin etenkin Pietariin sen lähialueilta. Maatalouden painopisteen siirtyminen

---

¹³² Koulukasvitarhojen lukumääristä eri aikoina ei ole tilastotietoa kootusti saatavilla. Kouluhallituksen arkistoissa on kyllä jokaiselta koululta lukuvuosi-ilmoitukset, mutta kansakoulupiireittäin tai lääneittäin koottua tilastoa ei ole. Halila 1949c, 122; Luukko 1918, 133; Mäntyvaara 1924, 4–9.

¹³³ Luukko 1918, VII–VIII, 53–55; Syväoja 2004, 176.

¹³⁴ Luukko 1918, VII–VIII. Harvennus Luukon.

karjatalouteen oli heikentänyt Suomen omavaraisuutta. Leipäviljan suhteen omavaraisuusprosentti oli sodan alkaessa vain 35–40 prosenttia. Suomessa uskottiin aluksi, että Venäjältä saataisiin sodankin aikana riittävästi viljaa, mutta sodan pitkittyessä tuonti vaikeutui. Tuotanto-ongelmien lisäksi kuljetuskapasiteetin puutteellisuus aiheutti ongelmia etenkin loppuvuodesta 1915 alkaen. Kun ennen sotaa oli totuttu siihen, että valtaosa energiantarpeesta tyydytettiin viljatuotteilla, ei korvaavien elintarvikkeiden käyttöönotto tapahtunut kovinkaan nopeasti.¹³⁵

Elintarvikkeiden vienti maasta kiellettiin ja hintojen nousua pyrittiin rajoittamaan määräämällä tuotteille tietyt rajahinnat. Ajoittaisista ongelmista huolimatta tuonti toimi kohtuullisen hyvin vuoden 1916 loppupuolelle saakka. Syksyllä 1916 kulutusta alettiin rajoittaa esimerkiksi sokerin, maidon, lihan ja voin osalta. Sotaväen suuri lihankulutus heijastui etenkin kaupunkien tilanteeseen: monin paikoin lihaa oli mahdotonta saada, ainakaan laillisin keinoin. Helmikuussa 1917 Pietarin elintarvikepula heijastui heti Suomeen, sillä kuljetukset tapahtuivat Pietarin kautta eikä niitä muuttuneessa tilanteessa enää laskettu lähtemään Suomeen. Maaliskuun vallankumouksen jälkeen tuonti tyrehtyi lähes täysin, joten Suomi oli pienten varastojensa ja oman tuotannon varassa. Maassa turvauduttiinkin pakkoluovutuksiin, mutta viljelijät salasivat usein osan sadostaan ja karjastaan. Tämä kiristi tuottajien ja kuluttajien välejä. Kaupungeissa järjestettiin joukkokokouksia ja jopa elintarvikemellakoita ja –ryöstöjä.¹³⁶

Kansalaissodan aikana molemmilla osapuolilla oli omat elintarvikehuollon järjestelmänsä, mutta etenkin asutuskeskuksissa ja paikoin myös maaseudulla nähtiin suorastaan nälkää. Sodan päätyttyä ongelmaksi nousi siemenviljan hankinta. Huonoin tilanne oli vankileireille suljetuilla punaisilla. Syksyyn 1918 saakka saatiin hankittua elintarvikkeita Saksasta, mutta Saksan antauduttua kauppa loppui. Avustuskuljetukset ja kauppa käynnistyivät vuoden 1918 lopulla. Elintarvikepula helpotti vasta vuoden 1919 puolella.¹³⁷

Elintarvikepulan valossa Luukon voimakkaat vaatimukset omavaraisuuden saavuttamisesta ovat hyvin ymmärrettäviä, vaikka kirjan kirjoitusaikana pahin pula oli vasta edessäpäin. Luukon mukaan Suomessa voitiin kyllä viljellä tarvittava viljamäärä, jopa jo käytössä olevan

---

¹³⁵ Rantatupa 2004, 265–269, 272, 275–276.

¹³⁶ Rantatupa 2004a, 273–281, 283–284, 286, 291–292, 308–309, 311.

¹³⁷ Rantatupa 2004a, 288–289, 317, 319–320, 323, 328–329.

viljelysmaan alalla, jos vain viljelyä tehostettaisiin. Samoin juurikasvien viljelyllä saatiin Luukon mukaan täysi hyöty irti maatalousmaasta, sillä juurikasvien tuotto pinta-alaan nähden oli erinomainen. Syinä maatalouden huonoon tuottoon Luukko piti tarvittavien tietojen puuttumista ja maahengen katoamista. Luukon mukaan koulu ei opettanut niitä asioita, joita tavallinen kansa olisi tarvinnut elinkeinonsa harjoittamiseen ja sen tuottavuuden kohottamiseen. Luukko yhtyi jo esimerkiksi Seppälän teoksessaan *Maatalous ja kansakoulu* esittämiin näkemyksiin siitä, että tietopainotteinen koulu vierotti oppilaat isiensä ammatista. Maatalousväestön suhteellisen osuuden väheneminen ammattiryhmissä huolestutti Luukkoa. Hän piti syynä vähenemiseen kiinnostuksen häviämistä ja maataloustyön matalaa arvostusta. Aiemmin on kuitenkin jo todettu, että maaseudulla maansaanti oli 1800-luvun lopulta 1900-luvun alun maareformeihin saakka hankalaa ja voimakas väestönkasvu hankaloitti tilannetta entisestään.¹³⁸

Kasvitarhaopetuksesta ei katsottu olevan hyötyä ainoastaan maalaisväestölle. Luukko katsoi lasten kasvitarhapuuhiin herättävän innostusta asiaan myös aikuisten keskuudessa. Esimerkkinä hän mainitsee Tampereen, jossa naisyhdistys vuokrasi maapalstoja työläisperheiden emännille ja jossa puuhattiin kaupungin ensimmäistä siirtolapuutarhaa. Jo Hyvönen oli viitannut vuonna 1913 julkaistussa kirjassaan *Koulupuutarha* kasvitarhanhoidon hyödyllisyyteen myös kaupunkiväestön keskuudessa. Vapaa-ajan lisääntyminen toi tämän näkökannan uudelleen ja voimakkaammin esille. Kesällä 1917 säädettiin uusi työaikalaki, joka määräsi työpäivän pituudeksi kahdeksan tuntia. Näin päivä jaettiin kolmeen osaan: työhön, vapaa-aikaan ja lepoon, joista kullekin varattiin kahdeksan tuntia päivässä. Kun aiemmin teollisuustyöläisillä vapaa-aikaa olivat olleet sunnuntait ja kenties lauantai oli ollut lyhennetty työpäivä, nyt vapaa-aika tuli keskelle arkea. Vapaa-ajan lisääntyminen johti huoleen sen käytöstä.¹³⁹

Joutilaisuus nähtiin vaarallisena ja alettiin vaatia ohjattua ja kontrolloitua vapaa-ajanviettoa. Koska työnantajien tavoitteena oli työntekijöiden työkunnan ylläpitäminen ja heidän pitämisenä erossa esimerkiksi juopottelusta, vapaa-aika tuli heidän mielestään käyttää hyödyllisesti ja virkistävästi. Puutarhanhoitoa pidettiin ihanteellisena tapana viettää vapaa-aikaa, siinä yhdistyivät taloudellinen hyöty, terveydelle edullinen toiminta ja ulkoilu ja sen katsottiin myös yhdistävän perheitä yhteiseen toimeen. Työväki alkoikin kiinnostua

---

¹³⁸ Luukko 1918, 111–112, 123–128.

¹³⁹ Hyvönen 1913, 22–27; Luukko 1918, 130–132; Lähteenmäki 1995, 37, 140, 142.

puutarhanhoidosta ja työväenjärjestöillä oli omia kesäsiirtoloitaan. Myös siirtolapuutarhatoiminta sai alkunsa 1910-luvun puolivälissä Helsingissä ja Tampereella. Siirtolapuutarhat oli ajateltu nimenomaan työväestön käyttöön ja kaupungit tukivat niiden perustamista.¹⁴⁰

Kansakoulua oli Luukon mielestä tuotava lähemmäs tavallisen kansan tarpeita. Maatalouden tuottavuuden nosto edellytti sitä, että tavalliselle kansallekin annettiin mahdollisuus hankkia oppia ammattinsa harjoittamisessa. Vaikka varsinaista ammattiopetusta ei kansakoulussa voitukaan antaa, tuli kuitenkin kansakoulussa luoda pohja maatalouden ammattitaidolle. Kun Seppälä ei antanut kasvitarhaopetukselle suurtakaan arvoa maatalouden opettamisessa, oli Luukko eri linjalla. Hänen mukaansa kasvitarhaopetuksen, omien havaintojen teon ja itse suoritettun työn kautta päästiin hyviin tuloksiin.¹⁴¹

Kansantaloudelliset tekijät olivat Luukolla erittäin keskeisellä sijalla hänen perustellessaan kasvitarhaopetuksen tärkeyttä. Jos kaikki kansakouluikäiset lapset olisi saatu kouluun ja heille jokaiselle pieni kasvitarha viljeltäväksi, olisi voitu merkittävästi supistaa keittiökasvien, marjojen ja hedelmien tuontiin käytettyä summaa. Tietojen, taitojen ja kokemuksen avulla lapset oppisivat viljelemään ja hyödyntämään keittiökasveja, marjoja ja hedelmiä. Mehiläistenhoidolla oli Luukon mielestä myös mahdollisuuksia nousta merkittäväksi lisätulojen tuojaksi. Koulun koeruuduissa viljeltyjen lääkekasvien tutkimisen jälkeen oppilaat voisivat kerätä näitä arvokkaita luonnonkasveja lääketeollisuuden käyttöön. Myös metsänhoito oli Luukon mukaan retuperällä: metsänkäyttö oli tuhlailevaa eikä uuden metsän istutuksesta huolehdittu. Soinisen tapaan Luukko suositteli metsätilanteen korjaamiseksi erillisten metsänhoitopäivien sisällyttämistä kansakoulun ohjelmaan.¹⁴²

Kansantaloudelliset perustelut eivät kuitenkaan olleet ainoita, joiden avulla Luukko ajoi kasvitarhaopetuksen aseman kohottamista. Kasvitarha ei hänen mukaansa saanut olla pelkästään aineelliseen hyötyyn tähtäävä laitos. Soinisen herbartilaisuutta myötäilevästä kannasta poiketen Luukko ei pitänyt havainto-opetusta järin suuressa arvossa. Hänen mukaansa työopetus oli paljon paremmin lapsen luonnolle sopivaa, sillä liikkuminen ja toiminta olivat ihmiselle, etenkin lapselle, luontaisia. Tiedot olivat ”haihtuvaa tavaraa, mutta

---

¹⁴⁰ Hyvönen 1913, 22–27; Luukko 1918, 130–132; Lähteenmäki 1995, 142–144, 147; Simonen 1961, 424–426.

¹⁴¹ Luukko 1918, 128–130.

¹⁴² Luukko 1918, 115–122.

tottumuksen voimalla lapsen koko olemukseen iskeytyneet tekojen seuraukset eivät milloinkaan katoa jäljettömiin”¹⁴³. Työkoulun menetelmät vaativat kuitenkin opettajalta huolellista suunnittelua ja kykyä kannustaa oppilaita ikäviltäkin tuntuviin töihin. Tärkein opetusmenetelmä oli opettajan oma esimerkki: opettaja ei saanut arastella likaiseenkaan työhön tarttumista, hänen tuli olla iloisen ahkeruuden esikuvana ja työskennellä oppilaiden rinnalla. Luukon mukaan koulun tuli opettaa lapselle työmenetelmiä, joiden avulla tämä saattoi hankkia tietoa ja soveltaa sitä käytäntöön. Ajatus ei ole tähän päiväänkään mennessä vanhentunut, sillä nykyäänkin puhutaan siitä, että pelkän tietojen oppimisen sijasta tulisi ”oppia oppimaan”.¹⁴⁴

Luukon mielestä toiminnan avulla voitiin parantaa hajamielisyyttä, hitautta ja saamattomuutta, lisäksi toiminnalla oli edullisia vaikutuksia terveyteen. Kasvitarhatyön tarkoituksena oli kasvattaa lapsia työhön. Työn kautta lapsessa syntyi itseluottamusta ja työn hedelmien näkeminen synnytti työniloa, työhalua ja työn arvostusta. Luonteenkasvatuksessakin kasvitarhatyöllä oli monia etuja, Luukko katsoi sen kehittävän ahkeruutta, huomaavaisuutta, älyä, taitavuutta, itsenäisyyttä, yritteliäisyyttä, järjestyksenhalua, puhtautta, kauneudentajua, täsmällisyyttä, velvollisuudentunnetta, yhteishenkeä sekä lujaa tahtoa ja siveellistä luonnetta. Usein heikommatkin oppilaat pääsivät Luukon mukaan loistamaan käytännön puuhissa.¹⁴⁵

Opetuksen sisältöjen suhteen Luukon voidaan katsoa olleen pitkälti samoilla linjoilla Hyvösen *Koulupuutarha*-teoksessaan esittämien näkökantojen kanssa. Luukon mukaan koulukasvitarhalla oli keskeinen merkitys varsinaisen kasvitarha- ja maatalousopetuksen lisäksi myös muissa luonnontieteellisissä aineissa, kuten kasvi- ja eläinopissa sekä fysiikassa. Myös mittausopin ja piirustuksen opettamiseen kasvitarha tarjosi monia havaintovälineitä ja ainekirjoitukseen aiheita. Maantiedon, kotiseutuopin ja laskennon opetuksessakin kasvitarhoja voitiin hyödyntää. Keskeistä oli, että käytännön kautta opitut asiat kannustivat koulun jälkeisessäkin elämässä jatkamaan esimerkiksi luontohavaintojen tai erilaisten laskelmien tekemistä.¹⁴⁶

---

¹⁴³ Luukko 1918, 142–143.

¹⁴⁴ Luukko 1918, 142–146, 157–158.

¹⁴⁵ Luukko 1918, 143, 149–152.

¹⁴⁶ Luukko 1918, 146–149.

Luukko mainitsee lyhyesti myös mahdollisuuden käyttää kasvitarhojen tuotteita tyttöjen talousopetuksessa tai lasten ruokaloissa. Kotitalousopetuksella ja koulukeittolatoiminnalla olikin useita yhteyksiä koulukasvitarhatoimintaan, kotitalousopetuksen osalta asiaa käsitellään seuraavassa alaluvussa. Koulukeittoyhdistys aloitti toimintansa vuonna 1905 tavoitteenaan tarjota kaikille tai ainakin köyhimmille lapsille mahdollisuus kouluateriaan. Koulukeittoloiden määrä kohosi Koulukeittoyhdistyksen alkuaikoina voimakkaasti, toinen nopean kasvun kausi oli pula-aikana, kun kansan ravitsemustilanteesta huolestuttiin.¹⁴⁷

Taulukko 2. Koulukeittoloiden määrä 1905–1933.

Lukuvuosi	Keittoloiden määrä	Kansakouluja, lkm	Keittoloita / kansakouluja, %
1905–1906	11	2 400	0,5
1914–1915	426	3 250	13,1
1925–1926	805	4 542*	17,7*
1932–1933	1 570	5 333*	29,4*

* Tiedossa vain yläkansakoulujen määrä, suhdeluku on myös laskettu tällä tiedolla. Erillisiä alakansakouluja oli myös jonkin verran, joten prosenttiluku on todennäköisesti hieman todellista suurempi.

Lähteet: Halila 1949c, 68-69, 126; Halila 1950, 30, 121.

Koulukeittoyhdistys jakoi juurikasvien siemeniä ilmaiseksi usealle sadalle koululle. Yhdistyksen toiminta kuitenkin lakkasi jo vuonna 1921, kun koulukeittolatoiminta oppivelvollisuuslain myötä siirtyi kuntien ja valtion vastuulle. Keittoloiden perustamiseen ei löytynyt usein suurtakaan intoa, lähinnä toiminnan vaatimien kustannusten vuoksi. Oppivelvollisuuslain toimeenpano vaati muutenkin jo kunnilta suuria taloudellisia ponnistuksia, joten kun keittolatoiminta ei ollut pakollista, ei siihen kovin nopeasti ryhdytty. Koulukasvitarhoista luovutettiin usein osa tuotosta koulukeittolan käyttöön. Vuonna 1926 oppilaat velvoitettiin suorittamaan tietty työmäärä ruokatarpeiden kasvattamiseksi ja hankkimiseksi koulukeittoloille. Usein oppilaat osallistuivat muullakin tavalla keittolan töihin. Pojat kantoivat vettä ja puita, yläluokkien tytöt toimivat keittäjän apuna ja kaikki oppilaat tiskasivat vuorollaan ja syksyisin kerättiin marjoja ja sieniä. Ateria oli usein puuroa, velliä tai keittoa, myöhemmin myös perunaa ja kastiketta. Köyhimmät oppilaat saivat yleensä aterian ilmaiseksi, kun taas varakkaampien oppilaiden vanhemmat suorittivat korvauksen

¹⁴⁷ Halila 1949c, 124, 126; Halila 1950, 120; Luukko 1918, 92.

ateriasta joko rahana tai elintarvikkeina. Vasta vuonna 1948 tuli kunnille pakolliseksi järjestää kouluruokailu kaikille oppilaille jokaisena koulupäivänä.¹⁴⁸

4.4 Oppivelvollisuussäädökset ja yhteys kotitalousopetukseen

Kunnalliselämän uudistus vuonna 1917 laajensi kunnallista äänioikeutta huomattavasti. Kuten valtiollisen äänioikeuden myöntämisen aikoihin, myös kunnallisen äänioikeuden laajentamisen aikaan oltiin huolissaan tulevien äänestäjien sivistystasosta ja kyvystä hoitaa yhteisiä asioita. Huoli kasvoi entisestään kansalaissodan tapahtumien seurauksena. Osasyynä kansalaissotaan pidettiin kansan tietämättömyyttä, jonka takia sen katsottiin olevan altista kaikenlaiselle kiihotukselle. Monissa piireissä pidettiin välttämättömänä, että oppivelvollisuuden avulla kansanopetus laajennettaisiin koskemaan koko kansaa. Toisaalta nuoren kansakunnan kehittäminen vaati varoja monelle alalle, erityisesti kansakoulun nähtiin kilpailevan samoista varoista maanpuolustuksen kanssa. Keskustelua käytiin siitä, tuliko kansakunnan tulevaisuus turvata sitä sisäisesti kehittämällä vai ulkoista puolustusta vahvistamalla.¹⁴⁹

Vuodesta 1917 alkaen keskustelu oppivelvollisuudesta kävi kiivaana. Oppivelvollisuuslaki tuli eduskunnan ratkaistavaksi lopulta vuonna 1920. Erityisesti keskustelua herättivät kysymykset uskonnonopetuksesta, alakansakoulusta, kirkollisten alkukoulujen kohtalosta ja ns. supistetusta kansakouluista¹⁵⁰. Oppivelvollisuuden kustannuksista säädettiin erillisellä lailla, oppivelvollisuuslain täytäntöönpanosta taas asetuksella. Oppivelvollisuuslaki ei tuonut mitään uutta kasvitarha- ja maatalousopetukseen, mutta kustannuslaissa sen sijaan määrättiin, että koulun tonttimaalle, ainakin uusia kouluja rakennettaessa, oli varattava riittävä maa-alue myös koulukasvitarhalle. Täytäntöönpanoasetuksessa määrättiin yläkansakoulun syyslukukausi alkavaksi viimeistään 1. päivänä syyskuuta, kuten jo *Suuntaviivoissa* oli ehdotettu, ja keväällä oppilaiden tuli osallistua koulun puutarhan kuntoonpanoon, vaikka se

---

¹⁴⁸ Halila 1949c, 126–127; Halila 1950, 120, 122–123; Luukko 1918, 92; Pernu 2000, 103; Syväoja 2004, 106.

¹⁴⁹ Halila 1950, 11–14, 17.

¹⁵⁰ Toteutuneessa supistetussa kansakoulussa oli neljä vuosiluokkaa. Yläkansakoulun opettaja hoiti sekä alakoulun että yläkoulun opetuksen siten, että vuosiluokat 1 ja 2 saivat opetusta yhteensä 12 viikkoa vuodessa, yleensä alkusyksystä ja loppukevästä ja vuosiluokat 3 ja 4 saivat opetusta 28 viikon ajan, yleensä lokakuun alusta toukokuulle. Näin pienemmät oppilaat säästyivät kulkemasta pitkiä koulumatkoja kylmänä ja pimeänä vuodenaikana. Supistettu kansakoulu oli tarkoitettu harvaan asuttujen alueiden koulumuodoksi. Kansakoulun tuli toimia supistettuna, jos koulupiirin oppilasluku jäi alle kolmenkymmenen. Halila 1950, 90.

tapahtuisikin kevätlukukauden jälkeen. Supistetussa kansakoulussa yläluokkien lukuvuoden tuli alkaa viimeistään lokakuun 15. päivänä ja päättyä huhtikuun 30. päivänä. Kuitenkin supistetullakin koululla oppilaille tuli järjestää luonnontiedon ja puutarhanhoidon opetusta varsinaisen lukuvuoden ulkopuolella eli aiemmin syksyllä ja myöhemmin keväällä, jolloin opetus tuli järjestää iltapäivisin. Oppivelvollisuudelle määrättiin kuitenkin pitkä siirtymäaika, kaupungeissa oppivelvollisuus tuli toteuttaa 5 vuoden ja maaseudulla 16 vuoden kuluessa.¹⁵¹

Lisäselvennystä oppivelvollisuuskoulun opetuksen toteutukseen saatiin, kun toukokuussa 1923 hyväksyttiin laki kansakoulun järjestysmuodon perusteista. Laissa määriteltiin kansakoulun tehtäväksi antaa jokaiselle kansalaiselle välttämätön pohjasivistys kotikasvatukseen nojaten sekä ”parhaansa mukaan kasvattaa oppilaansa siveellisyyteen ja hyviin tapoihin sekä antaa heille elämää varten tarpeellisia tietoja ja taitoja”¹⁵². Kansakoulun opetettaviin aineisiin kuului maa- ja kotitalous, joskin paikkakunnalla, jossa maanviljely ei ollut pääelinkeinona voitiin johtokunnan päätöksestä ja tarkastajan suostumuksella opettaa jotakin paikkakunnan elinkeinoelämää paremmin vastaavaa ainetta. Tämä oli ensimmäinen kerta, kun maatalous määriteltiin kansakoulun pakollisten oppiaineiden joukkoon, tähän astihan maatalousopetuksen antaminen oli ollut johtokuntien päätöksen varassa. Varsinaisiin oppisisältöihin ei laissa kuitenkaan puututtu, sisältökysymykset selvenivät vasta, kun opetussuunnitelmakomitea julkaisi mietintönsä vuonna 1925. Mietinnön tuomia muutoksia käsitellään seuraavassa pääluvussa.¹⁵³

Lakiuudistusten tärkein seuraus oli se, että vähitellen kaikki terveet oppilaat saatiin kansanopetuksen piiriin. Lapset, joilla nykytermien mukaan oli erityistarpeita, jäivät yleensä vielä kansanopetuksen ulkopuolelle. Vain suurimpiin kaupunkeihin saatiin 1930-luvulla niin sanotut apukoulut. Kuitenkin valtaosa lapsista sai siis perusopetusta ja uusien säädösten myötä kansakoulussa opetettiin oppiainetta, jonka tarkoituksena oli antaa niitä tietoja ja taitoja, joita kansan enemmistö ammatissaan tarvitsi.¹⁵⁴

---

¹⁵¹ Halila 1950, 16–20; Suomen asetuskokoelma 1921, Laki oppivelvollisuudesta, n:o 101/15.4.1921; Laki kansakoululaitoksen kustannuksista, n:o 102/15.4.1921; Asetus 15 päivänä huhtikuuta annettun oppivelvollisuuslain täytäntöönpanosta, n:o 183/1.7.1921.

¹⁵² Suomen asetuskokoelma 1923, Laki kansakoulun järjestysmuodon perusteista, n:o 137/18.5.1923.

¹⁵³ Suomen asetuskokoelma 1923, Laki kansakoulun järjestysmuodon perusteista, n:o 137/18.5.1923.

¹⁵⁴ Halila 1950, 100–101.

Vaikka Suomi pikkuhiljaa kaupungistui, ei maatalouden merkitys elinkeinona suinkaan ollut dramaattisesti laskemassa (taulukko 3). Maailmansodan aikaisen elintarvikepulpan seurauksena alettiin omavaraisuuteen kiinnittää yhä enemmän huomiota. Keinoina omavaraisuuden saavuttamisessa käytettiin maatalous- ja tullipolitiikkaa. Tulleja nostettiin niin, että kotimainen tuotanto tuli kannattavaksi ja maatalouspolitiikassa taas tehtiin maareformeja ja edistettiin uudisraivausta sekä karjan tuotantomäärien nostamista. Uuden peltoalan raivaamista tuettiin raivauspalkkioilla ja korottomilla uudisviljelylainoilla, työkoneiden hankinnassa taas kehittyvä pankkilaitos ja etenkin osuuskassat olivat merkittävässä asemassa. Vuosina 1918–1922 säädetyillä laeilla mahdollistettiin se, että torpparit, lampuodit ja mäkitupalaiset saivat lunastaa itselleen heidän hallussaan olleet tilat edullisin ehdoin. Myös kokonaan maattoman väestön maansaantia helpotettiin.¹⁵⁵

Taulukko 1. Elinkeinorakenne Suomessa vuosina 1890–1940.

	Maa- ja metsätalous, % väestöstä	Teollisuus-, kaivos- ja rakennustoiminta, % väestöstä	Palvelut, % väestöstä	Elinkeino tuntematon, % väestöstä
1890	81	7	8	4
1910	74	12	8	5
1920	73	12	11	3
1930	70	14	13	2
1940	64	18	17	2

Lähde: Manninen 1976, 82.

Viljelmien lukumäärä ei maareformien seurauksena juurikaan kasvanut, olivathan viljelmät jo olemassa ennen omistussuhteiden muutoksia. Viljelyn maan pinta-ala kuitenkin kasvoi maareformien seurauksena. Uusilla itsenäisillä tiloilla alettiin useimmiten raivata uutta peltoa ja myös rakennuksia laajennettiin ja paranneltiin. Kiihkeimmillään uusien tilojen pellonraivaus oli kuitenkin vasta 1930-luvulla, sillä aluksi lunastusvelkojen maksuun tarvittiin rahatuloja, joten toiminta tähdättiin esimerkiksi metsätöihin. Tehdyn parannustyön hyödyt olivat ennen maareformeja usein menneet vieraisiin käsiin, kun taas omalla tilalla tästä ei ollut pelkoa. Tuotantoon tehdyt parannukset hyödyttivät viljelijää ja näkyivät elintason nousuna.

¹⁵⁵ Halila 1950, 199; Rantatupa 2004b, 419; Vihola 2004b, 356–359, 363–364.

Vuosina 1910–1941 Suomen peltoalan kasvu olisi ilman alueluovutuksia ollut noin 40 prosenttia (taulukko 4).¹⁵⁶

Taulukko 4. Suomen peltoalan kasvu 1910–1941 (sodassa menetetyt alueet mukaan lukien).

Vuosi	Pelto-ala, miljoonaa hehtaaria
1910	1,87
1920	2,02
1930	2,28
1941	2,62

Lähde: Vihola 2004b, 332-333.

Maatalouden aseman nousu ja itsenäisten pienviljelmien määrän kasvu helpottivat maatalousopetuksen saamista kansakoulun pakolliseksi aineeksi. Vuosina 1921–1923 vallinnut maatalouspula nosti entisestään huolta maatalouden tilasta, joskin samalla myös kansakoulun vaatimia taloudellisia uhrauksia kritisoitiin. Maatalouden tuottavuus vaikutti nyt entistä suuremmin elintarvikkeiden riittävyyteen, joten kunnollisten viljely- ja karjanhoitomenetelmien käyttöön saamista pidettiin ensiarvoisen tärkeänä. Entistä kiinteämmin hyvinvoinnin kasvattamiseen liitettiin tuotannon lisäksi myös kulutuksen ohjailu. Katsottiin, että tuotannon nousu ei yksin voinut parantaa kansantalouden tilaa, vaan myös kulutuksella oli tärkeä merkitys säästöjen synnyttäjänä. Näkemykset eivät olleet uusia, sillä kotitalousopetuksen kannattajat olivat jo pitkään puhuneet kotitalouden kahdesta eri puolesta. Maatalous tai miehen palkkatyö toi kotiin tuloja, joiden käyttämisestä perheenemäntä vastasi. Kuitenkin erityisesti maataloudessa ja työläisperheissä jako ei ollut näin selkeä molempien sukupuolten osallistuessa toimeentulon hankkimiseen. Monet naisjärjestöt pyrkivät kuitenkin vahvistamaan sukupuolten mukaista työnjakoa ja kotitaloudelle haluttiin saada tunnustus kansantalouden tärkeänä osana.¹⁵⁷

Järkevän kulutuskäyttäytymisen oppimiseen katsottiin tarvittavan ohjausta, kotitalousopetusta. Valtio antoi tukea järjestöille, jotka järjestivät kotitalouskursseja. Aluksi järjestäjinä olivat porvarilliset naisjärjestöt, kuten Martat ja Maatalousnaiset, mutta

¹⁵⁶ Vihola 2004b, 332–333, 362.

¹⁵⁷ Rinne 1984, 125; Sulkunen 1989, 80–83, 85–86.

myöhemmin myös sosiaalidemokraattinen naisliike alkoi järjestää kotitalousneuvontaa ja -opetusta. Eri puolueiden edustajat, erityisesti naisedustajat, tukivat kotitalouden ottamista kansakoulun opetusaineisiin. Kotitalouteen liitettiin myös lastenhoidon kehittäminen sekä kasvitarhanhoito. Esimerkiksi Miina Sillanpää perusteli kotitalousopetuksen yhteiskunnallista merkitystä seuraavasti:¹⁵⁸

*”Kun kotitaloudelliseen edistämistyöhön mitä läheisimmin liittyy työjärkipäisen pikkulastenhoidon aikaansaamiseksi maassamme [...] sekä kasvitarhaviljelyksen levittämiseksi ja edistämiseksi pienten kotien keskuuteen, jotta vaihtelevampaa ruokaa ja lisättyjä elintarpeita niille hankittaisiin, on ilmeistä että kysymyksessä on yhteiskunnallinen tehtävä, jolla on suuri merkitys sekä kunnalle että valtiolle.”*¹⁵⁹

Kasvitarhanhoidon avulla katsottiin saatavan monipuolisempaa ravintoa etenkin köyhemmille perheille ja ravintomäärää pystyttävän lisäämään edullisella tavalla. Martat kiinnittivät neuvonnassaan huomiota siihen, että puutarhatuotteiden myynnillä emännät voivat saada omaa rahaa, lisäksi puutarha lisäisi huomattavasti kodin viihtyisyyttä ja tarjosi tilaisuuden terveelliselle työskentelylle raikkaassa ulkoilmassa. Puutarhanhoito, erityisesti hyötykasvien osalta, muuttuikin yhä enemmän naisten työalaa kuuluvaksi, sillä naisten katsottiin pystyvän hoitamaan puutarhatyöt muiden töidensä ohessa. Vaikka keittiökasvitarhaa pidettiin ravintotaloudellisesti puutarhan tärkeimpänä osana, myös marjapensaiden, omenapuiden ja koristekasvien viljelyyn kannustettiin. Martoilla puutarha- ja kotitalousneuvonta kulkivat pitkään käsi kädessä, sillä neuvoja kaivattiin myös puutarhatuotteiden valmistamisessa ruoaksi. Kun kansakoulupuutarhureiden virat vuonna 1924 kustannussyistä lakkautettiin, monilla paikkakunnilla koulupuutarhan suunnittelussa apua antoivat maatalousjärjestöjen ja Martta-yhdistysten neuvot. Tällaista menettelyä suositeltiin esimerkiksi *Maalaiskansakoulun opetussuunnitelmassa* vuonna 1925.¹⁶⁰

---

¹⁵⁸ Sulkunen 1989, 85–87.

¹⁵⁹ Sulkunen 1989, 85–86.

¹⁶⁰ Halila 1950, 202; Kansakoulun opetussuunnitelmakomitea 1925, 171; Simonen 1961, 420–421.

4.5 Uudet oppi- ja opaskirjat

Luonnontiedon oppikirjoissa ei *Suuntaviivojen* julkaisemisen ja *Maalaiskansakoulun opetussuunnitelman* julkaisemisen välillä tapahtunut suurta muutosta. Maatalouden tulo pakolliseksi oppiaineeksi ei ehtinyt vaikuttaa, sillä odotettiin opetussuunnitelmakomitean ehdotuksia opetuksen järjestämisestä. Maataloudellinen oppiaines oli jo vakiintunut osa luonnontiedon oppikirjoja, joten sen ottamista kirjaan ei tarvinnut erikseen perustella. Osassa luonnontiedonkirjoista oli erillinen maatalousopin osio, osassa asioita käsiteltiin muun opetuksen lomassa, esimerkiksi hyötyeläinten yhteydessä selostettiin myös näiden hoitoa. Esimerkiksi Kivirikon ja Fieandtin kirjassa *Luonnontieto kansakouluja varten* ei erillistä maatalousopin osiota ollut, tosin kirja olikin kahdestoista painos jo vuonna 1906 julkaistusta alkuteoksesta. Kirja jakautui eläinoppiin, terveysoppiin, kasvioppiin, fysiikkaan ja kemiaan, lisäksi lyhyesti käsiteltiin maahan ja avaruuteen liittyviä asioita.¹⁶¹

Oppivelvollisuuslain syntymisen jälkeen, mutta ennen opetussuunnitelman uudistusta ilmestyi kolme uutta kasvitarhanhoidon oppi- tai opaskirjaa. Kirjat ilmestyivät vuonna 1922 ja jopa esipuheet oli kirjoitettu yhtä aikaa, huhtikuussa 1922. Oppivelvollisuuslaki ja siihen liittyneet asetukset antoivat aiheita kirjojen kirjoittamiseen, sillä kasvitarhaopetusta tuli antaa kevästä 1922 alkaen.¹⁶² Tosin yksi kirjoista oli jo aiemmin käsitellyn M. Hyvösen *Koulupuutarha –* kirjan uudistettu painos. Luultavasti kuitenkin senkin osalta lakiuudistus oli tehnyt toisen painoksen ottamisen ajankohtaiseksi.

Hyvösen kirjan suurin muutos oli se, että alkuperäinen kirja oli jaettu kahteen osaan, joista vain ensimmäinen osa julkaistiin *Koulupuutarhan* nimellä. Toinen osa, joka sisälsi ohjeet puutarhan viljelyä ja hoitoa varten, julkaistiin *Kotipuutarhuri*-nimellä. Näin ollen ainoastaan koulupuutarhan tarkoitusta sekä järjestelyä ja perustamista koskevat luvut sisältyivät kirjan toiseen painokseen. Sisällöllisesti kirjan toinen painos ei sisällä oikeastaan mitään uutta. Koska sisältö näin ollen on jo ensimmäisen painoksen yhteydessä käsitelty, ei siihen ole enää tarvetta palata.¹⁶³

---

¹⁶¹ Kivirikko ja Fieandt 1923.

¹⁶² Kalervo 1922, 4.

¹⁶³ Hyvönen 1922.

Toinen uusista kirjoista oli kansakoulupuutarhuri Kalle Kalervon kirjoittama *Nuori tarhuri*. Kirjasta tuli erittäin suosittu ja siitä otettiin uusia painoksia vuosina 1924, 1925 ja 1927. Kalervo ei juurikaan enää perustellut kasvitarhaopetuksen tarpeellisuutta. Sen sijaan hän toi kirjan alkulauseessa esiin uusimmat määräykset, jotka koskivat kasvitarhaopetusta. Kouluhallituksen kiertokirjeessä kesäkuun 5. päivänä 1918 oli annettu melko yksityiskohtaisia määräyksiä kasvitarhaopetuksesta:

”Jokaiseen kouluun järjestetään keittiökasvitarha, marjapensas- tai hedelmäpuu-osasto ja pieni taimisto sekä peltokasvien vuoroviljelysmaa, johon on suunniteltava sopiva viljelyskierto noin 4 m² kokoisiin ruutuihin.

Käytännölliset kasvitarhatyöt suoritetaan keväällä kahtena tai kolmena sopivana päivänä toukokuussa siten, että kolme viimeistä tuntia sekä tarpeen mukaan ylimääräistä aikaa käytetään tähän työhön. Jos sääsuhteet eivät salli kaikkien kasvitarhatöiden loppuun suorittamista toukokuussa, niin on lasten tultava niitä varten kouluun kesäkuun alussa.

Kesän aikana kokoontuvat oppilaat koululle yhdeksi tai pariksi päiväksi saamaan opetusta kitkemisessä, harventamisessa ja muussa kasvitarhan kesähoidossa.

Syksyllä käytetään sadon korjaamiseen ynnä opastukseen kasvisten käytössä, maan lannoittamiseen ja kääntämiseen sekä pensaiden hoitoon muutamina päivinä pari viimeistä tuntia sekä tarpeen mukaan ylimääräistä aikaa.

Tietopuolista opetusta kasvitarhanhoidossa annetaan 3:n ja 4:n osaston oppilaille kevätlukukaudella noin 12 tuntia, jotka otetaan luonnontiedon opetusajasta.”¹⁶⁴

Annetut ohjeet olivat siis hyvin seikkaperäisiä aina opetukseen käytettävien tuntien sijoittelua myöten. Edellä olevien ohjeiden lisäksi kouluhallitus oli määrännyt, että puutarhanhoidon opetuksesta voitiin antaa numero todistukseen. Uusien määräysten mukaan koulupuutarhojen perustamiskustannuksiin, taimien hankintaan ja ”tarpeellisten työaseiden” ostoon saatiin valtionapua 2/3 kustannuksista. Kalervo toivoi, että kasvitarhaopetus olisi kaikkialla yhdenmukaista ja tuottaisi hyötyä, mutta asiaa vaikeutti se, että vanhemman polven opettajat eivät olleet seminaariaikanaan saaneet opastusta kasvitarhanhoidon opetukseen.¹⁶⁵

---

¹⁶⁴ Kalervo 1922, 3–4.

¹⁶⁵ Kalervo 1922, 4.

Kalervon kirjassa annettiin ohjeita puutarhan perustoihin, keittiökasvitarhan hoitoon ja marjojen ja hedelmäpuiden kasvatukseen. Hyvin lyhyesti käsiteltiin myös kaunistuspensaiden ja -puiden järjestely ja istutus. Erityinen osa-alue, johon koulukasvitarhakirjoissa harvoin annettiin ohjeita, oli siemenviljely. Kalervo oli sitä mieltä, että jokaisen tuli omilla viljelmillään tuottaa kotipuutarhassa tarvitsemansa siemenet itse. Tällöin varmistettiin sellaisten siementen saanti, joista kasvavat kasvit menestyivät alueella. Kasvattamalla siemenet itse voitiin myös säästää rahaa.¹⁶⁶

Oppilaskasvitarhan järjestelystä Kalervo antoi hyvin yksityiskohtaiset ohjeet penkkien ja käytävien leveyttä ja kasvien järjestystä myöten. Jokaisen kolmannen osaston oppilaan viljeltäviksi tulivat seuraavat kasvit: ”1 musta viinimarjapensas, 5 mansikkapensasta, 1 alue silpoherneitä, 1 alue perunia, 1 alue nauriita, 1 alue punajuuria, 1 alue sipulia ja penkin päähän poikittain kaksi riviä kukkia”¹⁶⁷. Osa kolmannen osaston oppilaista sai viljellä silpoherneiden sijaan sokerihernettä. Yhden alueen koko oli ”tärkeimmillä kasveilla” metrin levyinen ja 1,5 metrin pituinen, ”vähemmän tärkeillä” kasveilla hieman pienempi.¹⁶⁸

Jokaiselle neljännen osaston oppilaalle tuli viljeltäviksi: ”1 raparperipensas, 1 karviaismarjapensas, 8 kaalia, 1 alue lanttuja, 1 alue sikuria tai palsternakkoja, 1 alue porkkanoita ja yhden m²:n suuruiselle alueelle 1 rivi retiisiä, 1 salaattia, 1 persiljaa ja 1 tilliä ja penkin päähän poikittain 2 riviä kukkia, vaan erilaisia kuin III:n osaston oppilasten”¹⁶⁹. Opetusaiheet oli siis jaettu niin, että kolmannella ja neljännellä osastolla tutustuttiin eri kasvien viljelyyn. Kalervo ei tunnu tukeneen ajatusta oppilaiden kotikasvitarhoista, sillä hän ei mainitse asiaa kirjassa lainkaan.¹⁷⁰

Kolmas uusista kasvitarhakirjoista oli Suomen Koulukasvitarhayhdistyksen julkaisema *Koulukasvitarhan järjestely maalla ja kaupungissa*. Myös tässä kirjassa esiteltiin uusimpia säädöksiä, jotka olivat nostaneet kasvitarhaopetuksen asemaa kansakoulussa. Yhdistys piti kasvitarhatyöskentelyä oivana tapana kasvattaa nouseva polvi isänmaataan rakastaviksi kansalaisiksi. Yhdistys teki eron maalaiskansakoulun ja kaupunkikansakoulun kasvitarhojen välille. Maalla opetuksen tarkoituksena oli ”levittää harrastusta kasvitarhanhoitoon, niin että

---

¹⁶⁶ Kalervo 1922, 39–40.

¹⁶⁷ Kalervo 1922, 69.

¹⁶⁸ Kalervo 1922, 67–69.

¹⁶⁹ Kalervo 1922, 69.

¹⁷⁰ Kalervo 1922, 69.

kasvitarhoja syntyisi koteihin, ja että olevat kasvitarhat pidettäisiin kunnossa ja niitä edelleen kehitettäisiin”¹⁷¹. Koulukasvitarhan tuli olla esimerkkinä ympäristölleen, mutta pelkkä esimerkki ei kuitenkaan riittänyt, vaan oppilaat tuli totuttaa tekemään havaintoja ja käytännön työtä koulukasvitarhassa. Koulukasvitarhan tuli sisältää keittiökasvitarha, hedelmä- ja marjaosasto sekä koristekasvitarha. Erikseen piti olla taimisto, jonka tuotteita voitiin jakaa oppilaille ja myös myydä ympäristöön. Maanviljelyopetuksen havainnollistamiseksi tuli varata tilaa koeruuduille.¹⁷²

Yhdistys ei hyväksynyt sitä ajatusta, että vanhempien vastustuksen tähden oppilaille ei saisi teettää töitä kasvitarhassa, jonka hyöty tuli opettajalle. Juuri tässä puutarhassa tuli tapahtua opetuksen, mutta se ei suinkaan ollut ajatuksetonta raatamista, vaan muihin kouluaineisiin rinnastettavaa oppimista, joka tapahtui säädösten mukaan ja kouluaikana. Vain käytännön työn kautta oppilaat voisivat saavuttaa riittävät taidot esimerkiksi maanmuokkauksessa, kylvämisessä ja kasvien lisäämisessä. Kuitenkin suurin osa työstä jäi opettajan tehtäväksi, sillä lapsilla ei saanut teettää töitä enempää, kuin oppiminen vaati. Opittuja taitoja oppilaan tuli kuitenkin yhdistyksen mukaan harjoittaa kotikasvitarhassa, jonka sopivaksi laajuudeksi määriteltiin aari. Oppilaille voitiin antaa siemenet ja taimet koulun puolesta ja oppilas sai pitää kasvitarhansa sadon. Koska kaikkia töitä ei voitu opettaa keväällä ennen koulun päättymistä, tuli oppilaiden tulla kesälläkin koulukasvitarhaan joitakin töitä oppimaan.¹⁷³

Opettajalle kesäopetus toi hankaluuksia, mutta yhdistyksen mukaan ne eivät olleet voittamattomia. Opettajilla tuli olla lämmintä, isänmaallista mieltä, osaaottavaista suopeutta lähimmäistä kohtaan ja rakkautta luontoon. Näin kasvitarhatyöskentely pääsi täyteen voimaansa ja levitti siunauksellista vaikutusta ympäristöön. Yhdistys oli vakuuttunut, että ajan myötä työ kyllä palkitsi kaikki vaivat.¹⁷⁴

Kotikasvitarhojen hoidossa tärkeää oli valvonta, jotta kasvitarhojen hoito tapahtui asianmukaisella tavalla. Valvonnan saattoi yhdistyksen mielestä suorittaa opettajan sijaan kunnallinen kasvitarhanhoidonneuvoja, jos tällainen kunnassa oli, tai oppilaista voitiin koota lautakunta tarkistamaan kasvitarhoja. Oppilaista muodostettua lautakuntaahan oli ehdottanut

---

¹⁷¹ Koulukasvitarhan järjestely maalla ja kaupungissa, 6.

¹⁷² Koulukasvitarhan järjestely maalla ja kaupungissa, 3–4, 6–7, 12–14.

¹⁷³ Koulukasvitarhan järjestely maalla ja kaupungissa, 8–10.

¹⁷⁴ Koulukasvitarhan järjestely maalla ja kaupungissa, 15–16.

jo Mikael Soininen kirjassaan *Maalaiskansakoulun uudistuksesta*. Oppilaiden oli myös pidettävä päiväkirjaa havainnoistaan ja kasvitarhassa tapahtuneesta edistyksestä.¹⁷⁵

Kaupungeissa taas kasvitarhoilla oli erilainen merkitys:

*”Etupäässä se on suojeluskasvatusta. Nuoriso on suojeltava katuelämän monilta sekä fyysillisiltä että ennen kaikkea psyykkisiltä vaaroilta; kasvitarhapuuhiilu, joka niin runsain määrin tarjoaa virkistävää toimintaa ja mieltä raitistuttavaa terveellistä mielleainesta, edustaa varmaankin parhaimpia käytettävissä olevia suojelukeinoja. Joka päivä säännöllisesti vapaassa luonnossa suoritettu kasvitarhatoiminta on myöskin hyvin tehokasta kesävirikystä sille koulunuorisolle, joka vähävaraisuutensa tähden on pakotettu viettämään kesänsä kaupungin epäräitissä oloissa, joita nykyään ahtaat asunto-olot vielä suuresti vaikeuttavat.”*¹⁷⁶

Kirjassa kaupunkien toimintaa koskevien ehdotusten pohjana olivat kokemukset Tampereen kasvatustalouden kasvitarhatoiminnasta. Tärkeää yhdistyksen mielestä oli, että myös kaupunkilaislapset pääsivät kosketuksiin luonnon kanssa. Myös työllä sinänsä oli kasvatuksellista arvoa. Kasvitarhat tarjosivat mahdollisuuden oppia asioita, mutta keskeistä oli, että maa oli kasvukuntoista ja työllä oli menestymisen edellytyksiä. Huonossa maassa kasvit eivät menestyneet ja lasten innostus asiaa kohtaan hävisi. Palstojen mitoituksessa ja kasvien valinnassakin oli otettava huomioon, kuinka suuren alan ja millaisia kasveja lapsi jaksoi hoitaa. Toisaalta liian pieni palsta ei tuottanut taloudellista hyötyä eikä silloin saanut kotienkaan arvostusta.¹⁷⁷

Yhdistys suositteli ryhmätyötä viljelyssä. Koko kasvitarhassa tuli toteuttaa viljelykiertoa. Lapset jaettiin viiden hengen ryhmiin. Ryhmä sai viljeltäväkseen palstan jokaisesta viljelykierron vaiheesta, kustakin palstasta jaettiin penkit jokaiselle lapselle. Tietyllä palstalla tuli viljellä vain niitä kasveja, jotka vuoroviljelyksessä kyseisen palstan osaksi sattuivat. Viljelykasvit olivat kutakuinkin samat, kuin maallakin. Yhteistoiminnassa voitiin hyödyntää

---

¹⁷⁵ Koulukasvitarhan järjestely maalla ja kaupungissa, 10–11.

¹⁷⁶ Koulukasvitarhan järjestely maalla ja kaupungissa, 17.

¹⁷⁷ Koulukasvitarhan järjestely maalla ja kaupungissa, 18–19, 30.

ryhmätyön hyvät puolet, kuten toverikuri, ryhmähenki ja parantunut työteho, ja kuitenkin samalla jokainen lapsi sai oman penkkinsä viljeltäväksi.¹⁷⁸

Lasten kasvitarhasta ei kuitenkaan Koulukasvitarhayhdistyksen mielestä saanut tehdä työsiirtolaa, vaan myös leikille ja urheilulle oli varattava aikaa ja tilaa. Kasvitarhaan oli pyrittävä luomaan maalaiselämän tuntu. Ihanteellista oli, jos kasvitarhan yhteyteen voitiin järjestää urheilukenttä, uimaranta ja varjoisia alueita lepoa varten. Myös satuja ja sopivia kertomuksia voitiin lukea ja jonkinlaista askartelua harrastaa.¹⁷⁹

Kaupunkilasten kasvitarhaopetusta ei kuitenkaan saanut jättää vain kesäisten palstojen varaan, vaan kaikille viidensille ja kuudensille luokalle tuli järjestää oma luokkakasvitarhansa. Opetus tuli järjestää keväällä ja kesällä hoito oli niiden oppilaiden vastuulla, jotka viettivät kesänsä kaupungissa. Kasvitarhanhoitajien tuli tehdä muistiinpanoja palstanhoidosta ja kasvien kasvusta, merkintöjen perusteella heidän tuli sitten esitellä toimensa luokkatovereilleen. Syksyllä sadonkorjuu ja syystyöt toimitettiin koko luokan voimin ja sato vietiin kouluruokalan varastoon.¹⁸⁰

5. Kasvitarha- ja maatalousopetus vakiintuu

5.1 Maalaiskansakoulun opetussuunnitelma 1925

Poliittisen tilanteen muututtua vuonna 1918 kutsuttiin aiemmin työnsä kesken jättämään joutunut opetussuunnitelmakomitea jälleen koolle ”*tarkistamaan ja päätökseen saattamaan työnsä, mikäli se koskee maalaiskansakoulun molempia asteita, alemmaa ja ylempää kansakoulua, sekä maalaiskansakoulun jatko-opetusta*”¹⁸¹. Komitean työ pääsi kuitenkin kunnolla alkuun vasta vuonna 1923, sillä komitean puheenjohtaja Soininen toimi politiikassa opetusministerinä, kansanedustajana sekä oppivelvollisuuskomitean jäsenenä.¹⁸²

---

¹⁷⁸ Koulukasvitarhan järjestely maalla ja kaupungissa, 20–23.

¹⁷⁹ Koulukasvitarhan järjestely maalla ja kaupungissa, 19, .

¹⁸⁰ Koulukasvitarhan järjestely maalla ja kaupungissa, 29–30.

¹⁸¹ Kansakoulun opetussuunnitelmakomitea 1925, 5.

¹⁸² Kansakoulun opetussuunnitelmakomitea 1925, 4–5.

Komitean jäsenistön terveydentila vaikeutti osaltaan komitean työtä. Tarkastaja Aminoff kuoli jo joulukuussa 1918, Aina Johansson ei sairaalloisuutensa vuoksi kyennyt osallistumaan komitean työhön ja komiteatyön loppuvaiheessa puheenjohtaja Soininen sairasti syövän loppuvaihetta. Soininen ehti kuitenkin ennen kuolemaansa vuonna 1924 saada valmiiksi yläkoulun opetusta koskevat suunnitelmat. Alakoulun osuuden kirjoitti lehtori Oksala. *Maalaiskansakoulun opetussuunnitelma* valmistui tammikuussa 1925. Koska maaseudulla alakansakoulut eivät vielä olleet saaneet vakiintunutta asemaa, oli suunnitelma alakansakoulun osalta suurpiirteisempi kuin yläkansakoulun osalta. Komitea katsoi, että vasta kokemuksen myötä voitiin antaa tarkempia alakansakoulua koskevia ohjeita.¹⁸³

Vuonna 1935 ilmestyikin Aukusti Salon kirjoittama *Alakansakoulun opetussuunnitelma*, joka sisälsi tarkkoja suunnitelmia alakansakoulun opetuksen järjestämisestä. Johtavana teemana *Alakansakoulun opetussuunnitelmassa* oli kokonaisopetusperiaate, jonka mukaan eri oppiaineiden opetusaineksen oli muodostettava yhtenäinen kokonaisuus. Lapsia oli myös ohjattava omatoimisuuteen. Salon ajatukset saivat vahvan sijan suomalaisissa alakansakouluissa ja opetus rakennettiin hänen esittämiensä periaatteiden mukaiseksi. Kun Salon suunnitelma ei kuitenkaan tuonut juuri uutta kasvitarha- ja maatalousopetukseen, ei sitä käsitellä tämän laajemmin.¹⁸⁴

Alakansakoulun suunnitelma noudatti pitkälti jo *Suuntaviivoissa* esitettyjä periaatteita. Havainto-opetuksen nimi oli kuitenkin muutettu ympäristöopetukseksi, kuten Salo oli *Alakansakoulun opetussuunnitelmassaan* vuodelta 1921 ehdottanut. Alakansakoulun ainoana tehtävänä ei enää tullut pitää yläkansakoulun vaatimien taitojen opetusta, vaan lapsen kokonaisvaltaista kehittämistä. Komitea korosti havaintojen ja toiminnan osuutta alakansakoulun työssä. Näin komitean voidaan katsoa yhdistäneen herbartilais-zilleriläisen pedagogiikan ja työkoulu pedagogiikan näkemyksiä.¹⁸⁵

Ympäristöopetuksessa tuli lähteä liikkeelle lapsen lähipiiristä eli kodista ja koulusta. Opetuksessa tuli käsitellä erilaisia kodin askareita, ammatteja, työvälineitä, sukulaisuussuhteita, juhlia, liikennevälineitä, rakennuksia, terveydenhoitoon ja puhtauteen liittyviä kysymyksiä sekä luonnonilmiöitä, eläimiä ja kasveja. Esimerkiksi viljelyskasveihin ja

---

¹⁸³ Kansakoulun opetussuunnitelmakomitea 1925, 5–6.

¹⁸⁴ Halila 1950, 58–59, 61, 65; Kansakoulun opetussuunnitelmakomitea 1925, 5–6, Salo 1935.

¹⁸⁵ Halila 1950, 57; Kansakoulun opetussuunnitelmakomitea 1925, 8–11; Salo 1921, 11.

kotieläimiin voitiin tutustua havaintoja ja erilaisia askartelutehtäviä tekemällä, mutta myös kasvien hoito ja lintujen ruokinta mainittiin työmuotoina. Kouluihin hankittiinkin pikkuhiljaa idätyslaatikoita, lintulautoja ja kukkaruukkuja kasvien kasvatusta varten. Oppikirjaa ei ympäristöopetuksessa alaluokilla komitean mukaan tarvittu. Opetuksen tavoitteena oli luoda pohjaa yläkansakoulun luonnontiedon ja maantiedon opetukselle. Yksiopettajaisessa alakoulussa ympäristöopetukselle ja siihen liittyvälle työskentelylle oli varattu ensimmäisellä luokalla 4,5 viikkotuntia ja toisella luokalla 5 viikkotuntia. Alakouluissa, joissa opetusaika oli 18 tai 12 viikkoa, tuli ympäristöopetukselle varata neljä vuosiviikkotuntia molemmilla alaluokilla. Kaksiopettajaisissa alakansakouluissa taas molemmilla luokilla tuli olla 6 viikkotuntia ympäristöopetusta.¹⁸⁶

Yläkansakoulun suunnitelmassa koulun lähentäminen käytännölliseen elämään oli edelleen komitean johtoajatuksena. Komitea lainaa kansakouluntarkastajan lausuntoa, jonka mukaan opetus oli tehtävä niin käytännölliseksi ja jokapäiväistä elämää koskevaksi, että kansa todella kokisi kansakoulun hyödyllisenä ja kansan omana laitoksena. Myös Juhani Leppälän kirjassaan *Maatalous ja kansakoulu* esittämät mielipiteet olivat tehneet komiteaan vaikutuksen. Eduskunnassa oli säädetty, että maatalouden tuli kuulua kansakoulun oppiaineisiin. Kansakouluväen piirissä asialla oli myös suurta kannatusta.¹⁸⁷

Kuitenkin *Suuntaviivoissa* esitetyt kannat olivat herättäneet myös vastustusta etenkin liiallisen hyödyn painottamisen ja uskonnon aseman heikentämisen osalta. Komitea puolustautui nyt näitä syytöksiä vastaan sanomalla, ettei yksin hyöty ohjannut maatalousopetusta, vaan sillä oli myös kasvattava ja jalostava vaikutus. *”Luojan töiden suuruutta ei voisi näkyä kasvien kasvussa ja luontokappaleiden elämässä, jos ne vain ovat ihmisen vaikutuksen alaisia.”*¹⁸⁸ Maatalousopetuksen kautta oppilaat oppivat näkemään Luojan luomistyön suuruuden ja myös suhtautumaan luontoon hellästi ja kunnioittavasti. Oppilaat oppivat myös tekemään kodin töitä ja näin he kykenivät auttamaan vanhempiaan.¹⁸⁹

Yläkansakoulun pedagogiikan komitea tiivistä viiteen ydinkohtaan:

”1) liittyminen mielenkiintoiseen ja tunnettuun;

---

¹⁸⁶ Halila 1950, 57, 63; Kansakoulun opetussuunnitelmakomitea 1925, 10–14, 20–23, 37, 41, 43; Salo 1921, 11.

¹⁸⁷ Kansakoulun opetussuunnitelmakomitea 1925, 45–47.

¹⁸⁸ Kansakoulun opetussuunnitelmakomitea 1925, 49.

¹⁸⁹ Kansakoulun opetussuunnitelmakomitea 1925, 47–51.

2) kullekin ikäasteelle soveltumattoman opetusaineksen karttaminen;

3) suurin saavutettavissa oleva havainnollisuus;

4) suurin saavutettavissa oleva oppilaiden omatoimisuus; ja

5) huolenpito opitun pääkohtain muistamisesta.

*Kukin näistä erikseen ja kaikki yhteisesti ovat omiansa edistämään opetuksen yleistä päämäärää: harrastuksen herättämistä ja voimain kehitystä.*¹⁹⁰

Erytisesti omatoimisuutta päästiin toteuttamaan ruumiillisen työn avulla. Veisto ja muu käsityö, kasvitarhaopetus ja talousaskareiden toimittaminen kotitaloudessa edistivät oppilaiden omatoimisuutta. Koululaitoksen laajuuden takia komitea arveli, että kirjakoulun muuttaminen työkouluksi oli vaikeaa. Ehkä opetuksen liialliseen ammattimaisuuteen kohdistuneiden syytösten vuoksi komitea korosti, että tavoitteena ei ollut muuttaa koulua pelkästään käsillä tehtävän työn kouluksi, vaan työ oli yksi opetusmenetelmistä.¹⁹¹

Uudessa suunnitelmassa luonnontieto ja voimistelu saivat lisätunteja. Yläkansakoulun ensimmäisellä ja toisella luokalla eli koko kansakoulun kolmannella ja neljännellä luokalla opetettiin neljä viikkotuntia kotiseutuoppia ja maantietoa, kun aiempi tuntimäärä oli ollut kaksi tuntia. Koska kotiseutuoppi ja maantieto eivät sisällä varsinaista kasvitarha- ja maatalousopetusta, ei niitä käsitellä tämän tarkemmin. Aiemmin luonnontiedolla oli ollut kolme viikkotuntia yläkansakoulun kolmannella ja neljännellä luokalla eli koko kansakoulun viidennellä ja kuudennella luokalla. Uuden suunnitelman mukaan yksiopettajaisessa yläkansakoulussa, jossa opettaja opetti neljää luokka-astetta, luonnontietoa tuli opettaa kuusi viikkotuntia yläkansakoulun kolmannella ja neljännellä luokalla. Supistetuissa kouluissa luonnontietoa tuli olla ylemmillä luokilla 5 tuntia viikossa, useampiopettajaisissa kansakouluissa taas 6 tuntia viikossa.¹⁹²

Luonnontiedon sisällä sen eri osille oli varattu oppitunteja niin, että ensimmäisenä vuonna eläinoppi ja fysiikka saivat 40 opetustuntia, maantieto 50 tuntia, kotitalous- ja raittiusoppi 40 tuntia ja kotieläin- ja kasvitarhaoppi 40 tuntia. Toisena vuonna kasviopille ja kemialle oli varattu 40 tuntia, maantiedolle 50 tuntia, terveystieto- ja raittiusopille 40 tuntia ja maanviljelys- ja kasvitarhaopille 40 tuntia. Maataloudellisille aineille oli siis yläkansakoulun kolmannella ja neljännellä luokalla varattu yhteensä 80 tuntia. Eläin- ja kasviopille varattu pieni tuntimäärä

---

¹⁹⁰ Kansakoulun opetussuunnitelmakomitea 1925, 53.

¹⁹¹ Kansakoulun opetussuunnitelmakomitea 1925, 56–58.

¹⁹² Kansakoulun opetussuunnitelmakomitea 1925, 60–65.

selittyy sillä, että osa aiemmin näiden aineiden yhteydessä opetetusta aineksesta siirrettiin maataloudellisten aineiden yhteydessä opetettaviksi.¹⁹³

Maanviljelysopin yhteydessä komitea palasi vanhaan kiistaan siitä, tuliko maanviljelyä opettaa kansakoulussa. Toisten mielestä se oli sekä teoreettisesti että käytännön työnä liian vaativaa nuorille oppilaille, toisten mielestä taas se oli kansakoulun tärkein oppiaine ja etenkin koulun ja kodin yhteyden tärkein ylläpitäjä. Kun maatalousopetus nyt oli määrätty kansakoulun pakolliseksi oppiaineeksi, katsoi komitea, ettei maanviljelyä voitu käsitellä puhtaasti teoreettiselta kannalta. Kuitenkin varsinainen peltoviljely oli liian raskasta lasten heikoille voimille, joten komitea päätyi ehdottamaan jo aiemminkin suositeltua peltokasvien koeruutuviljelyä yhdistettynä kasvitarhanhoitoon. Oppilaiden tuli myös havainnoida maataloustöiden suorittamista kotona. Näin oppilaat pääsivät toteuttamaan havainnoinnin ja omatoimisuuden vaatimusta ja lopuksi voitiin vertailla sitä, kuinka työt kotona suoritettiin ja kuinka ne oppien mukaisesti olisi parasta suorittaa. Tarkkailun ja keskustelun avulla voitiin komitean mukaan myös nostaa kotoisten töiden arvostusta ja ehkäistä maaltapakoa. Maatalousopetukseen kuului myös lyhyt metsänhoidon osuus, johon liittyi jo aiemmin kannatusta saanut metsänistutuspäivä.¹⁹⁴

Kasvitarhanhoidon osalta komitea asettui kannattamaan kotikasvitarhajärjestelmää, missä tämä vain oli mahdollista. Näin kesäinen työ kasvitarhassa helpottui ja oppilas totutettiin siihen, että kasvitarhanhoito ei ollut vain jokin koulussa opittava, vaan myös kotona toteutettava asia. Opetuksen antamisen ja tarhojen valvonnan suhteen komitea toisti Soinisen *Maalaiskansakoulun uudistuksessa* esittämät näkökannat. Samoin ehdotukset kotieläinopin opettamisesta noudattivat Soinisen ehdotuksia.¹⁹⁵

Komitean ehdotuksia maalaiskansakoulun opetussuunnitelmaksi ei vahvistettu noudatettavaksi, joten uudistusten tekeminen jäi kansakoulujen oman harkinnan varaan. Kuitenkin ohjeita varsin laajalti noudatettiin ja ohjeet suuntasivatkin vahvasti koulun opetusta 1930-luvun lopulle saakka.¹⁹⁶

---

¹⁹³ Halila 1950, 172–173; Kansakoulun opetussuunnitelmakomitea 1925, 66.

¹⁹⁴ Halila 1950, 200; Kansakoulun opetussuunnitelmakomitea 1925, 164–167, 170.

¹⁹⁵ Kansakoulun opetussuunnitelmakomitea 1925, 172–174.

¹⁹⁶ Halila 1950, 152–153.

5.2 Uuden opetussuunnitelman mukaiset luonnontiedon oppikirjat

Kansakoulu-uudistusten jälkeen luonnontiedon oppikirjoja ilmestyi tiheään tahtiin. Uudet kirjat järjestettiin yleensä opetussuunnitelmakomitean mietinnössä esiintyneiden näkökantojen mukaiseksi. Esimerkiksi Järvisen ja Saarialhon *Kansakoulun luonnonkirja* vuodelta 1926 oli järjestetty kahdeksi vuorokurssiksi. Ensimmäinen vuorokurssi alkoi kasvitarhan syystöillä, jatkui eläinopilla, luonnonopin perusoppimäärällä, fysiikalla ja kotieläinten hoidolla. Toinen vuosikurssi puolestaan alkoi kasviopilla, jatkui metsänhoidolla, kemialla, ihmisen ruumiinrakenteella, toiminnalla ja hoidolla. Tämän jälkeen käsiteltiin kasvien sisärakenne ja elintoiminnot, maanviljelysoppi sekä kasvitarhan kevättyöt.¹⁹⁷

Maataloudellinen oppiaines kuului itsestään selvästi luonnontiedon oppikirjaan, eikä sen mukaan ottamista tai järjestelyä tarvinnut enää perustella. Kirja ei tosin sisältänyt lainkaan alkulausetta, vaan sen sai kirjan ilmestymisaikaan pyydettyä kirjakaupasta. Ilmoituksen mukaan alkulauseessa selostettiin kirjan käyttöä, joten tuskin siinäkään olisi perusteltu oppikirjan sisältöä sinänsä. Vuonna 1934 ilmestyi Järvisen kirjoittama *Luonnonhistorian opetus*, jonka mainittiin olevan toinen osa ohjeista *Kansakoulun luonnonkirjan* käyttäjille. Ainakin tämä kirja sisälsi ainoastaan syventävää tietoa luonnonkirjan kasvioppia käsittelevästä osasta sekä neuvoja eri aiheiden käsittelyyn. Järvisen ja Saarialhon kirja saavutti suuren suosion ja välillä jopa puolella Suomen kansakouluista oli kyseinen kirja käytössä.¹⁹⁸

Albin Näätäsen ja Vilho Setälän 1920- ja 1930-luvun vaihteessa ilmestyneet *Kansakoulun luonnontieto* -nimiset kirjat sen sijaan olivat uudenlaisia oppikirjoja siinä mielessä, että kaupunki- ja maalaiskansakouluja varten ilmestyivät erilaiset painokset. Kirjoissa oli myös enemmän värikuvia, kuin aiemmissa luonnontiedon kirjoissa. Kaupunkikoulujen luonnontieto mahtui yhteen kirjaan, kun taas maalaiskoulujen luonnontieto ilmestyi kahtena kirjana, jotka kumpikin sisälsivät yhden vuorokurssin. Kaupunkikansakouluja varten ei ollut olemassa virallista opetussuunnitelmaa, joten Näätäsen ja Setälän kirja oli järjestetty Helsingin kouluissa noudatettavan suunnitelman mukaiseksi.¹⁹⁹

---

¹⁹⁷ Järvinen ja Saarialho 1926.

¹⁹⁸ Halila 1950, 175; Järvinen ja Saarialho 1926.

¹⁹⁹ Näätänen ja Setälä 1929a; Näätänen ja Setälä 1929b; Näätänen ja Setälä 1930.

Kaupunkikansakoulujen oppikirjassa kasvitarhaoppi esitettiin yhtenä kokonaisuutena, kun taas maaseudulla se oli jaettu kahteen eri vuosikurssiin. Ensimmäisessä kirjassa kasvitarhaopin osuus oli ehkä hieman yllättäen pidempi, kuin jälkimmäisissä kirjoissa. Tämä selittyy kuitenkin sillä, että maalaiskansakoulujen kirjassa osa puutarhatöistä selostettiin maanviljelyn yhteydessä. Maanviljelysoppi oli kaupunkikirjassa ainoastaan kahdentoista sivun mittainen, kun taas maaseutukirjassa sille omistettiin 45 sivua. Kansakoulusäädösten ja myös käytännön hyödyn valossa tämä on varsin ymmärrettävää, maanviljely kun ei ollut kaupunkien pääelinkeino, sen opettaminen voitiin korvata kaupungeissa jonkin toisen alan opetuksella. Metsänhoitoa käsiteltiin molemmissa kirjoissa suurin piirtein samalla tavalla, mutta kotieläinten hoitoa käsiteltiin maalla noin kaksinkertaisella sivumäärällä kaupunkiin verrattuna.

Eroja kirjojen laajuudessa selittää erilaisten painotusten lisäksi se, että suunnitelma kaupunkikansakouluja varten oli tehty huomattavasti pienemmälle tuntimäärälle. Kun maalla luonnontietoa tuli opettaa kuusi viikkotuntia yläkoulun kolmannella ja neljännellä luokalla (kansakoulun viidennellä ja kuudennella), Helsingissä ainetta opetettiin kansakoulun neljännellä ja viidennellä luokalla molemmilla kaksi tuntia ja kuudennella kolme tuntia viikossa.²⁰⁰

Maalaiskouluja varten tehdyssä ensimmäisen vuorokurssin kirjassa annettiin joitain ohjeita käytännön opetukseen. Kotieläinoppia koskien tekijät huomauttivat, että navettaa, tallia, sikalaa ja kanalaa käsiteltäessä tuli lähteä retkelle kylän parhaaseen taloon, jossa tuli tehdä havaintoja opetuksen lähtökohdaksi. Kun opetussuunnitelmakomitea suositteli havaintojen tekemistä lähinnä oppilaiden kotona, tahtoivat Näätänen ja Setälä havaintoja tehtävän esimerkillisesti hoidetulla tilalla. Kasvitarhanhoidon yhteydessä taas muistutettiin käytännön työn merkityksestä. Pelkkä luokassa läpikäyty teoreettinen tieto ei riittänyt, vaan opetuksen tuli tapahtua koulukasvitarhassa, jotta lapset sitten osasivat tehdä samat työt kotikasvitarhassaan.²⁰¹

Vuonna 1938 ilmestyi Luotolan, Miettisen, Ranniston ja Saaren kirjoittama *Kansakoululaisen luonnontieto*, jonka lisäksi kirjoittajilta ilmestyi opettajan rinnakkaispainos. Opettajan painos

---

²⁰⁰ Kansakoulun opetussuunnitelmakomitea 1925, 63; Näätänen ja Setälä 1929a, 3–4.

²⁰¹ Näätänen ja Setälä 1929b, 3–4.

sisälsi ohjeita erilaisten luonnontiedollisten tehtävien ja kokeiden suorittamiseen, lisätietoja käsiteltävistä aiheista sekä kurssin laajentamis- ja supistamisedotuksia. Itse luonnontiedon kirja oli sisällöltään suppeampi kuin aiemmat kirjat, mutta tekijät perustelivat tätä sillä, että tarkoituksena oli käydä vähemmän asioita, mutta syvällisemmin. Erityisesti pyrittiin ottamaan huomioon oppilaiden omatoimiset kokeet ja askartelut, mitä voidaan pitää opetussuunnitelmakomitean periaatteiden mukaisena. Sivumäärät olivat kirjassa pieniä, esimerkiksi kasvitarhanhoito käsiteltiin 12 sivussa, maanviljelysoppi 11 sivussa. Kotieläinopille oli varattu 20 sivua ja metsänhoidolle seitsemän sivua. Jokaisessa kappaleessa oli kuitenkin erilaisia tehtäviä ja kokeita, joita oppilaat saivat tehdä. Kirja sisälsi myös huomattavan määrän värikuvia. Minkäänlaista vuorokurssien huomioimista kirjassa ei ollut, joten todennäköisesti sitä suosittiin lähinnä moniopettajaisissa kansakouluissa.²⁰²

Samana vuonna *Kansakoululaisen luonnontiedon* kanssa ilmestyi Reinilän ja Koposen *Omatoimisen koulun luonnontieto*. Jo nimestä voi päätellä, että tämäkin kirja korosti oppilaiden omatoimista työskentelyä. Alkulauseessa tekijät kehuivat Hainarin ja Lindénin *Kansakoulun luonnontietoa* sen selkeydestä ja yhtenäisyydestä. Tekijät katsoivat kuitenkin, että pedagogikaltaan kirja oli vanhentunut, sillä se antoi vastaukset suoraan oppilaalle. Uusi kirja halusi kannustaa omatoimiseen ja kokeelliseen työskentelyyn. Kirjan yhteydessä tuli käyttää työkirjaa eli vihkoa, johon oppilaiden tuli selostaa tekemänsä tehtävät sekä piirtää käsiteltäviä asioita valaisevia kuvia.²⁰³

Tekijöiden mukaan opettajan tuli huomioida paikalliset olot, esimerkiksi Pohjois-Suomessa mehiläisten hoitoa ei kannattanut käsitellä kovinkaan pitkästi, kun taas porotalouden käsittelyyn kannatti käyttää huomattavasti enemmän aikaa. Metsänhoitokysymykset sen sijaan olivat tekijöiden mielestä tärkeitä lähes kaikkialla, joten niille oli varattu tavallista enemmän tilaa kirjassa. Opettajan avuksi tekijät suosittelivat laajempia kansakoulun luonnontiedon oppikirjoja, erityisesti Näätäsen ja Setälän kirjoja.²⁰⁴

Omatoimisen koulun luonnontieto oli jaettu vuorokursseihin kutakuinkin opetussuunnitelmakomitean ehdotusten mukaisesti. Kirjan sisältöä ei kuitenkaan oltu ryhmitelty vuorokurssien mukaisesti, kuten esimerkiksi Näätäsen ja Setälän maalaiskoulun

---

²⁰² Luotola, Miettinen, Rannisto ja Saari 1938, 3–4, 5–17, 62–81, 123–143.

²⁰³ Reinilä ja Koponen 1938, 3, 6.

²⁰⁴ Reinilä ja Koponen 1938, 4–5.

kirjoissa, sillä eri kouluilla opetusaineksen ryhmittely saattoi olla hieman erilaista. Sisällöltään kirja oli hieman laajempi kuin kilpailijansa *Kansakoululaisen luonnontieto*. Esimerkiksi maanviljelysopille oli varattu 29 sivua, maalajeja käsiteltiin lisäksi maatalouskemian yhteydessä. Metsänhoitoa käsiteltiin 13 sivulla ja kotieläinten hoitoa 24 sivulla. Kasvitarhanhoito sen sijaan käsiteltiin varsin suppeasti kuudella sivulla, mutta tätä selittää osin se, että esimerkiksi perunan ja juurikasvien viljely selostettiin maanviljelysopin yhteydessä ja muiden kirjojen tapaan kasviopissakin pääpaino oli viljelyskasveilla.²⁰⁵

Vuonna 1934 ilmestyi metsänhoitaja Martti Hertzin (myöh. Tertti) kirjoittama metsäopetuksen opettajankirja *Kansakoulun metsäopetuksen opas*. Metsäopetukseen oli aiemminkin kiinnitetty huomiota, mutta vasta nyt saatiin laajempi opaskirja opettajia varten. Hertz katsoi, että koko Suomen talous ja jopa sivistys lepäsi metsien varassa, joten jokaisen oppilaan tulisi tutustua metsäasioihin kansakoulussa. Vaikka kansakoulujen opetusohjelmassa oli jo metsänhoitoa, Hertz halusi laajentaa sen osuutta.²⁰⁶

Luonnonhistorian ja maatalouden opetuksessa tuli luoda yhteyksiä metsänhoitoon, jottei metsäopetus jäisi yksittäisten istutuspäivien varaan. Käytännöllisellä metsätoiminnalla, joka yleisimmin toteutettiin juuri kylvö- ja istutuspäivien muodossa, voitiin ohjata lapsia metsäasioiden pariin. Hertzin mukaan oppilaat voisivat kerätä puiden siemeniä ja kasvattaa taimia koulukasvitarhassa. Hertz liitti metsäretket kotiseudun luonnon tuntemuksen edistämiseen ja rakkauden herättämiseen isänmaan metsiä kohtaan. Metsänhoidon lisäksi kirja sisälsi tietoa eri puulajeista ja pensaista, puulajien käyttötavoista, metsän suojelusta, metsätalouden merkityksestä sekä alan hallinnosta ja opetuksesta. Lisäksi Hertz tarjosi kirjassaan ideoita retkiin ja toimintaan luonnossa.²⁰⁷

Metsäopetuksen merkitystä nosti se, että 1900-luvun alussa lähes jokaisella pienelläkin tilalla oli jonkin verran metsää, kun esimerkiksi maareformien yhteydessä huolehdittiin tilojen metsäsaannista. Hyvällä hoidolla tilat saivat metsistään yleensä ainakin rakennus- ja polttopuut, hieman isommilla tiloilla puuta riitti myytäväksikin. Metsätulojen merkitys maatilojen investoinneissa oli suuri, sillä harva tila sai muuten kovinkaan suuria rahatuloja. Metsien haaskaamisesta ja huonosta hoidosta oltiin huolissaan ja vuonna 1928 säädettiin

---

²⁰⁵ Reinilä ja Koponen 1938, 5, 57–108, 177–201, 300–302.

²⁰⁶ Halila 1950, 202–203; Hertz 1934, 7–8.

²⁰⁷ Hertz 1934, 5–6, 8–9.

yksityismetsälaki, jonka perusteella perustettiin maakunnallisia metsänhoitolautakuntia ja kunnallisia metsälautakuntia. Myös vapaaehtoisuuteen perustuvat metsänhoitoyhdistykset yleistyivät samaan aikaan, joten metsänhoitotyö tehostui merkittävästi. Metsän arvostus kasvoi 1930-luvulla ja metsätalous alettiin nähdä arvostettuna osana maatilataloutta. Monissa osissa maata metsätalous piti pystyssä pientiloja, jotka pelkän viljelyn ja karjanhoidon varassa eivät olisi selvinneet. Myös metsätyöt vieraisissa metsissä autoivat pientilallisia hankkimaan elantonsa.²⁰⁸

5.3 Kasvitarha- ja maatalousopetus pohdinnan alla

H. V. Luukko palasi kasvitarha- ja maatalousopetusasian pariin vuonna 1934 julkaisemalla toisen, laajennetun painoksen kirjasta *Sydänjuuret maahan*. Toinen painos oli nimeltään *Kansakoulu kansan kouluksi*, mutta nimestään huolimatta se ei käsitellyt kansakoulukysymyksiä kasvitarha- ja maatalousopetusta laajemmin. Toinen painos oli monilta osiltaan hyvin samanlainen kuin ensimmäinenkin, mutta uutta oli suurempi kokeellisuuden ja työkoulun periaatteiden painotus. Kun ensimmäisen painoksen julkaisun aikoihin maailmansota oli tuonut kasvitarhanviljelyn taloudellisen merkityksen ensiarvoisen tärkeäksi, toisen painoksen aikaan asian merkitystä korostivat pula-ajan hankaluudet.²⁰⁹

Luukko puuttui kysymykseen maatalousopetuksen asemasta kansakoulussa. Hänen mukaansa opetussuunnitelmakomitean esitys oli saanut vastaansa väitteet siitä, että maatalousopetuksen antaminen kansakoulussa oli liiaksi ammattiopetuksen kaltaista. Luukko ei tässä ollut arvostelijoiden kanssa samaa mieltä, sillä hänen mielestään korkealle asetetut tavoitteet opetuksen sisällöistä, vaikkakaan niitä ei ehkä voitu heti saavuttaa, olivat tarpeen tuleva kehitys silmällä pitäen. Luukon mukaan tärkeintä oli, että jokaisella koululla kasvitarha- ja maatalousopetus saatiin käyntiin, sillä vaikka oppivelvollisuutta säädettäessä ja opetussuunnitelmaa uudistettaessa maatalousopetukseen oli kiinnitetty huomiota, oli käytännön toteutus vielä paljon näitä ohjeita jäljessä. Luukko ehdottikin, että kouluhallitukseen palkattaisiin henkilö vastaamaan kasvitarha- ja maatalousopetuksesta

---

²⁰⁸ Vihola 2004b, 410–415.

²⁰⁹ Luukko 1934; Syväoja 2004, 179.

samaan tapaan, kuin siellä jo oli erityiset tarkastajat voimistelun ja terveysopin, piirustuksen ja käsityön sekä kotitalouden valvontaa varten.²¹⁰

Toinen havaintoja ja omatoimisuutta korostava kasvitarhakirja ilmestyi vuonna 1936. Paavo Ojalan kirjoittama *Koulukasvitarha kasvatuksen ja opetuksen välineenä* ilmestyi Suomen Koulukasvitarhayhdistyksen kustantamana ja se jaettiin ilmaiseksi kaikkiin kouluihin. Havaintojen teon ja omatoimisen työskentelyn avulla Ojala uskoi päästävän siihen, että oppilaat saisivat tietoa elävästä luonnosta ja toisaalta harjoittaisivat oppimiaan tietoja ja taitoja käytännössä. Keskeisenä tekijänä työskentelyn onnistumisessa Ojala piti oikeanlaista asennetta sekä oppilaiden että opettajan osalta. Opettajan oli sopivasti annettava oppilaille mahdollisuus itsenäiseen toimintaan, mutta toisaalta hänen oli tarvittaessa ohjattava oppilaita etsimään tietoa ja tekemään oikeanlaisia havaintoja ja päätelmiä. Opetettavat asiat Ojala halusi käsiteltävän ilman oppiainerajoja, siis jonkinlaista kokonaisopetusperiaatetta noudattaen.²¹¹

Työskentelyn Ojala halusi järjestää pienissä ryhmissä tapahtuvaksi. Viiden tai kuuden hengen ryhmissä oppilaiden ryhmätyötaidot, kuten vastuuntunto, avuliaisuus, yhteistyö ja yhteenkuuluvuus, kasvoivat ja työryhmien välille syntyi kilpailua, joka kohotti työn tuottavuutta. Ryhmissä oppilaiden tuli tehdä pieniä tutkimuksia, joiden tulokset merkittiin ylös ja joihin tietoa etsittiin koulukirjaston teoksista. Tutkimusten aiheita voivat olla esimerkiksi kasvin eri osien merkitys, erilaisten kasvien ja kasvinosien käyttö taloudessa, maanmuokkauksen merkitys kasvulle, lannoituskokeet, kasvien laatukokeet sekä kasvitaudit ja -tuholaiset. Ojala antoi jokaisesta tutkimusaiheesta esimerkkejä, miten opettaja voisi tutkimusta johdatella ja millaista apua oppilaiden tutkimustyölle tarjota. Omatoimista tiedonhankintaa kansakouluissa rajoitti kuitenkin usein oppilaskirjastojen heikko kirjavalikoima. Vaikka kouluhallitus oli vuonna 1928 kehottanut perustamaan oppilaskäsikirjastoja ja valtio oli luvannut suorittaa 2/3 oppilaskirjastojen menoista, eivät kansakoulunjohtokunnat olleet kovin innokkaita laajentamaan kirjavalikoimaa. Työkoulun periaatteiden toteuttamista hidastikin usein havaintovälineiden ja lisätietoa tarjoavien kirjojen puute.²¹²

---

²¹⁰ Luukko 1934, 141–144, 179–181.

²¹¹ Ojala 1936, 5, 8–9, 14–17.

²¹² Halila 1950, 144–145; Ojala 1936, 9–13, 19–42.

Ojala uskoi, että koulussa annettu kasvitärhaopetus innostaisi lapsia hoitamaan myös kotipuutarhaa. Saman perheen lapsilla tuli Ojalan mielestä olla kotonakin yhteinen kasvitärha, jolloin jokainen pääsi kehittämään yksilöllisyyttään, mutta ennen kaikkea myös ryhmätötaidot kehittyivät. Kasvitärhatyö toi Ojalan mielestä lapsille paljon iloa ja ohjasi heitä vuosi vuodelta yhä laajemman viljelyn pariin. Kasvitärhatyö myös yhdisti kotia ja koulua toisiinsa. Kasvitärhan tuotteiden esittely perheelle ja naapureille tai laajemmalle yleisölle paikallisissa maatalousnäyttelyissä vaikutti Ojalan mukaan kasvattavasti ja kannustavasti lapseen. Koulussa annetun opetuksen ja kotikasvitärhojen lisäksi opetusta voitiin antaa erilaisilla retkillä lähiseutujen kasvitärhoihin.²¹³

Kilpailu kansakoulunopettajan viroista alkoi kiristyä 1930-luvulla, joten opettajat kokivat tarpeelliseksi hankkia lisäpätevyyttä jatko-opintojen avulla. Opettajien jatko-opinnot keskittyivät yliopistoon, jossa he suorittivat filosofian kandidaatin tutkintoja tai opettajakandidaattitutkintoja. Monet pitivät kuitenkin yliopistollisia kursseja liian teoreettisina. Jatko-opintoja harjoittavat opettajat järjestäytyivät Kansakoulunopettajain Jatko-opintoyhdistykseksi vuonna 1928. Valtio ja kustannusliikkeet antoivat yhdistykselle taloudellista apua, tosin pula-aikana avustukset olivat vähäisiä. Kurssi- ja luentotoimintaa laajennettiin entistä enemmän myös maaseutua koskevaksi. Erityisesti maa- ja kotitaloutta, jatkokoulua ja työkouluperiaatetta koskevat kurssit olivat suosittuja. Jotta opettajat saivat lisätietoa ammatiaan varten, kouluilla tuli vuodesta 1919 alkaen olla opettajakirjasto. Kuitenkin vasta 1930-luvulla kirjastojen kirjamäärät kasvoivat ja joukkoon saatiin myös ulkomaista kirjallisuutta, kun opettajien kielitaito karttui.²¹⁴

Vuonna 1937 ilmestyi kirja, *Kansakoulu ja talousopetus*, jossa pohdittiin kansakoulun suhdetta niin kotitalouden kuin maataloudellisten aineidenkin opetukseen. Kirjaan oli kerätty Kansakoulunopettajain Jatko-opintoyhdistyksen maa- ja kotitalouskursseilla vuosina 1933–1936 pidettyjä esitelmiä. Alkusanassa todettiin, etteivät kyseisten oppiaineiden opetusohjelmat olleet kouluissa vielä saaneet vakiintunutta muotoa. Kuitenkin oppiaineiden tärkeys oli selvää, sillä juuri kyseisten aineiden avulla voitiin kiinnittää kansakoulua ympäristöönsä ja kohottaa kansakoulun arvoa ja merkitystä myös niiden silmissä, jotka eivät arvostaneet tietopuolista opetusta.²¹⁵

---

²¹³ Ojala 1936, 43–47.

²¹⁴ Halila 1950, 297–300.

²¹⁵ Kansakoulu ja talousopetus 1937, 5.

Luukolla kansantaloudelliset seikat olivat olleet tärkeitä perusteita kasvitarhaopetusta perusteltaessa. Kansakoulunopettajien jatkokursseilla vuonna 1934 pidetyssä esitelmässä Toivo Kalervo esitteli tietoja puutarhanhoidon kansantaloudellisista merkityksistä. Kalervo kauhisteli puutarhatuotteiden tuontiin käytettyjä summia ja korosti, että kun maailmansodan jälkeen puutarhatuotteiden käyttö oli merkittävästi lisääntynyt myös alempien yhteiskuntaluokkien keskuudessa, tuli maan kyetä tuottamaan tuotteet itse. Puutarhatuotanto olikin kotimaassa kasvanut, mutta lisäystä tarvittiin vielä, varsinkin kun kasvien ja hedelmien ravinnoksi käytön lisäämistä suositeltiin. Tilastojen mukaan puutarhaviljelyssä oli vuonna 1910 5 171 hehtaaria maata ja 1935 arvioitiin puutarhamaata olevan noin 10 000 hehtaaria. Vaikka puutarhojen osuus kaikesta viljelysmaasta ei ollut kovin suuri, oli puutarhamaan lisäys 25 vuodessa merkittävä. Kalervon mukaan mahdollisuudet viljelyn lisäämiseen olivat hyvät, kunhan vain tietoa saatiin välitettyä kansalle. Kansantaloudellisten seikkojen lisäksi myös yksityistaloudellisilla seikoilla oli Kalervon mielestä suuri merkitys. Erityisesti pula-aikana puutarhaviljelyksen tuottama lisätulo oli tärkeää monille perheille. Puutarha loi myös viihtyisyyttä, kauneutta ja järjestystä kodin ympäristöön. Kaikki esitetyt näkökannat huomioon ottaen Kalervo korosti kansakoulunopettajien merkitystä puutarhasian edistämässä.²¹⁶

Toinen Kansakoulunopettajain Jatko-opintoyhdistyksen julkaisemista maatalouteen liittyvistä esitelmistä käsitteli kansakoulun ja maataloudellisen ammattiopetuksen suhdetta. V. R. Lehtonen oli pitänyt esitelmän vuonna 1936. Esitelmässä Lehtonen pohti sitä, tulisiko kansakoulussa antaa maataloudellista ammattiopetusta, kun maatalous kerran oli Suomen pääelinkeino ja vain hyvin pieni osa kansasta kävi mitään ammatillista opetusta antavaa koulua. Lehtosen mukaan Suomella ei olisi edes varaa kouluttaa koko kansaa kovin korkeasti, joten alempaa koulutusta tuli tukea jo senkin takia. Vuonna 1934 kansakoulunsa päättäneistä oppilaista opintojaan maataloudellisissa ammattikouluissa jatkoi vain noin 11 %. Näin ollen suuri osa maalaisväestöstä jäi pelkän kansakoulun varaan.²¹⁷

Lehtonen pohti mahdollisuutta antaa kansakoulussa ammatillista maatalousopetusta. Lehtonen kuitenkin pelkäsi, että maatalousopetus jäisi kansakoulussa lähinnä tietopuoliseksi opetuksiksi, sillä käytännön opetuksen järjestäminen oli jo opetuksen vuodenaika ja

---

²¹⁶ Kalervo 1937, 76–83; Simonen 1961, 510, 514.

²¹⁷ Lehtonen 1937, 141–143.

oppilaiden voimat huomioon ottaen vaikeaa. Kuitenkaan pelkästä tietopuolisesta opetuksesta ei Lehtosen mukaan ollut tarvittavaa hyötyä, sillä lapset olivat liian nuoria sisäistämään teoreettisia asioita eikä heillä välttämättä ollut tarvittavia pohjatietoja ja -taitoja. Lehtonen pelkäsi myös, että kansakouluun sijoitettu ammattiopetus veisi liikaa voimavaroja kansakoulun päätehtävältä, joka hänen mukaansa oli opettaa lapset lukemaan, laskemaan ja kirjoittamaan. Kuitenkaan Lehtonen ei vastustanut jonkinlaisen maatalousopetuksen antamista, vaan piti lyhyen yleiskatsauksen antamista tarpeellisena.²¹⁸

Lehtosen mukaan kansakoulussa maatalousopetuksen keskeinen tehtävä oli opettaa lapsia havainnoimaan sekä antaa heille kokemuksia ja tilaisuuksia toimintaan. Näin lapsessa voitiin herättää harrastus maatalousasioita kohtaan, jolloin hän myöhemminkin oli kiinnostunut kasvattamaan tietomääräänsä omin päin opiskelun tai ammattiopetuksen avulla. Lehtonen kuitenkin epäili opettajien kykyä lähestyä luonnontiedollisia asioita maatalouden näkökulmasta. Vaarana oli, että opetus olisi kuivaa kirjatiedon pänttäämistä. Opetus tuli kiinteästi liittää oppilaiden jokapäiväiseen elämään, sen tuli herättää kiintymystä kotiseutuun, rakkautta isien ammattiin ja menneiden sukupolvien saavutuksiin.²¹⁹

Järjestämällä opetus oikein voitiin Lehtosen mukaan maatalousammattien arvostusta kohottaa sekä samalla istuttaa nuorten mieliin ajatus siitä, että myös maatalousammattien harjoittamiseen tarvittiin ammattiopetusta. Lehtonen halusi nostaa ammatillisen sivistyksen opillisen sivistyksen rinnalle. Hänen mukaansa opetusta tuli antaa samassa suhteessa ammattialojen kanssa. Lehtosen mielestä opillisen sivistyksen korostaminen oli vienyt nurinkuriseen tilanteeseen, jossa koulutettiin liikaa ihmisiä korkeisiin ammatteihin, jotka eivät tarjonneet tarpeeksi töitä, kun taas maatalous tarjosi töitä, mutta ammatinharjoittajat eivät saaneet tarvittavaa koulutusta. Pula-aikana oli syytetty maanviljelijöitä huolettomasta rahankäytöstä, mutta osasyynä velkaantumiseen nähtiin myös tilan kannattamaton hoito. Näiden syytösten valossa on ymmärrettävää, että kotoa saatuja tietoja ei pidetty enää riittävinä, vaan haluttiin kouluttaa kansaa maataloudellisissa ammattikouluissa.²²⁰

Kunnollisesti onnistuakseen kansakoulun maatalousopetus vaati Lehtosen mukaan kuitenkin myös opettajalta vahvaa panostusta asiaan. Lehtonen varoitteli opettajia nyrpistelemästä

---

²¹⁸ Lehtonen 1937, 143–145.

²¹⁹ Lehtonen 1937, 146–147.

²²⁰ Lehtonen 1937, 147–150; Rantatupa 2004b, 423–424.

nenäänsä lannan hajulle. Opettajan tuli sen sijaan toimia esimerkkinä järjestämällä koulun ympäristö kauniiseen kuntoon. Opettajan tuli tutustua ympäristönsä elinkeinoon ja viljelystapoihin sekä osoittaa tuntevansa mielenkiintoa maataloudellisia kysymyksiä kohtaan. Näin opettaja pystyi rakentamaan siltaa itsensä ja ympäristönsä välille.²²¹

Koulun ja kodin yhteistyöhön panostettiin etenkin oppivelvollisuuden säätämisen jälkeen. Koti- ja koulukasvatuksen välisiä siteitä haluttiin vahvistettavan. Oppivelvollisuuslain säätämisen jälkeen vain noin 5 % kansakouluista piti vanhempainkokouksia, mutta tärkeämpiä kodin ja koulun yhteistilaisuuksia olivatkin koulun joulu- ja kevätjuhlat, raittiustilaisuudet, niin sanotut kodin päivät sekä myöhemmin myös äitienpäivät. Maaseudulla yleensä kotien ja koulujen välit olivat läheisemmät, kun kaikki muutenkin tunsivat toisensa. Kaupungeissa sen sijaan etenkin ”paremmat perheet” lähettivät lapsensa edelleen valmistaviin kouluihin kansakoulu sijaan ja työläisperheissä taas koulun arvomaailmaa saatettiin pitää kodille vieraana. Mitä pitempään kansakoulu oli toiminut, sitä luonnollisempana lasten koulunkäyntiä pidettiin eikä kansakouluun kohdistettu enää yhtä suurta vastustusta kuin koulun alkuaikana. Pyrkimykset opetuksen tuomiseen lähemmäs arkielämää vaikuttivat varmasti myös vanhempien suhtautumiseen.²²²

5.4 Kansakoulun maatalousopetus ja maatalouskerhotyö

Maatalouskerhotyöhön otettiin mallia Yhdysvalloissa toimineista 4H-yhdistyksen maatalouskerhoista. Suomeen ajatukset maatalouskerhotyöstä tulivat 1910-luvulla. Sota-aika kuitenkin katkaisi kehityksen ja asian pariin palattiin uudelleen vuonna 1920. Ensimmäisenä maatalouskerhotyön aloitti Kenraali Mannerheimin Lastensuojeluliitto. Liitto sai työhönsä avustusta Yhdysvalloissa perustetulta Kansainväliseltä kasvatustoimistolta. Maatalouskerhotyötä propagoimaan pestattiin kouluhallituksen kansakoulupuutarhuri Kalle Kalervo, joka kouluhallituksen viran lakattua siirtyi Lastensuojeluliiton palvelukseen.²²³

Koska osa maatalouskerhotyöstä innostuneista ihmisistä piti Lastensuojeluliittoa liaksi poliittiseen oikeistoon sitoutuneena, perustettiin Viipurin alueelle poliittisesti riippumattomia

---

²²¹ Lehtonen 1937, 148–149.

²²² Halila 1950, 261–262.

²²³ Simonen 1953, 16, 18–21.

maatalouskerhoja, joiden kattojärjestöksi nimettiin vuonna 1926 Viipurin piirin maatalouskerholautakunta. Kalle Kalervo kävi tekemässä tiedotustyötä myös Viipurin seudulla. Myös Martta-liitolla oli maatalouskerhoja pikkumarttojen eli marttojen lapsityön yhteydessä. Marttojen kerhoissa oli mukana sekä tyttöjä että poikia. Erityisen vilkasta marttojen maatalouskerhotoiminta oli Karjalassa. Marttojen työssä keskeistä oli kasvitarihatoiminnan ja kotitalousneuvonnan yhdistäminen.²²⁴

Maatalouskerhotyötä koitettiin moneen otteeseen yhdistää yhden kattojärjestön alle, mutta pyrkimykset epäonnistuivat järjestämistä koskevien erimielisyyksien ja puoluepoliittisten pyrkimysten vuoksi. Loppuvuodesta 1927 perustettiin kuitenkin Viipurin piirin maatalouskerholautakunnan aloitteesta valtiollinen komitea laatimaan ehdotus maatalouskerhotoiminnan yhtenäistämiseksi ja vakinaistamiseksi. Alkuvuonna 1928 valmistuneessa esityksessä hylättiin mahdollisuus järjestää maatalouskerhotoiminta maatalousministeriön alaiseksi Yhdysvaltain malliin, mutta myöskään Tanskan mallia, jossa maatalouskerhotyö oli osa maatalousjärjestöjen toimintaa, ei pidetty hyvänä. Maatalouskerhotyölle haluttiin oma keskusjärjestönsä, jolla olisi omat neuvojansa ja jonka toimintaa valtio tukisi. Järjestöön oli tarkoitus saada eri järjestöjen edustajat mukaan yhteistyöhön. Keskustelujen jälkeen Maatalouskerholiitto²²⁵ perustettiin marraskuussa 1928. Mukana liitossa oli monenlaisia maataloudellisia järjestöjä sekä Mannerheimin lastensuojeluliitto, Suomalainen Marttaliitto ja Kansanvalistusseura. Maatalouskerholiitosta tuli suomenkielinen yhdistys, ruotsinkieliset toimivat ruotsinkielisen maatalousjärjestön yhteydessä. Vuonna 1929 valtio rinnasti maatalouskerhotoiminnan muuhun maataloudelliseen kasvatukseen ja neuvontatyöhön ja korotti toimintaan suunnattuja avustusvaroja. Myös Kansainväliseen kasvatustoimistoon kiinteästi liittyvä Rockefeller-säätiö tuki toimintaa vuoteen 1934 saakka.²²⁶

Maatalouskerholiiton tavoitteena oli ”*edistää maalaisnuorison harrastusta ja taitoa maataloudessa, kotitaloudessa sekä näihin liittyvillä aloilla, pyrkien kasvattamaan nuorista kunnan kansalaisia*”²²⁷. Maatalouskerhotyö nähtiin keinona vastustaa huliganismia, kasvattaa nuorista ammattitaitoisia ja työteliäitä viljelijöitä sekä nostaa maataloustuotantoa ja sen laatua

---

²²⁴ Simonen 1953, 25–28, 30, 32–33.

²²⁵ Maatalouskerholiitto muuttui myöhemmin 4H-liitoksi. Työn ja taidon tiellä 1978, 24.

²²⁶ Simonen 1953, 29, 34–43, 71–72; Työn ja taidon tiellä 1978, 28–29, 32.

²²⁷ Simonen 1953, 43.

Suomessa. Liitto antoi ohjausta maatalouskerhotoiminnassa, edisti konsulenttien koulutusta, julkaisi kirjallisuutta sekä hankki varoja maatalouskerhotoimintaa varten. Kesällä 1929 liitolla oli jo toistasataa neuvojaa ja kerholaisia oli yli 9 000, seuraavana vuonna kerholaisia oli jo yli 17 000. Vuonna 1932 toimintaa oli jo yli 200 paikkakunnalla ja kerholaisia yli 35 000, joskin tähän lukuun oli laskettu kaikissa maatalouskerhoissa toimineet lapset, ei yksin kerholiiton alainen toiminta. Toimintaan liitettiin sekä kasvienviljely että eläinten- ja metsänhoito, myös käsityö- ja kotitalouskursseja järjestettiin. Jo kerhotoiminnan alusta lähtien työssä oli korostettu viljelyn ja eläinten kasvatuksen tuottavuutta ja nuorten kasvattamista yritteliäisyyteen. Kerholaisten tulikin merkitä muistiin palstatoiminnan menot ja tulot sekä kirjoittaa kauden lopuksi kertomus toimistaan. Kasvien myyntiin saamista edistettiin kerholiiton toimesta. Kerholaiset toimivat siis ikään kuin pieninä yksityisyrittäjinä. He maksoivat palstastaan vuokraa vanhemmilleen tai muulle kerhopalstan haltijalle, lisäksi heidän tuli menoissa ottaa huomioon työhön käytetty aika ja laskea sille kustannukset.²²⁸

Vuonna 1935 maatalouskerholaisia oli jo 26 000. Aluksi kansakoulunopettajat eivät olleet kovin innoissaan maatalouskerhotyöstä, mutta 1930-luvulla kiinnostus kasvoi. Koska maatalouskerhotyö monien toimintatapojensa ja tavoitteidensa puolesta muistutti paljon koulun kasvitatarhoitusta, tuli kysymys kansakouluopetuksen ja maatalouskerhotoiminnan suhteesta pohdinnan alaiseksi. Aliina Soinisen vuonna 1936 Kansakoulunopettajain Jatko-opintoyhdistyksessä pitämä esitelmä käsitteli juuri kansakoulun maatalousopetuksen ja maatalouskerhotoiminnan yhtenäistämistä. Esitelmä julkaistiin jo aiemmin mainitussa kirjassa *Kansakoulu ja talousopetus*. Hänen mukaansa molempien toimintojen tavoitteena oli kiinnittää maalaislapset ja -nuoret maahan, luonnon parissa työskentelyn kautta herättää nuorissa ”hyviä voimia” sekä tuottaa henkistä ja aineellista hyötyä. Molemmat toimintatavat, kouluopetus ja maatalouskerhotyö, sisälsivät sekä tietopuolista opetusta että käytännön työtä kasvitarihassa. Lisäksi valtio ja kunnat rahoittivat molempia toimintamuotoja, joten Soinisen mukaan toimintojen yhtenäinen järjestäminen olisi erittäin hyödyllistä, jotta ne voisivat täydentää toistensa tekemää työtä.²²⁹

Soinisen mukaan koulukasvitarihatoiminta ei ollut kehittynyt siinä määrin, kuin sitä määräävien säädösten ja annettujen ohjeiden perusteella olisi voinut toivoa. Soininen näki

---

²²⁸ Halila 1950, 202; Luukko 1934, 150; Simonen 1953, 20, 33, 43, 50, 57, 60, 77, 94–95, 98–100, 105–106; Työn ja taidon tiellä 1978, 39.

²²⁹ Halila 1950, 202; Soininen 1937, 152–153.

ongelmia etenkin kasvitarhojen kesäisessä hoidossa, olivatpa tarhat sitten koulun maalla tai lasten kotona. Kummassakin tapauksessa valvonta aiheutti ongelmia, jos opettaja oli kesän poissa koululta tai opettaja koululla oli vaihtumassa kesän aikana. Kotikasvitarhoissa lasten vanhemmilla ei Soinisen mukaan ollut riittävää asiantuntemusta neuvoa lapsiaan. Hän oli myös sitä mieltä, että opettajat eivät koululla ollessaankaan täysin hyödyntäneet kasvitarhaopetuksen mahdollisuuksia. Syyksi tähän hän näki sen, etteivät opettajat olleet tottuneet antamaan opetusta ulkoilmassa ja siksi sitä vieroksuivat.²³⁰

Soininen kuitenkin huomautti, ettei ollut välttämätöntä, että koulu yksin vastaisi maatalousopetuksen antamisesta. Kouluopetuksen vuodenaika, lasten nuori ikä ja usein huono mahdollisuus käytännön opetuksen antamiseen heikensivät Soinisen mukaan maatalousopetuksen tuloksia. Hän olikin valmis luomaan aiempaa tiukemmat yhteydet kouluopetuksen ja maatalouskerhotojen välille. Erityisen hyvänä puolena asiassa Soininen piti sitä, että maatalouskerhotojen työ oli saanut vanhempien kannatuksen.²³¹

Myös maatalouskerhojen toiminnassa Soininen näki ongelmia, jotka kyettäisiin ratkaisemaan yhdistämällä kouluopetus ja kerhotoiminta. Soinisen mukaan maatalouskerhojen työ oli liiaksi jättänyt huomioimatta eri ikäisten lasten erilaiset kyvyt ja tarpeet. Esimerkiksi tilinpito ja pinta-alalaskujen suorittaminen olivat kaikille lapsille vaatimuksiltaan samanlaista, vaikka nuorimmat kerholaiset eivät 12 vuoden iässä vielä suinkaan kyenneet samaan kuin vanhimmat, 20-vuotiaat kerholaiset. Soininen ehdottikin, että kansakoulussa järjestettäisiin tietopuolista ja käytännöllistä kasvitarhaopetusta 9–12-vuotiaille, jonka jälkeen he talvella saisivat tietopuolista opetusta koulussa, mutta soveltaisivat oppimiaan tietoja kesäisin maatalouskerhojen toiminnassa.²³²

Tällaisen järjestelyn kautta Soininen katsoi saavutettavan huomattavaa hyötyä. Näin lasten opettamiseen tottuneet opettajat saattoivat pikkuhiljaa totuttaa lapset tekemään havaintoja luonnosta esimerkiksi retkeilyn, säähavaintojen kirjaamisen ja muiden luonnonilmiöiden tutkimisen kautta. Lisäksi koulussa voitiin saada ensimmäiset tiedot ja taidot kasvien viljelyssä. Käytännön työssä lapset saivat yläkansakoulun ensimmäisen luokan jälkeisenä kesänä aloittaa helpommin viljeltävistä ja heti satoa tuottavista kasveista, kuten herneistä tai

---

²³⁰ Soininen 1937, 164–167.

²³¹ Soininen 1937, 168–169, 171.

²³² Soininen 1937, 172–173, 182–183, 196.

pavuista sekä retiiseistä ja nauriista. Ensimmäisenä vuonna lasten ei tarvinnut ehdotuksen mukaan pitää minkäänlaista kirjaa kasvitarhan tuloista ja menoista, mutta maan mittaamista, kasvitarhan kartan piirtämistä ja toimintakertomuksen kirjoittamista oli syytä jo harjoitella.²³³

Toisena kesänä lasten viljelemän maa-alueen tuli olla suurempi ja kasvien osittain sellaisia, joista hyötyä ei saatu heti. Punajuuri ja peruna olivat kasveja, joiden sato saatiin vasta syksyllä. Kuitenkin kasvatettavaksi Soininen suositteli myös porkkanaa, jotta lapset saisivat jo kesän aikana maistiaisia työnsä tuloksista. Nyt lapset saivat myös jo merkitä muistiin kasvitarhansa menot ja tulot sekä tehdyt työtunnit. Maa tuli myös mitata, piirtää siitä kartta sekä kirjoittaa edellistä vuotta perusteellisempi kertomus toimista kasvitarhassa. Lasten ryhmätyötä tuli myös kannustaa luokassa tehtävien tutkimusten ja kasvitarhojen kesävalvonnan toteuttamisessa.²³⁴

Yläkansakoulun kolmannella ja neljännellä luokalla annettua tietopuolista kasvitarha- ja maatalousopetusta Soininen suunnitteli täydennettäväksi maatalouskerhopalstoilla tehdyllä laajemmalla viljelyllä. Ohjaus tapahtuisi siis kerho-ohjaajan toimesta, mutta muistiinpanoja käsiteltäisiin syksyllä koulussa. Näin lasten merkitsemien muistiinpanojen avulla voitiin tuoda tilastojen pitäminen ja laskuharjoitukset lähemmäs käytännöllistä elämää sekä antaa lapsille mahdollisuus vertailla työnsä tuloksia muiden kanssa. Soininen uskoi, että kansakoulussa aloitetun havaintojen tekemisen myötä lapset olisivat maatalouskerhossakin valmiimpia suorittamaan kirjalliset työnsä, jolloin kerho-ohjaaja voisi keskittyä enemmän käytännölliseen neuvontaan.²³⁵

Kouluopetuksen ja maatalouskerhotoiminnan yhdistämisen myötä Soininen uskoi päästävän lähemmäksi tavoitteita, joita olivat: ”*lapsen sielullisen kehityksen ja käytännöllisen toiminnan suuntaaminen elollisen luonnon tarkempaan huomioimiseen sekä maamme pääelinkeinon, maanviljelyksen (ja karjanhoidon) syvempään ymmärtämiseen*”²³⁶. Yhteistyötä Soininen halusi jatkaa myös kansakoulun jatko-opetuksen suhteen, jolloin kansakoululle jäisi tietopuolisen opetuksen antaminen ja kerhoneuvoja voisi taas ammattitaitoisesti ohjata käytännön työskentelyä. Myös Luukko oli esittänyt vastaavanlaisia ajatuksia

---

²³³ Soininen 1937, 175–178.

²³⁴ Soininen 1937, 179–181.

²³⁵ Soininen 1937, 181–183.

²³⁶ Soininen 1937, 183.

maatalouskerhotyön hyödyistä etenkin jatko-opetuksen suhteen ja olipa Maalaiskansakoulun tarkastajain kokouksessakin otettu asian puolesta kantaa vuonna 1931.²³⁷

Kun maatalouskerhotyössä kasvitarhapalstat olivat kerholaisten kotona, mikäli tämä vain oli mahdollista, voidaan olettaa tämän järjestelyn lisänneen koululaisten kotikasvitarhavaihtoehdon kannatusta myös koulun kasvitarhaopetuksen järjestämisessä. Jos oppilaalla kerran joka tapauksessa jo oli kerhokasvitarha kotona, miksei kouluopetuskin olisi tätä hyödyntänyt. Luultavaa on, että etenkin paikkakunnilla, joissa valtaosa nuorista kuului maatalouskerhoon, koulun antaman käytännöllisen kasvitarha- ja maatalousopetuksen merkitys väheni.

6. Johtopäätökset

Maatalous kehittyi voimakkaasti 1800-luvun lopulla. Kehitystä tapahtui viljelyn peltoalan määrässä, viljelymenetelmissä ja kasvilajikkeissa. Karjatalous kasvoi voimakkaasti ja maatalouden painopiste siirtyikin viljanviljelystä karjanhoitoon. Metsätalouden merkitys lisääntyi ja yhdessä karjatalouden kanssa se toi rahatulon maataloille. Maatalouden kehittyminen ja kaupallistuminen tapahtui kuitenkin melko hitaasti etenkin maan syrjäisemmillä seuduilla ja pientiloilla. Puutarhatalous kehittyi hitaasti ja tavallinen kansa suhtautui pitkään epäluuloisesti puutarhanhoitoon. Erilaiset järjestöt, kuten maamiesseurat ja talousseurat, pyrkivät kuitenkin kehittämään sekä maa- että puutarhataloutta Suomessa. Muutosten tärkeimpiä seurauksia oli se, että maatalous alettiin nähdä elinkeinona ja yritystoimintana, jolla oli vaikutuksia koko kansantalouteen ja jonka kehittämiseen kannatti panostaa.

Maatalous- ja puutarha-alan ammattiopetus kehittyi melko voimakkaasti 1800-luvun loppupuolella, mutta valtaosa opiskelijoista oli varakkaammista kansanryhmistä eivätkä tavalliset talonpojat ja pienviljelijät yleensä saaneet minkäänlaista opetusta ammattiaan varten. Kun kansakoululaitosta perustettiin 1850- ja 1860-luvulla, voimakasta keskustelua käytiin kansakouluun otettavista oppiaineista. Toiset halusivat, että kansakoulussa opetettaisiin ainoastaan lukemista, kirjoittamista, uskontoa ja laskentaa, kuten kirkollisessa

---

²³⁷ Luukko 1934, 154–155; Soininen 1937, 183.

alkuopetuksessa oli tapahtunut. Toiset taas halusivat laajentaa oppiainevalikoimaa, mutta yksimielisyyttä aineista ei ollut helppo saavuttaa. Uno Cygnaeus valittiin tekemään ehdotus kansakoulun järjestämisestä. Ehdotuksessa kasvitarha- ja maatalousopetus sai sangen merkittävän aseman, mutta kansakouluasetuksessa sen asemaa oli heikennetty ja käytännössä kasvitarha- ja maatalousopetusta ei kansakoulussa juurikaan annettu ennen 1800- ja 1900-luvun vaihdetta.

Tutkin kasvitarha- ja maatalousopetukseen liitettyjä ihanteita ja tavoitteita vuosina 1898–1939, kansakoulun piirijakoasetuksesta talvisotaa edeltäneeseen aikaan, jolloin kansakouluverkko oli laajimmillaan. Samaan aikaan piirijakoasetuksen kanssa kasvitarha- ja maatalousopetuksesta käyty keskustelu alkoi vilkastua ja 1930-luvun loppuun mennessä opetus saavutti vakiintuneen aseman. Ihanteet ja tavoitteet tulivat esiin erilaisissa suunnitelmissa, ehdotuksissa ja kannanotoissa, joita kasvitarha- ja maatalousopetuksesta tehtiin. Luonnontiedon oppikirjoissa ihanteet ja tavoitteet olivat peitetymmin esillä, kun taas opettajan oppaissa ja kasvitarhanhoidon oppikirjoissa sekä avoimesti opetuksen puolesta kantaa ottavissa kirjoissa ihanteista ja tavoitteista puhuttiin suoraan. Myös opetussuunnitelmalliset tekstit heijastivat aikakautensa arvoja ja ihanteita ja niissä asetettiin opetukselle tavoitteita sekä annettiin ohjeita opetuksen käytännön toteutukseen.

Kansakouluilla oli kansakouluasetuksesta lähtien ollut mahdollisuus johtokunnan päätöksellä antaa opetusta maataloudessa. Käytännössä opetusta oli annettu äärimmäisen harvoissa kouluissa, sillä ylimääräiselle oppiaineekselle ei juuri ollut tilaa eikä opettajilla suurta innostusta asiaan. Kasvitarha- ja maatalousopetukseen ei 1800-luvun puolella viralliseltakaan taholta kiinnitetty kovin suurta huomiota, vasta opetussuunnitelmakomitean vuonna 1916 julkaisemissa *Suuntaviivoissa* asiaan kiinnitettiin enemmän huomiota. *Suuntaviivoissa* esitettiin luonnontiedon tuntimäärän kasvattamista ja kasvitarhanhoidon ottamista mukaan luonnontiedon opetukseen. *Suuntaviivoilla* ei ollut velvoittavaa luonnetta, mutta siitä huolimatta ehdotuksia ryhdyttiin monin paikoin toteuttamaan. Vasta vuoden 1925 *Maalaiskansakoulun opetussuunnitelmassa* maataloudesta tuli oma oppiaineensa. Maataloudelliseen opetukseen kuului maatalous-, kasvitarha- sekä kotieläinoppia. Vuodesta 1905 vuoteen 1924 kouluylivaltiossa toimi kansakoulupuutarhuri. Virka lakkautettiin säästösyistä juuri ennen, kuin maatalousopetuksesta tuli kansakoulun pakollinen oppiaine.

Vaikka luonnontiedon oppikirjoissa oli jo 1800- ja 1900-luvun vaihteessa joitakin kasvien ja eläinten hoitoa koskevia ohjeita, aiheiden käsittely oli puhtaasti teoreettista ja tapahtui muun luonnontiedon opetuksen yhteydessä. Pikkuhiljaa maataloudellinen oppiaines siirtyi erilliseksi osastoksi kirjan loppuun ja kasvitärhanhoito sai myös omia oppi- ja opaskirjojaan. Ajan myötä maataloudellisen aineksen määrä oppikirjoissa lisääntyi ja käsittelytapa muuttui lähemmäs käytäntöä, kun havaintojen tekoa ja erilaisia kokeiluja alettiin korostaa.

Miksi sitten kasvitärha- ja maatalousopetus haluttiin tuoda kansakoulun oppiaineeksi? Eri kirjoittajilla perustelujen painopisteet vaihtelivat, mutta perusteiden kirjo pysyi koko tutkimusajan pääosin samana. Perusteluissa näkyi selvä jako aineelliseen hyötyyn ja kasvatuksellisiin tavoitteisiin, vaikkakin sama kirjoittaja vetosi usein molempiin seikkoihin. Varsinaisia linjajeroja kirjoittajien välille on ihanteiden ja tavoitteiden osalta vaikea tehdä, lukuun ottamatta painotusta joko maatalouden tai kasvitärhanhoidon suuntaan. Usein kirjoittajat tuntuvat käyttäneen kaikkia mahdollisia perustelujaj asiansa tukemiseen. Käytännön toteutuksen suhteen keskeinen jakava tekijä oli kasvitärhan sijoittaminen. Toisten mielestä kasvitärha tuli sijoittaa koululle, toisten mielestä kotiin. Myös oppilaiden käyttämisestä opettajan kasvitärhan hoidossa keskusteltiin, mutta yleensä katsottiin, ettei oppilaita tulisi käyttää opettajan palstalla töihin enempää kuin oli opetuksen kannalta välttämätöntä. Suuri yksimielisyys vallitsi siitä, että oppilaiden tuli saada työnsä hyöty itselleen. Sadon katsottiin olevan keskeinen houkuttava tekijä viljelyn kehittämiseen ja kasvien huolelliseen hoitoon.

Keskeisenä aineelliseen hyötyyn liittyvänä perusteluna 1900-luvun alusta alkaen oli puutarhaviljelyn levittäminen, jota katsottiin voitavan hyvin toteuttaa kansakouluopetuksen puitteissa. Suomalaisen ruokavalion katsottiin olevan liian suppea ja viljapainotteinen. Viljaa korvaavien kasvien viljelyllä voitiin useiden kirjoittajien mielestä helpottaa huonojen viljavuosien ravintopulaa. H. V. Luukko kiinnitti huomiota siihen, että kriisiaikoina, kuten ensimmäisen maailmansodan tai 1920- ja 1930-luvun vaihteen pulan aikana, kasvitärhanhoidolla oli erityisen suuri merkitys lisäravinnon tarjoajana. Kasvitärhaviljelyllä katsottiin voitavan parantaa ravinnon laatua ja määrää ja sen katsottiin mahdollistavan lisätulojen saannin. Erityisesti 1930-luvulta alkaen kasvitärhaopetuksen yhteydessä keskusteltiin myös kotitalousopetuksesta, jonka avulla viljellyistä kasveista voitiin saada kaikki hyöty irti.

Kansakoulussa lapset oppivat puutarhanhoidon perusasiat ja voivat näin hyödyntää tietojaan ja taitojaan myös kotona. Kasvitarhaopetuksesta keskusteltaessa pohdittiin sitä, tuliko oppilaspuutarhojen sijaita koulun maalla vai oppilaiden kotona. Jälkimmäisen vaihtoehdon tärkeimpänä perusteluna pidettiin sitä, että kotona harjoitettua puutarhaviljelyä jatkettiin helpommin myös kouluajan päätyttyä, kun taas koululla suoritettua viljelyä voitiin pitää vain kouluun kuuluvana ja muusta elämästä irrallisena toimintana. Kotona viljelykset olivat myös lähellä muita perheenjäseniä, jolloin nämä voivat tarkkailla viljelyä ja sen tuloksia ja kenties itsekkin innostua kasvitarhanhoitoon ja viljelyn kehittämiseen.

Kasvitarhanhoidon ja maanviljelyopetuksen tuli tutustuttaa oppilaat järkevimpiin työmenetelmiin. Erimielisyyttä oli siitä, kuinka paljon opetuksessa tuli keskittyä kasvitarhaan ja kuinka paljon varsinaiseen maanviljelyyn. Kasvitarhanhoitoa pidettiin oppilaiden voimille sopivampana ja sen katsottiin sisältävän samoja työvaiheita ja kannustavan niihin periaatteisiin, joiden mukaan maanviljelyäkin tuli harjoittaa. Toiset taas vaativat varsinaisen maatalousopetuksen saamista kouluun, sillä heidän mielestään kasvitarhan koeruutuviljelmät eivät riittäneet antamaan tarpeeksi käytännöllistä opetusta kansan lapsille heidän tulevassa ammatissaan. Keskeisenä kasvitarha-aatteen kannattajana voidaan pitää H. V. Luukkoa, kun taas maatalousaatetta kannatti Juhani Leppälä. Oppilaiden voimiin ja viljelyyn varattuun tilaan vedoten kasvitarha-aate säilyi koko tutkimusajan voitolla, etenkin kun opetussuunnitelmakomiteakin asettui kannattamaan kasvitarhaopetuksen ensisijaisuutta. Vähitellen myös metsänhoidon opetuksen määrä kansakoulussa alkoi lisääntyä, alussa metsänhoitoon käytettiin yleensä yksi päivä vuodessa.

Kasvitarhaopetuksesta katsottiin olevan hyötyä kaikille ihmisille heidän ammatistaan riippumatta, sillä jokainen saattoi pienelläkin maapalstalla hankkia perheelleen lisätuloa. Tämä oli myös keskeisiä argumentteja, kun kansakoulun kasvitarha- ja maatalousopetusta puolustettiin ammattiopetussyytöksiä vastaan. Ammattiopetussyytöksiin vastattiin myös toteamalla, että valtaosa oppilaista tuli maanviljelijäperheistä ja heidän tuli saada edes jonkinlaista opetusta tulevaan ammattiinsa. Kouluopetus myös pyrittiin tekemään vähemmän teoreettiseksi kuin varsinainen ammattiopetus.

Sekä kasvitarhojen että varsinaisen maanviljelyn osalta kannattavuuslaskelmien tekemistä suositeltiin, jotta oppilaat osaisivat kotonaankin miettiä, miten viljely tapahtuisi mahdollisimman taloudellisesti. Tuottavuuden kasvattamisen ja tuotteiden laadun

parantamisen nähtiin vaikuttavan koko kansantalouden tilaan ja Suomen elintarvikeomavaraisuuteen. Myös erilaisiin kokeiluihin ja jopa kasvien jalostamiseen kannustettiin. Erityisen keskeiseksi tuottavuuskysymys nousi kriisiaikoina. Tuottavuuteen kiinnitettiin kasvavasti huomiota myös 1920-luvun lopulta lähtien, kun kasvitarha- ja maatalousopetuksen rinnalle nousi Maatalouskerholiiton työ. Kerholiitossa painotettiin alusta alkaen lasten toimimista pieninä yrittäjinä, joiden tuli laskea menonsa ja tulonsa sekä huolehtia tuotteiden myynnistä ja viljelyn sekä eläinten hoidon kannattavuudesta. Ehkä juuri tuottavuuden ja hyödyn vuoksi kasvitarhakirjoissakin keskityttiin lähinnä hyötykasvien viljelyyn, joskin joissain kirjoissa koristekasvit ja puutarhan kaunistaminenkin saivat sijaa.

Aineellisen ja kasvatuksellisen hyödyn rajamailla olivat perustelut, joiden mukaan kasvitarhanhoito vaikutti edullisesti terveyteen, kaunisti koulun ja kodin ympäristöä sekä vieroitti oppilaat ja jopa heidän vanhempansa erilaisista paheista. Etenkin kaupunki- ja työväestön osalta hyödyllisen toiminnan tarjoaminen nousi keskeiseksi perusteluksi. Tähän vaikutti osaltaan työajan lyheneminen ja työn tuottavuuden kasvattaminen. Lisääntynyt vapaa-aika tuli käyttää hyödyllisesti ja terveyttä edistävästi, poissa joutilaisuuden houkutuksista ja juopottelusta. Kasvitarhanhoidon yleistymisen kanssa samaan aikaan kouluun tulivat myös muut käytännölliset oppiaineet, joiden avulla katsottiin voitavan parantaa kansan terveyttä ja toimeentuloa. Tällaisia oppiaineita olivat muun muassa terveystoppi, raittiusoppi ja kotitalous.

Kasvatukseen ja opetukseen liittyvistä perusteluista keskeisiä olivat havaintokyvyn parantaminen sekä tiedon hankkiminen oman toiminnan kautta. Tässä näkyi sekä herbartilaisuuden että työkoulun vaikutus, nämä kaksi pedagogista aatetta vaikuttivat vahvimmin suomalaiseen kouluun 1900-luvun alussa. Etenkin työkouluuuden tulo kansakouluun lisäsi kasvitarhaopetuksen suosiota, sillä se toteutti monilta osin uusia kasvatusaatteita. Toisaalta kasvitarhaopetuksen myötä uudet kasvatusaatteet myös levisivät aiempaa suurempaan tietoisuuteen.

Havaintojen tekemisen katsottiin kehittävän aisteja. Havainnoista kertominen taas vahvisti itseilmaisukykyä ja auttoi poimimaan tiedoista olennaisen ja järjestämään sen lapsen mielelle ominaisella tavalla, jolloin oppimistulostenkin katsottiin paranevan. Usein kasvitarhatyöhön liittyvä havaintojen tekeminen sai myös uskonnollisia sävyjä, kenties vastauksena siihen, että opetukseen haluttiin ottaa tunteja juuri uskonnolta. Monissa perusteluissa katsottiin, että

lapset oppivat työskennellessään näkemään Luojan kätten jäljen ja arvostamaan sitä. Joissain tapauksissa kasvitarhanhoidon ja luonnon havainnoinnin nähtiin kehittävän myös isänmaanrakkautta ja yhteyttä isien muokkaamaan maahan.

Lapsen kokemukset ja elämänpiiri otettiin entistä paremmin huomioon, kun kotiseutuperiaate tuli opetuksessa keskeiseksi 1900-luvun alussa. Sen mukaan opetuksen tuli lähteä lapsen lähiympäristöstä ja siihen liittyvistä asioista, joten maaseudulla pidettiin perusteltuna aloittaa asioiden käsittely lapsille tutun maatalouden kautta. Koulun katsottiin painottaneen liikaa älyllistä puolta käytännöllisen toiminnan kustannuksella. Monet kirjoittajat jopa rakensivat hyvin vahvaa vastakkainasettelua koulun ja elämän sekä toisaalta myös kaupungin ja maaseudun välille syyttäen koulua maahengen häviämisestä ja maaltapaosta. Maaseutu nähtiin usein puhtauden, aitouden ja rehellisen ruumiillisen työn seutuna, kun taas kaupungin katsottiin sisätöillä veltostuttavan ihmiset ja rappeuttavan heidän moraalinsa.

Ruumiillisen työn ihannoitiin liittyi vahvasti työkouluuasteen nousuun, joka tapahtui Suomessa 1900-luvun ensimmäisinä vuosikymmeninä. Vaikka työkasvatuksen keskeisenä tavoitteena pidettiin luonteenkasvatusta, myös käytännölliseen työhön ja työn arvostukseen kasvattamista pidettiin keskeisenä. Työkasvatuksen avulla koulua ja kotia voitiin lähentää toisiinsa ja antaa oppilaille käytännön elämän vaatimia valmiuksia.

Kasvitarha- ja maatalousopetuksen nähtiin tukevan luonteenkasvatusta, sillä sen katsottiin lisäävän lapsissa muun muassa ahkeruutta, velvollisuudentuntoa, yhteistyökykyä, yritteliäisyyttä, järjestyksenhalua, lujaa tahtoa sekä jopa siveellisyyttä ja isänmaanrakkautta. Kasvitarha- ja maatalousopetuksen tavoitteena ei yleensä pidetty varsinaisen ammattitietämyksen antamista, vaan sen katsottiin kasvattavan oppilaiden luonnetta ja tiedonhalua. Tämä ”harrastuksen” herättäminen oli tärkeää, jotta lapset koulun päätyttyäkin halusivat kehittää itseään ja hankkia tietoja ammattinsa harjoittamista tai lisätulojen hankkimista varten.

Lähteet ja kirjallisuus

Painetut lähteet

Forsström, O. A. ja Lindén, John 1900. *Kansakoulun luonnontieto.* Otava, Helsinki.

Genetz, Arvid Th. 1894. *Kansan ja kansakoulun kasvitarhakirja.* WSOY, Porvoo.

Hainari, O. A. ja Lindén, John 1914. *Kansakoulun luonnontieto.* Kymmenes painos. Otava, Helsinki.

Hertz, Martti 1934. *Kansakoulun metsäopetuksen opas.* WSOY, Porvoo.

Hyvönen, M. 1913. *Koulupuutarha: käsikirja koulupuutarhan perustamista ja hoitoa varten.* Otava, Helsinki.

Hyvönen, M. 1922. *Koulupuutarha: sen tarkoitus, järjestely ja perustaminen.* Toinen, uudistettu painos. Otava, Helsinki.

Järvinen, Vihtori ja Saarialho, Kaarlo 1926. *Kansakoulun luonnonkirja.* WSOY, Porvoo.

Järvinen, Vihtori 1934. *Luonnonhistorian opetus: kasvioppi ja kasvien viljely kansakouluja ja alkeisopetusta silmällä pitäen.* WSOY, Porvoo.

Kalervo, Kalle 1913. *Koulupuutarha-aatteen kehitys meillä ja muualla.* Kustannusosakeyhtiö Kirja, Helsinki.

Kalervo, Kalle 1922. *Nuori tarhuri.* Osakeyhtiö Valistus, Helsinki.

Kalervo, Toivo 1937. *Puutarhaviljelyksen kansantaloudellinen merkitys.* Teoksessa Kansakoulu ja talousopetus. Kansakoulunopettajain Jatko-opintoyhdistyksen julkaisuja II. Kustannusosakeyhtiö Otava, Helsinki.

Kansakoulu ja talousopetus. 1937. Kansakoulunopettajain Jatko-opintoyhdistyksen julkaisuja II. Kustannusosakeyhtiö Otava, Helsinki.

Kansakoulun opetussuunnitelmakomitea 1925. *Maalaiskansakoulun opetussuunnitelma: komiteamietintö.* Valtioneuvosto, Helsinki.

Kivirikko, K. E. ja Fieandt, E. 1923. *Luonnontieto kansakouluja varten.* Kahdestoista painos. Osakeyhtiö Valistus, Helsinki.

Koulukasvitarhan järjestely maalla ja kaupungissa. 1922. Toim. Suomen Koulukasvitarhayhdistys. Hämeenlinna.

Lehtonen, V. R. 1937. *Kansakoulu ja maataloudellinen ammattiopetus.* Teoksessa *Kansakoulu ja talousopetus.* Kansakoulunopettajain Jatko-opintoyhdistyksen julkaisuja II. Kustannusosakeyhtiö Otava, Helsinki.

Leppälä, Juhani 1915. *Maatalous ja kansakoulu: maalaiskansakoulunopettajan mietteitä kansakoulun opetussuunnitelmaa uudistettaessa.* WSOY, Porvoo.

Luotola, V. L., Miettinen, Lyyli, Rannisto, J. E. ja Saari, Oiva 1938. *Kansakoululaisen luonnontieto.* WSOY, Porvoo.

Luukko, H. V. 1918. *Sydänjuuret maahan: koulukasvitarhat kansantaloudellisina ja pedagogisina kasvatusvälineinä.* Suomen Koulukasvitarha-Yhdistys, Tampere.

Luukko, H. V. 1934. *Kansakoulu kansan kouluksi: koulukasvitarhat kansantaloudellisina ja pedagogisina kasvatusvälineinä.* WSOY, Porvoo.

Mantere, Oskari 1914. *Työkoulu, tulevaisuuden koulu.* Helsingin Uusi Kirjapaino Osakeyhtiö, Helsinki.

Näätänen, Albin ja Setälä, Vilho 1929a. *Kansakoulun luonnontieto kaupunkikansakouluja varten.* Kustannusosakeyhtiö Otava, Helsinki.

Näätänen, Albin ja Setälä, Vilho 1929b. *Kansakoulun luonnontieto opetussuunnitelmakomitean mietinnön pohjalla maalaiskansakouluja varten. I vuorokurssi.* Toinen painos. Kustannusosakeyhtiö Otava, Helsinki.

Näätänen, Albin ja Setälä, Vilho 1930. *Kansakoulun luonnontieto opetussuunnitelmakomitean mietinnön pohjalla maalaiskansakouluja varten. II vuorokurssi.* Toinen painos. Kustannusosakeyhtiö Otava, Helsinki.

Ojala, Paavo 1936. *Koulukasvitarha kasvatuksen ja opetuksen välineenä.* Suomen Koulukasvitarhayhdistys, Tampere.

Oppikirjakomitea 1899. *Suunnitelmia Suomen kansakoulujen oppi- ja lukukirjoja varten: tarkoitusta varten asetetun komitean mietintö.* Rob. Rossanderin kirjapaino, Raahel.

Puutarhanhoito-opetuskomitea 1906. *Puutarhanhoito-opetuksen uudelleen järjestämistä varten asetetulta komitealta. Komitean mietintö.* Keisarillisen Senaatin kirjapaino, Helsinki.

Reinilä, I. ja Koponen, J. S. W. 1938. *Omatoimisen koulun luonnontieto.* Kustannusosakeyhtiö Otava, Helsinki.

Relander, O. 1905. *Puutarhakirja kansakouluja varten.* WSOY, Porvoo.

Salo, Aukusti 1921. *Alakansakoulun opetussuunnitelma: ohjeita sen laatijoille ja tarvitsijoille.* Otava, Helsinki.

Salo, Aukusti 1935. *Alakansakoulun opetussuunnitelma: kokonaisopetusperiaatteen mukaan.* Otava, Helsinki.

Soininen, Aliina 1937. *Kansakoulun maatalousopetuksen ja maatalouskerhotoiminnan yhtenäistäminen.* Teoksessa Kansakoulu ja talousopetus. Kansakoulunopettajain Jatko-opintoyhdistyksen julkaisuja II. Kustannusosakeyhtiö Otava, Helsinki.

Soininen, Mikael 1914. *Neuvoja maalaiskansakoulujen perustamiseen ja hoitoon.* Viides painos. Täydentänyt ja laajentanut A. J. Tarjanne. Otava, Helsinki.

Soininen, Mikael 1916. *Maalaiskansakoulun uudistuksesta.* Otava, Helsinki.

Suuntaviivat 1916. *Kansakoulun opetussuunnitelmakomitea: sen toiminta ja suuntaviivoja kansakouluopetuksen uudistamiseksi.* Keisarillisen Senaatin kirjapaino, Helsinki.

Hakuteokset ja muut

Suomen asetuskokoelma 1921.

Suomen asetuskokoelma 1923.

Lehdet

Laaksoharju, Taina, Lappalainen, Senja ja Nurmi, Anna 2007. *Puutarhapalstan hoito kasvattaa lasta.* Mieliopikirjoitus, Helsingin Sanomat 22.7.2007.

Mäkinen, Juha 2002. *Terveyttä ja taloudellisuutta koulupuutarhasta.* Opettaja, 33/2002. Opetusalan Ammattijärjestö OAJ ry.

Palokari, Sirpa 2006. *Kavion kopsetta ja mehiläisten surinaa kummitilalla.* Opettaja, 50/2006. Opetusalan Ammattijärjestö OAJ ry.

Tarsalainen, Anne 2006. *Luonnon luokkahuoneessa.* Opettaja 37/2006. Opetusalan Ammattijärjestö OAJ ry.

Kirjallisuus

Ahonen, Sirkka 2003. *Yhteinen koulu – tasa-arvoa vai tasapäisyyttä? Koulutuksellinen tasa-arvo Suomessa Snellmanista tähän päivään.* Vastapaino, Tampere.

Alanko, Pentti ja Kahila, Pirkko 1994. *Ukonhattu ja ahkeraliisa: perinteiset koriste- ja hyötykasvit.* Kustannusosakeyhtiö Tammi, Helsinki.

Cygnaeus, Uno 1910. *Uno Cygnaeuksen kirjoitukset Suomen kansakoulun perustamisesta ja järjestämisestä.* Toim. Gustaf F. Lönnbeck, suom. A. J. Tarjanne. Kansanvalistusseura, Helsinki.

Haatanen, Pekka 1968. *Suomen maalaisköyhälistö.* WSOY, Porvoo.

Halila, Aimo 1949a. *Suomen kansakoululaitoksen historia. Osa 1: Kansanopetus ennen kansakoulua ja kansakoululaitoksen synty.* WSOY, Helsinki.

Halila, Aimo 1949b. *Suomen kansakoululaitoksen historia. Osa 2: Kansakouluasetuksesta piirijakoon.* WSOY, Helsinki.

Halila, Aimo 1949c. *Suomen kansakoululaitoksen historia. Osa 3: Piirijakoasetuksesta oppivelvollisuuteen.* WSOY, Helsinki.

Halila, Aimo 1950. *Suomen kansakoululaitoksen historia. Osa 4: Oppivelvollisuuskoulun alkuvaiheet (1921–1939).* WSOY, Helsinki.

Heporauta, F. A. 1945. *Suomen kansakoululaitoksen historia.* Toinen, täydennetty painos. Otava, Helsinki.

Hirsjärvi, Sirkka, Löfman, Raimo ja Tahvanainen, Ilma 1976. *Arvot ja aatteet kasvatuksessa ja eräillä kulttuurin pääaloilla.* Research Reports N:o 51/1976. Kasvatustieteen laitos, Jyväskylän yliopisto.

Holstein, Nora 1998. *Kuvaantoa ja muodostusta: kansakoulun outo oppiaine.* Pro gradu -tutkielma, Helsingin yliopisto.

Hämäläinen, Juha ja Komonen, Katja 2003. *Työkoulumalli ammatillisessa koulutuksessa.* Itä-Suomen työkoulun julkaisuja 2. Kuopion yliopisto, Minna Canth instituutti, Kuopio.

Iisalo, T. 1989. *Kouluopetuksen vaiheita keskiajan katedraalikouluista nykyisiin kouluihin.* Otava, Keuruu.

Jauhiainen, Annukka 2002. *Työväen lasten koulutie ja nuorisokasvatuksen yhteiskunnalliset merkitykset: kansakoulun jatko-opetuskysymys 1800-luvun lopulta 1970-luvulle.* Turun yliopisto, Turku.

Kalervo, Kalle 1913. *Koulupuutarha-aatteen kehitys meillä ja muualla.* Kustannusosakeyhtiö Kirja, Helsinki.

Kasvatus ja arvot. 1993. Toim. Sirkka Kinos. Opetushallitus, Helsinki.

Kasvatushistoria nyt: makro- ja mikrotutkimuksesta marginaalisuuden, sukupuolen ja tilan analyysiin. 2003. Toim. Minna Vuorio-Lehti ja Marjo Nieminen. Suomen Kasvatustieteellinen Seura, Turku.

Kauranne, Jouko 1995. *Vuosisata kesävirkestystä: Helsingin kansa- ja peruskoululaisten kesäsiirtola- ja kasvitarhatoiminnan satavuotishistoria.* Helsingin kaupungin opetusviraston julkaisusarja A1:1995. Helsinki.

Kivelä, Markku 2004. *Luomusta luomuun, opetuksesta oppimiseen: pohjoisen Suomen maataloustuotannon ja -koulutuksen kehityspiirteiden arviointia luonnonmukaisesta näkökulmasta.* Acta Universitatis Lapponiensis 72. Lapin yliopisto, Rovaniemi.

Koulu ja kansalaisyhteiskunta historiallisessa perspektiivissä. 2003. Toim. Jukka Rantala. Historiallis-yhteiskuntatiedollisen kasvatuksen tutkimus- ja kehittämiskeskus, Helsinki.

Kuikka, Martti T. 2001. *Kasvatuksen historian tutkimus.* Otava, Helsinki.

Lähteenmäki, Maria 1995. *Mahdollisuuksien aika: työläisnaiset ja yhteiskunnan muutos 1910–30-luvun Suomessa.* Suomen historiallinen seura, Helsinki.

Manninen, Pauli 1976. *Selvitys Suomen elinkeinorakenteesta ja sen tutkimuksesta 1820–1970.* Suomen työväenliikkeen historia -projektin selvityksiä 1. Helsinki.

Mäntyvaara, Väinö 1924. *Suomen Koulukasvitarha-Yhdistyksen 10-vuotiskertomus.* Suomen Koulukasvitarha-Yhdistys, Tampere.

Nurmi, Veli 1988. *Uno Cygnaeus: suomalainen koulumies ja kasvattaja.* Valtion painatuskeskus, Helsinki.

Nurmi, Veli 1989. *Kansakoulusta peruskouluun.* WSOY, Porvoo.

Peltonen, Matti 2004. *Uudet kaupallistumisen muodot.* Teoksessa Suomen maatalouden historia II: Kasvun ja kriisien aika 1870-luvulta 1950-luvulle. Toim. Matti Peltonen. SKS, Helsinki.

Pernu, Maija-Leena 2000. *Koulupuutarha historiallisena ilmiönä.* Teoksessa Kulttuuriympäristö – tutki ja opi. Opetushallitus, Helsinki.

Rantatupa, Heikki 2004a. *Elintarvikehuolto ensimmäisen maailmansodan aikana.* Teoksessa Suomen maatalouden historia II: Kasvun ja kriisien aika 1870-luvulta 1950-luvulle. Toim. Matti Peltonen. SKS, Helsinki.

Rantatupa, Heikki 2004b. *1930-luvun pulavuodet ja maatalouskiinteistöjen pakkohuutokaupat.* Teoksessa Suomen maatalouden historia II: Kasvun ja kriisien aika 1870-luvulta 1950-luvulle. Toim. Matti Peltonen. SKS, Helsinki.

Rasila, Viljo 1982. *Väestönkehitys ja sosiaaliset ongelmat.* Teoksessa Suomen taloushistoria 2: teollistuva Suomi. Toim. Jorma Ahvenainen, Erkki Pihkala ja Viljo Rasila. Kustannusosakeyhtiö Tammi, Helsinki.

Rinne, Risto 1984. *Suomen oppivelvollisuuskoulun opetussuunnitelman muutokset vuosina 1916–1970: opetussuunnitelman intentioiden ja lähtökohtien teoreettis-historiallinen tarkastelu.* Turun yliopiston julkaisuja, sarja C, osa 44. Turun yliopisto, Turku.

Rinne, Risto, Kivinen, Osmo ja Kivirauma, Joel 1984. *Lähtökohtia peruskoulutuksen yhteiskunnallis-historiallisen muotoutumisen tutkimiseen.* Turun yliopiston kasvatustieteiden tiedekunta, julkaisusarja B:11. Turun yliopiston kasvatustieteiden laitos, Turku.

Ruuth, Kati 2002. *Puutarhaviiljely ympäristökasvatuksen sovelluskeinona ala-asteella.* Pro gradu -tutkielma, Helsingin yliopisto.

Salo, Aukusti 1939. *Pikkulasten kasvatus Uno Cygnaeuksen kansansivistysjärjestelmässä. Edellinen osa.* Karisto, Hämeenlinna.

Simonen, Seppo 1953. *Maatalouskerholiitto 1928–1953.* Maatalouskerholiitto ry, Helsinki.

Simonen, Seppo 1961. *Suomen puutarhatalouden historia.* Yhteiskirjapaino, Helsinki.

Snellman, J. V. 1929. *J. V. Snellmanin kootut teokset VI: tutkielmia ja kirjoitelmia.* Suom. J. Hollo. WSOY, Porvoo.

Soininen, Arvo M. 1982. *Maa- ja metsätalous.* Teoksessa Suomen taloushistoria 2: Teollistuva Suomi. Toim. Jorma Ahvenainen, Erkki Pihkala ja Viljo Rasila. Kustannusosakeyhtiö Tammi, Helsinki.

Sulkunen, Irma 1989. *Naisen kutsumus: Miina Sillanpää ja sukupuolten maailmojen erkaantuminen.* Kustannusosakeyhtiö Hanki ja jää, Helsinki.

Suutarinen, Sakari 1992. *Herbartilainen pedagoginen uudistus Suomen kansakoulussa vuosisadan alussa (1900–1935).* Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä.

Syvöja, Hannu 2004. *Kansakoulu – suomalaisten kasvattaja: perussivistystä koko kansalle 1866-1977.* PS-kustannus, Juva.

Takala, Tuomas 1983. *Oppivelvollisuuskoulu ja yhteiskunnalliset intressit: tutkimus kvalifikaatioihin ja koulutuskustannuksiin kohdistuvista intresseistä Suomen oppivelvollisuuskoulua koskevan koulutuspoliittisen päätöksenteon määreinä.* Acta Universitatis Tamperensis, ser. A, vol. 151. Tampereen yliopisto, Tampere.

Tapaninen, Hanna-Kaisa 2006. *Kansakoulun käsityöopetuksen kehittyminen Suomessa.* Pro gradu -tutkielma, Lapin yliopisto.

Toivio, Solja 1999. *Kasvattava käsityö Uno Cygnaeuksen luomana: käsityöoppiaineen syntyminen ja asema Suomen alkavassa kansakoululaitoksessa.* Pro gradu -tutkielma, Helsingin yliopisto.

Työn ja taidon tiellä: 50 vuotta 4H-toimintaa. 1978. Helsinki.

Vihola, Teppo 2004a. *Pärjääkö pienviljelys?* Teoksessa Suomen maatalouden historia II: Kasvun ja kriisien aika 1870-luvulta 1950-luvulle. Toim. Matti Peltonen. SKS, Helsinki.

Vihola, Teppo 2004b. *Maatalouden rakennemuutokset itsenäisessä Suomessa.* Teoksessa Suomen maatalouden historia II: Kasvun ja kriisien aika 1870-luvulta 1950-luvulle. Toim. Matti Peltonen. SKS, Helsinki.

Östman, Ann-Catrin 2004. *Mekanisoinnin ensimmäinen aalto.* Teoksessa Suomen maatalouden historia II: Kasvun ja kriisien aika 1870-luvulta 1950-luvulle. Toim. Matti Peltonen. SKS, Helsinki.

Liite 1. Kansakoulun asteiden ja luokkien nimityksiä.

Alkuopetus (n. 7–8-vuotiaat)	(Kiertokoulu) (Pientenlasten koulu eli valmistuskoulu) Alakansakoulu <ul style="list-style-type: none"> • kaksivuotinen • aluksi vain kaupungeissa Alakansakoulu <ul style="list-style-type: none"> • kansakoulun luokat 1–2
Yläkansakoulu (n. 9–12-vuotiaat)	Varsinainen kansakoulu eli yläkansakoulu <ul style="list-style-type: none"> • alempi osasto eli alaluokat (kaksivuotinen) • ylempi osasto eli yläluokat (kaksivuotinen) Yläkansakoulu <ul style="list-style-type: none"> • luokat 1–4 Yläkansakoulu <ul style="list-style-type: none"> • kansakoulun luokat 3–6
Jatko-opetus (n. 13–15-vuotiaat)	Kurssimuotoinen jatko-opetus <ul style="list-style-type: none"> • maaseudun opetusmuoto • 1–2 vuotta • yleensä iltakursseina, muutamana iltana viikossa • vakiintui hitaasti ja jätettiin usein järjestämättä taloudellisiin syihin vedoten Kiinteä jatko-opetus <ul style="list-style-type: none"> • 1–2 vuotta • päiväkoulu • aluksi lähinnä kaupungeissa Kansalaiskoulu <ul style="list-style-type: none"> • 1950-luvun lopulta alkaen • 2–3-vuotinen • päiväkoulu

Lähteet: Jauhiainen 2002, 267-269; Nurmi 1989, 9-12; Oppikirjakomitea 1899, 6-8.

Liite 2. Kansakouluopetukseen vaikuttaneet komiteat.

Oppikirjakomitea

Toiminta-aika: 1894–1899

Puheenjohtaja: Seminaarinjohtaja Y. K. Yrjö-Koskinen

Julkaisu: *Suunnitelmia Suomen kansakoulujen oppi- ja lukukirjoja varten*

Puutarhanhoito-opetuskomitea

Toiminta-aika: 1904–1906

Puheenjohtaja: Seminaarinlehtori, kansakouluntarkastaja K. A. O. Relander

Julkaisu: *Puutarhanhoito-opetuksen uudelleen järjestämistä varten asetetulta komitealta*

Oppivelvollisuuskomitea

Toiminta-aika: 1906–1907

Puheenjohtaja: Seminaarinjohtaja, kasvatusopin professori Mikael Soininen (ent. Johnsson)

Julkaisut: *Oppivelvollisuudesta; Oppivelvollisuus-komitealta; Oppivelvollisuuskomitean ja Koulutoimen ylihallituksen lausunnot alemman kansakoulun järjestämisestä*

Kansakoulun opetussuunnitelmakomitea

Toiminta-aika: 1912–1915

Puheenjohtaja: Kasvatusopin professori Mikael Soininen

Julkaisu: *Kansakoulun opetussuunnitelmakomitea: sen toiminta ja suuntaviivoja kansakouluopetuksen uudistamiseksi (tunnetaan nimellä Suuntaviivat)*

Kansakoulun opetussuunnitelmakomitea

Toiminta-aika: 1918–1925

Puheenjohtaja: Kasvatusopin professori Mikael Soininen

Julkaisu: *Maalaiskansakoulun opetussuunnitelma*

Liite 3. Lähdekirjat ryhmittäin.

Kasvitarhanhoidon ja maatalouden opas- ja oppikirjat

- 1894   **Genetz, Arvid Th.:** *Kansan ja kansakoulun kasvitarhakirja.*
- 1905   **Relander, O.:** *Puutarhakirja kansakouluja varten.*
- 1913   **Hyvönen, M.:** *Koulupuutarha: käsikirja koulupuutarhan perustamista ja hoitoa varten.*
- 1922   **Hyvönen, M.:** *Koulupuutarha: sen tarkoitus, järjestely ja perustaminen.*
Toinen, uudistettu painos.
- 1922   **Kalervo, Kalle:** *Nuori tarhuri*
- 1922   *Koulukasvitarhan järjestely maalla ja kaupungissa.*
- 1934   **Hertz, Martti:** *Kansakoulun metsäopetuksen opas.*
- 1936   **Ojala, Paavo:** *Koulukasvitarha kasvatuksen ja opetuksen välineenä.*

Luonnontiedon oppikirjat

- 1900   **Forsström, O. A. ja Lindén, John:** *Kansakoulun luonnontieto.*
- 1914   **Hainari, O. A. ja Lindén, John:** *Kansakoulun luonnontieto.* Kymmenes painos.
- 1923   **Kivirikko, K. E. ja Fieandt, E.:** *Luonnontieto kansakouluja varten.*
Kahdestoista painos.
- 1926   **Järvinen, Vihtori ja Saarialho, Kaarlo:** *Kansakoulun luonnonkirja.*
- 1929   **Näätänen, Albin ja Setälä, Vilho:** *Kansakoulun luonnontieto kaupunkikansakouluja varten.*
- 1929   **Näätänen, Albin ja Setälä, Vilho:** *Kansakoulun luonnontieto opetussuunnitelmakomitean mietinnön pohjalla maalaiskansakouluja varten. I vuorokurssi.* Toinen painos.
- 1930   **Näätänen, Albin ja Setälä, Vilho:** *Kansakoulun luonnontieto opetussuunnitelmakomitean mietinnön pohjalla maalaiskansakouluja varten. II vuorokurssi.* Toinen painos.
- 1934   **Järvinen, Vihtori:** *Luonnonhistorian opetus: kasvioppi ja kasvien viljely kansakouluja ja alkeisopetusta silmällä pitäen.*

- 1938 **Luotola, V. L., Miettinen, Lyyli, Rannisto, J. E. ja Saari, Oiva:**
Kansakoululaisen luonnontieto.
- 1938 **Reinilä, I. ja Koponen, J. S. W.:** *Omatoimisen koulun luonnontieto.*

Kasvitarha- ja maatalousopetusta puoltavat teokset

- 1913 **Kalervo, Kalle:** *Koulupuutarha-aatteen kehitys meillä ja muualla.*
- 1914 **Mantere, Oskari:** *Työkoulu, tulevaisuuden koulu.*
- 1915 **Leppälä, Juhani:** *Maatalous ja kansakoulu: maalaiskansakoulunopettajan mietteitä kansakoulun opetussuunnitelmaa uudistettaessa.*
- 1918 **Luukko, H. V.:** *Sydänjuuret maahan: koulukasvitarhat kansantaloudellisina ja pedagogisina kasvatusvälineinä.*
- 1934 **Luukko, H. V.:** *Kansakoulu kansan kouluksi: koulukasvitarhat kansantaloudellisina ja pedagogisina kasvatusvälineinä.*
- 1937 **Kalervo, Toivo:** *Puutarhaviljelyksen kansantaloudellinen merkitys.* Teoksessa Kansakoulu ja talousopetus.
- 1937 *Kansakoulu ja talousopetus.*
- 1937 **Lehtonen, V. R.:** *Kansakoulu ja maataloudellinen ammattiopetus.* Teoksessa Kansakoulu ja talousopetus.
- 1937 **Soininen, Aliina:** *Kansakoulun maatalousopetuksen ja maatalouskerhotoiminnan yhtenäistäminen.* Teoksessa Kansakoulu ja talousopetus.

Opetuksen suunnittelua koskevat teokset

- 1899 *Suunnitelmia Suomen kansakoulujen oppi- ja lukukirjoja varten: tarkoitusta varten asetetun komitean mietintö.*
- 1906 *Puutarhanhoito-opetuksen uudelleen järjestämistä varten asetetulta komitealta. Komitean mietintö.*
- 1914 **Soininen, Mikael:** *Neuvoja maalaiskansakoulujen perustamiseen ja hoitoon.* Viides painos. Täydentänyt ja laajentanut A. J. Tarjanne.

- 1916** *Kansakoulun opetussuunnitelmakomitea: sen toiminta ja suuntaviivoja kansakouluopetuksen uudistamiseksi.*
- 1916** **Soininen, Mikael:** *Maalaiskansakoulun uudistuksesta.*
- 1921** **Salo, Aukusti:** *Alakansakoulun opetussuunnitelma: ohjeita sen laatijoille ja tarvitsijoille.*
- 1925** **Kansakoulun opetussuunnitelmakomitea:** *Maalaiskansakoulun opetussuunnitelma.*
- 1935** **Salo, Aukusti:** *Alakansakoulun opetussuunnitelma: kokonaisopetusperiaatteen mukaan.*